

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

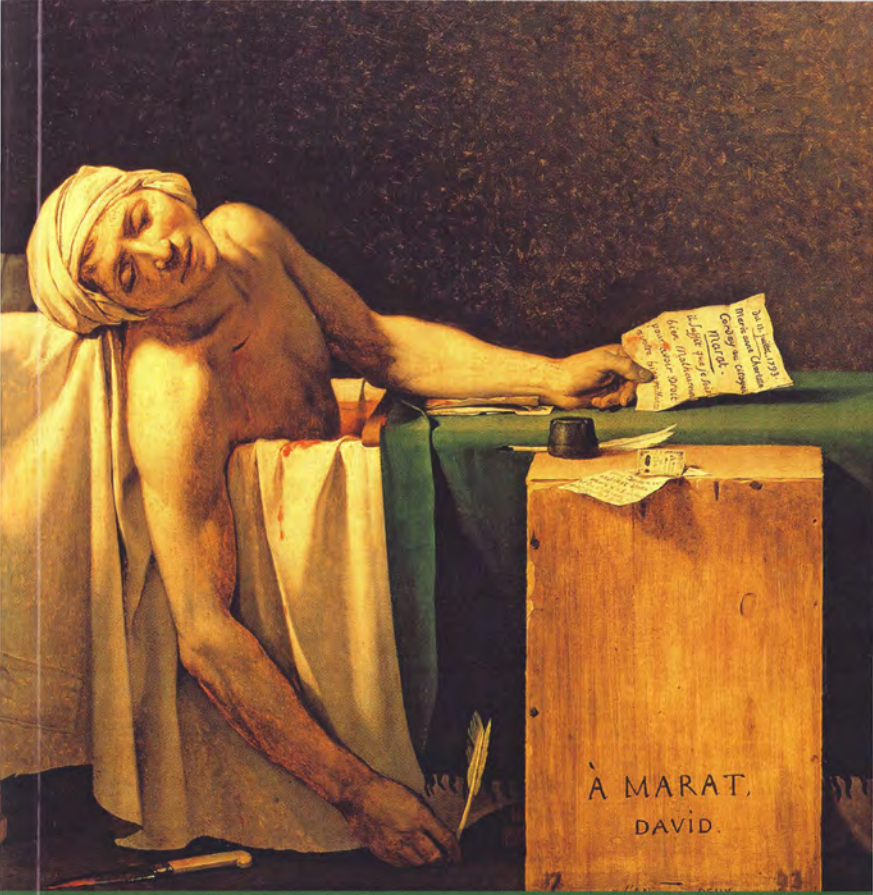
RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Danilo Kiş

ÖLÜLER ANSİKLOPEDİSİ

ÖYKÜ

Danilo Kiş

1935'te Yugoslavya'da doğdu. Nazilerden kaçarak Macaristan'a sığınan ailesinin çoğunu Auschwitz toplama kampında kaybetti. Savaş sonrası amcasıyla Montenegro'da yaşarken lisede Rusça öğrendi, kemana merak salarak çingene müziği, Macar rapsodileri, tangolar ve yumuşak valsler çalıştı. Belgrad Üniversitesi'nde Karşılaştırmalı Edebiyat öğrenimi gördü. Bordeaux, Strasbourg ve Lille'de Yugoslav edebiyatı üzerine dersler verdi. Baudelaire, Verlaine, Raymond Queneau, Mandelstam, Petöfi gibi şair ve yazarlardan yaptığı çevirilerle tanındı. 1984'te *Toplu Eserleri* on cilt halinde yayımlandı. 1985'te İvo Andrić Ödülü'nü aldı. 1989'da Paris'te öldü.

Hür Yumer

Yazar, çevirmen (1955-1994). Grenoble Üniversitesi İktisadi Bilimler Fakültesi'ni bitirdi. İ.Ü. Yabancı Diller Bölümü'nde Fransızca okutmanlığı yaptı. *Metis Çeviri* dergisinde çalıştı (1987-1992). *Defter* dergisinde öyküleri yayımlandı. Stelio Fiorenza'dan Serra Yılmaz ile birlikte çevirdiği *Kassandra* adlı oyun İstanbul Devlet Tiyatroları'nda sahnelendi. Diğer çevirileri: *Doğu Öyküleri*, *Bir Ölüm Bağışlamak*, M. Yourcenar; *Giacometti'nin Atölyesi*, J. Genet.

Kırmızı Kedi Yayınevi: 1024
Çağdaş Dünya Edebiyatı 101

Özgün adı: *Enciklopedija Mrtvih*

Ölüler Ansiklopedisi

Danilo Kiš

Çeviren: Hür Yüner

© Danilo Kiš Estate, 1983

© Kırmızı Kedi Yayınevi, 2018

Yayın Yönetmeni: Enis Batur

Editör: Volkan Atmaca

Kapak Tasarımı: Cüneyt Çomoğlu

Grafik: Taylan Polat

Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni alınmaksızın, hiçbir şekilde kopyalanamaz, elektronik veya mekanik yolla çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

Bu kitabın ilk baskısı 1991 yılında yapılmıştır.

Kırmızı Kedi'de Birinci Basım: Aralık 2018, İstanbul

ISBN: 978-605-298-368-3

Kırmızı Kedi Sertifika No: 13252

Baskı: Bilnet Matbaacılık ve Yayıncılık A.Ş.

Dudullu Organize San. Bölgesi 1. Cad. No: 16

Ümraniye/İSTANBUL

Tel: 0212 444 44 03 Sertifika No: 31345

Kırmızı Kedi Yayınevi

kirmizikedi@kirmizikedi.com / www.kirmizikedi.com

www.facebook.com/kirmizikedi yayinevi / twitter.com/krmzkedikitap

kirmizikedi edebiyat.blogspot.com.tr

Ömer Avni Mah. Emektar Sok. No: 18 Gümüşsuyu 34427 İSTANBUL

T: 0212 244 89 82 F: 0212 244 09 48

Danilo Kiş

ÖLÜLER ANSİKLOPEDİSİ

Çeviren: Hür Yumer

ÖYKÜ

*Sevme kudurganlığım ölüme bakıyor,
bir pencere gibi avluya bakan.*

Georges Bataille

İçindekiler

Kâhin Simon.....	9
Ölüye Son Saygı	33
Ölüler Ansiklopedisi.....	43
Uyurlar Efsanesi.....	73
Meçhulün Aynası	101
Üstad ile Müridin Öyküsü.....	115
Vatan İçin Ölmek Şereftir	125
Krallar ile Soytarılar Kitabı	133
Lenin Resimli Kızıl Pullar	177
Sonsöz	191

Kâhin Simon

Nâsıralı İsa'nın ölümüyle mucizevi dirilişinden on yedi yıl sonra, Samiriye'yi ağ gibi ören, kararsız kumların altında silinip çöle gömülen tozlu yollarda, müritlerinin kâhin, Kâhin Simon; düşmanlarınınsa küçümseyerek *borborit* lakabını taktıkları biri çıkar ortaya. Kimine göre Samiriye'nin küçük bir kasabasından, Gitta'dandı; kimine göre de Suriye'den ya da Anadolu'dan. Bu karışıklığın kendisi tarafından kollandığını kabul etmeliyiz, çünkü kendisine nereli olduğuna dair bir soru sorulduğunda, komşu köyü olduğu kadar, dünyanın yarısını da kapsayabilen geniş bir el hareketiyle cevap verirdi.

Orta boylu, adaleliydi; siyah, kıvrıkcık saçı tepesinde seyrermeye başlamıştı; saçı gibi kıvrıkcık, bakımsız olan sakalı da erken kırçılanmıştı. Kemikli, düşük burnu, yüzünün koyunları hatırlatan çizgilerini büsbütün ortaya çıkarıyordu. Bir gözü ötekinden büyüktü; yüzüne biraz şeytansı bir ifade veriyordu bu. Sol kulağında altın bir halka vardı: kuyruğunu yutan bir yılan. Beline, el çabukluğu marifet numaralarında aksesuar olarak kullandığı bir ip dolardı; ip birdenbire

sertleşerek yukarı kalkar, seyircilerin büyülenmiş bakışları altında, Simon, bir direğe tırmanır gibi ipin üstüne tırmanır, ya da ipini sihirli sözcükler söyleyerek genç bir öküzün boynuna fırlatarak kılıcını sallayıp tek hamlede öküzün kafasını uçururdu. Kafayla beden çöl kumu üstünde, yerde, bir an yan yana kıpırtısız kalıp da, Kâhin sihirli sözcükleri, bu kez tersten başlayarak bir kez daha okuyunca kafa yeniden bedenle birleşir ama kenevirden ip artık yerinden kımıldamazdı. Sonra Simon düğümü çözer, tekrar kuşanırdı ipi; tabii eğer seyircilerin arasından ipin dokusunu merak eden çıkmazsa... Çıktığı takdirde, Simon ona ipin sertleşen ucunu uzatır, kuşkulu seyirci ipi eline alır almaz, ip gevşeyip toz çıkararak yere düşerdi.

Simon, Yunancayla Kıpti dilini olduğu kadar, Arami diliyle İbranice de biliyordu, ve bazı yerel lehçeler – her ne kadar düşmanları bütün bu dilleri hissedilir bir yabancı şiveyle konuştuğunu ileri sürüyor olsalar da... O, bu zehir dillilere pek aldırış etmiyordu; onları böyle konuşmaya kıskırtıyor bile denebilirdi. Kıvrak zekâlı, mükemmel bir hatip olduğu söyleniyordu, hele müritlerine, yandaşlarına ya da kalabalıklara hitap ederken. Hakkında, öğrencilerinden biri, “O zaman gözleri yıldız gibi parıldardı,” diyor; bir muhalifi de: “Sesi deli sesiydi, bakışı şehvet dolu...”

Batıdan doğuya, doğudan batıya uzanan karmaşık yollarda, Kâhin Simon pek çok vaizle tanışır, sık sık kesişir yolları. Yuhanna’yla Pavlus’un müritleriyle bizzat Yuhanna’yla Pavlus, Nâsıralı İsa’nın, Filistin, Yahudiye ve Samiriye’de canlılığını hâlâ koruyan kutsal sözlerini yaymaktadırlar. Simon köylerin girişinde sık sık onların sandalet izlerine rastlar. Günün o saatinde köy şaşılacak kadar sakin; bir

köpek havlaması, koyunların yankılanan meleyişleri duyulur; ardından, uzaktan, bu sefer keçi sesine benzeyen, çın çın öten, berrak, ancak ne söylediği tam olarak anlaşılmayan bir adam sesi... Çemberi patlamış fıçıların üzerine tüneyerek dünyanın kusursuzluğunu, tanrısal yaratıyı anlatan havarilerdir bunlar. Simon bir kulübenin gölgesine saklanıp uzaklaşmalarını bekler; sonra, kalabalık tam dağılmadan, onların arkasından bu sefer köye kendi girer.

Etrafında avanesiyle o da vaaz vermeye başlar. Havarilerin boş sözlerinden usanmış olan köylüler isteksiz toplanırlar. “Pavlus’la Yuhanna’yı yeni yolcu ettik,” derler Simon’a, “artık bu yıl vaaz dinlemesek de olur.”

“Ben havari değilim,” der Simon onlara, “sizden biriyim. Onlar Kutsal Ruh’u üfürmek için ellerinizi uzatmanızı istiyor sizden; oysa ben, toz topraktan kurtarmak için, ellerimi uzatıyorum size.” Derken kollarını göğsüne kaldırır; esnek katlar halinde kıvrılarak dökülen geniş kol yenlerinden, yalnızca işsiz güçsüzlerle hokkabazlarda görülen ince parmaklı güzel elleri çıkar ortaya.

“Onlar size sonsuz huzur vaat ediyorlar,” diye sürdürür sözünü, “bense size bilgiyi, çölü sunuyorum. İsteyen arkamdan gelsin.”

İnsanlar birtakım ücra yerlerden, daha çok Doğu’dan, gerek tek başına, gerek iki kişi, gerek yanlarında bir alay müritle gelen bu aylaklara alışmışlardır. Kimi, katır ya da devesini köy girişine, dağ yamacına ya da komşu vadiye bırakır; kimi peşine silahlı bir alay insan katar (bunların vaazı daha çok tehdit ya da güldürüyü andırmaktadır), kimi de katır sırtında, katırından inme zahmetine bile katlanmadan hokkabazlık

numaralarına kalkıştırdı. Ama neredeyse on beş yıldır, bir Nâsıralı'nın ölümünden bu yana, hepsi de kendine havari ya da Tanrı'nın oğlu diyen, güçlü kuvvetli, sakalı bakımlı, hatta tüysüz, üstlerinde beyaz pelerinler, ellerinde birer çoban değneği, genç adamlar sükun etmeye başlamıştı. Sandaletleri yolculukların tozuyla örtülüydü; sanki hepsi öğretilerini aynı kitaptan kapmış gibi verdikleri bütün vaazlar birbirine benziyordu; hepsi, tanık oldukları aynı mucizeye gönderme yapıyorlardı: Gözlerinin önünde, Nâsıralı suyu şaraba dönüştürmüş, iki üç sardalya balığıyla kocaman bir kalabalığın karnını doyurmuştu. Bazısı, O'nun kör edici bir aydınlıkta göğe çıkışını, bir güvercin gibi gökkubbeye erişini kendi gözleriyle gördüğünü anlatıyordu. Yanlarında getirip tanıklık yaptırdıkları körler, gözlerini işte o aydınlığın dağıladığını, ama aynı aydınlığın, karşılığında, kendilerine kutsal ışığı kazandırdığını başlarını sallayarak onaylıyorlardı.

Hepsi, ya Tanrı'nın oğlu, ya da Tanrı'nın oğlunun oğluydu. Bir lokma ekmekle bir testi şarap karşılığında, sonsuz hayat, sonsuz huzur vaat ediyorlardı; köylüler, üzerlerine azgın köpek salıp onları evlerinden kovdukları zaman da, bedeninin hafif ateşte kuzu çevirme gibi ağır ağır kızardığı sonsuz cehennem tehdidini savuruyorlardı.

Ama bu vaizler arasında, tedbiri elden bırakmayan halkla bir o kadar daha tedbirli davranan yetkililerin, yalnızca ruh konusunda değil, beden, tarla işi, hayvancılık konularında da sordukları epeyce gereksiz soruyu cevaplama sanatını kapmış iyi konuşmacılar vardı. Delikanlıların sivilcelerini iyileştiriyor, genç kızlara bekâretlerini korumaları, bekâretlerine daha iyi dayanabilmeleri için sağlık öğütleri veriyor; ihtiyaçlara, ölüme nasıl hazırlanıldığını, son anda

hangi sözlerin söylenmesi gerektiğini, sonu ışığa çıkan dar geçitten daha iyi geçebilmek için kollarını nasıl kavuşturacaklarını anlatıyor; annelere, çoluk çocuğu, üfürükçülerle pahalı ilaç masrafından tasarruf ederek kurtarmanın, ya da oğullarını seferberliğe yollamamanın çaresini öğretiyorlardı; kısır kadınlara da günde üç kez, aç karnına okunacak açık anlamlı dualar; hani şu kutsal ruh denen şey karınlarını döllesin diye.

Üstelik bütün bunları bedava yapıyorlardı, karşılığında tek kuruş talep etmeden, eğer seve seve kabul ettikleri bir parça ekmeği ya da anlaşılmayan sözcükler mırıldanarak, testiye başlarına dikip küçük yudumlarla içtikleri taze suyu ödenekten saymazsak tabii. Dünyanın dört bir yanından gelen, aralarında yalnızca dil ve töre farkı olan sakallı ya da sakalsız bu kutsal sözcülerin işte böyle biri gidip biri geliyor ama hepsi de az çok aynı şeyi söylüyor, birinin söylediğini öteki tekrarlıyor, yalnızca ayrıntılar değişiyor, önemsiz düzeyde birtakım çeşitlemeler yapılsa da, Nâsıralı'nın mucizeleriyle dirilişi gün geçtikçe resmiyet kazanmaya başlıyordu. Yahudiye, Samiriye ve Anadolu halkları, ellerini göğüslerinin üstünde tutan, bekâret çağrıştıran seslerle konuşan, gözlerini göğe çevirip türkü çağıran, bu sandaletleri toz içinde tatlı delikanlılara artık alışmışlardı. İnsanlar bunlara biraz taze suyla bir parça eklemek veriyorlar, bunlar da karşılığında onlara teşekkür edip ölümden sonra gidecekleri harikulade bir ülkeyi anlatarak dünyada ve ahirette sonsuz hayat vaat ediyorlardı: Orada ne çöl, ne kum, ne yılan, ne de örümcek... Yalnızca dev yapraklı palmiyeler, her adım başı buz gibi pınarlar, diz boyu, hatta diz boyundan da yüksek otlar, parıltısı ılımlı bir güneş, geceler gündüz, gündüzler

sonsuz... Orada inekler otlar, her dem bahar, otlaklarda keçiler koyunlar; çiçekler her mevsim hoş kokulu; bahar sonsuz, ne karga ne kartal, yalnız günboyu öten bülbüller var... Bu minval üzere devam ediyordu.

Başta, herkese gülünç, imkânsız gelen bu cennet bahçesi tablosunu –güneş sonsuza kadar pırıldasın, ne acı ne de ölüm olsun, görülmüş şey mi?– bu mavi gözlü delikanlılar, öyle ballandırarak anlatıyorlardı ki, kendilerine inanılmaya başlandı. Bir yalan eğer sürekli tekrarlanırsa, halk o yalana inanmaya başlar. Çünkü inanç halka gereklidir. Çok sayıda delikanlı ayaklarına uzun bağcıklı sandaletler geçirip bunların peşinden yola koyuldular. Kimi, köyüne bir ya da iki yıl sonra, kimi de on yıl sonra döner oldu. Uzun yolculuklardan bitmiş tükenmiş bir halde, sakallarına ak düşmüş olarak. Artık onlar da ötekiler gibi ellerini karınlarının üstünde kenetleyerek alçak sesle konuşur olmuşlardı. O’nun mucizelerinden, Öğreti’sinden söz açıyor, tuhaf yasalar öğretiliyor, tensel zevkleri küçümsüyor, hırpani giyiniyor, ölçülü yemek yiyor, şarabı, kupalarını iki elle tutup yukarı kaldırarak içiyorlardı. Buna karşılık, biri çıkıp da söylediklerinin tersini ileri sürmeyegörsün, onların öğretisi, O’nun mucizeleri karşısında en ufak bir kuşku belirtisi göstermesin, biri çıkıp da –Allah korusun!– sonsuz hayatla cennet bahçelerinin varlığını sorgulayacak olsun, beklenmedik yerde köpürüyor, o zaman, hem süslü hem de acımasız sözler, tehdidin yüksek perdeden savrulduğu ateşli sözler sarf ederek sonsuz kefaletten söz ediyorlardı. “Onların zehirli dilleriyle sövgülerinden Tanrı sizi korusun,” diye yazmış bir pagan. Kuşkular karşısında, yaltaklanmalara, ümit dolu vaatlere, dolambaçlı yollara, tehdide başvuruyorlar; güçleri yayılıp müritlerinin

sayısı arttıkça daha acımasız, daha kibirli oluyorlardı. Ailelere gözdağı veriyor, öğretilerine yönelik en ufak bir kuşkuysun ağzına almaya kalkışan bütün herkese düzenler tezgâhlıyorlardı. Özel kışkırtıcıları, hır çıkaranları, gizli mahkemeleri vardı; hüküm veriyor, lanet yağıdırıyorlardı; muhaliflerinin yazılarını yakıyor, hizaya gelmeyenleri aforoz ediyorlardı. Kendilerine katılanların sayısı günden güne artmaktaydı; zira müritlerini ödüllendiriyor, boyun eğmeyenler çıkarsa cezalandırıyorlardı.

Kâhin olarak anılan Simon işte bu dönemde çıkar ortaya.

O, havarilerin Tanrı'sının bir zalim olduğunu, zalim birinin sağduyulu insan nezdinde Tanrı olamayacağını yaymaktadır. Onların Tanrısı, şu Yehova, şu Efraim, insan soyuyla uğraşıp durur; insanın boğazına sarılır, kırıp geçirir; üzerine salgın hastalıklar, vahşi hayvanlar, yılan çıyan, kaplan aslan, yıldırım gökgürültüsü, veba cüzam, frengi, kasırğa, fırtına, kuraklık, taşkın, kâbus, uykusuzluk, gençlikte dert, yaşlılıkta güçsüzlük ne varsa salar. Mutlu atalarımızı cennet bahçelerine yerleştirmeyi tabii ihmal etmemiştir, ancak en tatlı meyveyi, insana layık tek meyveyi, onu köpek, deve, eşek ve maymundan farklı kılan tek meyveyi –iyiyle kötüyü ayırt etme bilincini– atalarımızdan esirgemmiştir.

“Peki, bedbaht atalarımız, merak edip de bu meyveyi koparmak istediklerinde, ne yapmıştır bunların Efraim'i, sizin Efraim'iniz, Adil, Yüce, Her Şeye Kadir Efraim? Ha, ne yapmıştır?” diye haykırır Simon, oynak bir fıçının üzerinde sallanarak. “Biliyorsunuz, çok iyi biliyorsunuz ne yaptığını. (Onun hizmetkârlarıyla köleleri her gün bunun vaazını veriyorlar size.) Atamızı bir vebalı, bir cüzamlı kovar gibi kapı dışarı etmiştir, hiç utanmadan, ateşten kılıcını sallayarak.

Peki niçin? Çünkü o bir kötülük, kurnazlık, kıskançlık tanrısı.  zg rl k yerine köleliği, başkaldırı yerine boyun eğmeyi, şehvet yerine dünya nimetlerini geri çevirmeyi, bilgi yerine dogmayı öğretiyor... Ey Samiriye halkı, bu kindar daha geçenlerde evlerinizi yıkmadı mı? Tarlalarınıza kuraklıkla çekirgeleri salmadı mı? K ylerinize c zamu yolla-
madı mı? Daha bir yıl bile olmadı, korkunç bir veba salgı-
nıyla yuvalarınızı yerle bir etmedi mi? Bu ne biçim Tanrı? Bu, havarilerinizin deyimiyle ne biçim Hak da, uzak akra-
balarınızın işledikleri sözümona günah yüzünden, sizden,
bugün bile hâlâ intikam almaya cüret edebiliyor? Bu nasıl Hak da, bilgiyi doğuran o parlak ateşi, elmayı, atalarımız yalnızca meraklarından kopardılar diye üstümüze veba
salıp şimşek gönderiyor. Samiriye halkı, Tanrı değil bu; te-
peden tırnağa silahlandırılmış, ateşten kılıçlar, zehirli oklar
kuşanmış melek çeteleriyle elbirliği edip yolumuzu kesen
bir kindar, bir fitneci, bir haydut. İncirlerimiz olgunlaşınca
hastalık musallat ediyor, zeytinlerimizin toplanma vakti
gelince, üzerlerine fırtına salıp dallarından koparıyor, dolu
salıp yere döküyor, çamur yapıyor hepsini; koyunlarımız
yavruladığında, ya c zamu ya kurtları salıyor üstlerine; bir
ocuk dünyaya gelmesin, canını almaya humma yolluyor.
Bu nasıl Tanrı, hangi sözümona Hak da, böyle işler yap-
maya kalkıyor? Hayır, Tanrı değil, Efraim değil bu. Başka
biri. Çünkü Efraim, gökle yerin, kadınla erkeğin, yılanlarla
kuşların yaratıcısı, yaşayan her şeyin yaratıcısı, denizlerin
 st ne dağları yükselten, denizleri, ırmakları, okyanusları,
otlakları, palmiyeler altında g lgelikleri, güneşle yağmuru,
havayla ateşi yaratan gerçek Efraim, hak tanrısı asıl o. Pet-
rus, Yuhanna ve müritlerinin size kutsal sözünü aktardıkları

tanrı, bir fitneci, bir katil. Yuhanna'yla Pavlus'un, Yakup'la Petrus'un, onunla onun cenneti hakkında, size bütün söyledikleri, bütün bunlar, iyi dinle Samiriye halkı, yalandan başka bir şey değil! Kenan Diyarı – yalan; Tanrıları – yalan; mucizeleri – yalan. Yalan söylüyorlar, çünkü bağlılık sözü verdikleri Tanrı da onlar kadar yalancı; işte bunun için nefes alıp verircesine yalan söylüyorlar, üstelik yalanın tuzağına kapılıp yalan söylediklerini kendileri de unutarak.. Herkesin yalan söylediği yerde kimse yalan söylemez. Her şeyin yalan olduğu yerde hiçbir şey yalan değildir. Cennet, adalet: yalan. Tanrılarının bütün nitelikleri birer yalan. Hakbilir: yalan. Eşitlikçi: yalan. Ölümsüz: yalan. Kitapları da yalan, çünkü yalan vaat ediyor, cennet vaat ediyor; cennet mi, yalan; çünkü cennet bunların elinde, çünkü cennetin kapısında kendileri duruyor: ateşten kılıçlar kuşanmış şu melekler, tanrıları sahtekâr şu yargıçlar işte...”

Halk onu kayıtsızlık, ihtiyatla dinliyordu, halkın lafazanları genellikle dinlediği gibi, onun üstü kapalı sözcüklerinin arkasında gizli anlamlar arayarak.. Çünkü halk, güçlülerin, iktidar sahiplerinin, sahte dindarların hile tehdit ve zulmü yüzegülücülükle, vaatlerle boyaması keyfiyetine alışkındı; bu da öbürleri gibi, maskesini sonunda düşürür, niçin geldiğini, bu boş sözlerin, açıklıkla anlamdan yoksun bu vaazın esas nedenini söyler diye bekliyor, onu dinlemeyi biraz da bunun için hâlâ sürdürebiliyor; bu anlamsız sözleri er geç bir cambazlık numarası ya da bir büyücülük marifetiyle süsleyecek herhalde, diyordu.

“Cennet, yalan üstüne kurulmuştur,” deyip devam eder Simon, merhametsiz güneşe gözlerini dikerek, “ve damında iki eğim vardır: Düşle yalan. Bunların yazılarında yalan

sözcüklerden, sahte yasalardan geçilmez. Bütün yasaları birer yalan; on emir: on yalan... Efraim'lerinin, hayattan bezmiş bir ihtiyar derecesinde kinci, huysuz olması yetmez bunlara; bir de üstelik onu göklere çıkarmanız, ayaklarına kapanmanız, ondan başka kimseyi düşünmemeniz gerekir! Bu zorbaya, Tek, Her Şeye Kadir, Adil de diyeceksiniz! Tek ona boyun eğeceksiniz!.. Ey Samiriye halkı, senin ziyaretine gelip kulaklarını yalanla, sahte vaatlerle şişiren bu şarlatanlar da kim oluyor?

Onun adam kayıran lütfunu sahiplenmişler, hiç ses çıkarmadan boyun eğmeni, hayatın bütün felaketine, yaralara, hastalıklara, depremlere, taşkınlara, vebaya katlanmanı, bir de üstelik lanet okumamanı bekliyorlar. Yoksa, onun adını yüksek sesle söylemeyi ne diye yasaklasın bunlar sana? Yalan, diyorum sana, Samiriye halkı, Petrus'la Pavlus'un öğretilediklerinin hepsi, bütün bunlar, onların müritlerinin rüyalarıyla hülyalarından, düşleriyle yalanlarından ibaret; bütün bunlar korkunç ve sonsuz bir aldatmacadan ibaret! Onun için, "Öldürmeyeceksin!" Çünkü öldürmek onun işi, onların Tek, Her Şeye Kadir, Adil Tanrı'sının işi! Beşikteki çocuğu, lohusa anayı, dişleri dökülmüş ihtiyarı boğazlayıp öldürmek onun işi. Onun işi, onun için: "Öldürmeyeceksin!" Onunla uşaklarının işi öldürmek! Bu işe tek onlar adanmış! Onların işi kurt olmak; seninki kuzu! Yasalarına teslim olasın istiyorlar Samiriye halkı!.. Onun için zina yapmayacaksın; kızlarının bekâretini kendileri bozabilsinler diye! Ve gene onun için, komşunun malına göz dikmeyeceksin; tamah edecek ne var ki?! Senden her şeyi istiyorlar, hem ruhunu, hem bedenini, hem aklını, hem zikrini; karşılığında da sana vaatte bulunuyorlar; bugünkü mazlumlüğün, bu dünyadaki duala-

rınla suskunluğun karşılığında bir yalan çemberi örüyorlar etrafına; gelecek, var olmayan bir gelecek sözü veriyorlar...

Simon, kalabalığın artık dağıldığını, kendisini hâlâ dinleyenlerin, kendilerine onun müridi diyenler olduğunu fark etmemiştir ya da fark etmemiş gibi yapar; bu arada sadık dostu Sofia, ona, iyice kuma gömülüp bekletilmiş olmasına rağmen, şimdiden ılınmış bir su testisi uzatmış, alınının terini kurulamaktadır.

Sofia, otuz yaşlarında, ince uzun, gür saçlı, siyah yabancısını gözlü bir kadındır. İnce kumaştan, içi görünen elbisesinin üstüne, herhalde Hindistan'dan alınmış rengârenk ipek atkılar dolar. Simon'un müritleri ondan bilgelik ve kadın güzelliğinin en olgun döneminin timsali diye söz ederler; oysa Hristiyan havariler onun hakkında bir sürü söylenti çıkarmıştır: Edepsiz dostunun bir Suriye batakhanesi çıkışında gözüne kestirdiği bu kadın kırıktık, sefih, fingirdek, oyunbaz, düzenbaz ve edepsizdir. Simon bu söylentileri yalanlamaya kalkışmaz. Kadının fahişelik ve kölelik geçmişini, Yehova'nın zorbalığıyla bu dünyanın zulmünü anlatmak için örnek verir, ahlak dersi çıkarır. Bu Düşkün Melek, bu zavallı masum kadın, der Simon, bir tanrısal zulüm kurbanı, başka bir şey değil; bu kadın, bedenin tutsağı olmuş bir Ruhlu Temiz. Ruhlu, yüzyıllardan bu yana bir kaptan ötekine geçercesine, bir bedenden ötekine, bir hayaletten ötekine gezip duruyor. Kendisi Lut'un kızı olmuştur, Raşel olmuştur, Truvalı Helen... (Demek Yunanlılarla Barbarlar bir hayaleti yüceltmış, bir hortlak için kan akıtmışlar...) Son ortaya çıkışında da bir Suriye batakhanesinde fahişe...

"Siz bu arada," diye devam ederken, ılık su yudumunu yere tükürür Simon, çünkü beyaz pelerinli bir alay havarinin

evlerin gölgelerinden skn ettiğini fark etmiş, uzaktan aralarında, oban değnekleriyle Petrus'la müritlerini görmüştür. "Siz, bu arada göklerin karanlık kefeni altında, yeryüzünün cehalet duvarları arasında, hayatın zindanında, onların ğretilediği gibi zenginliği kmseyedurun, tensel zevklerle o kutsal şerbet çanağını, mutluluk ksesini, kadını, onların sahte cennetleri adına, sahte cehennemlerinden korkudan geri çevirin... sanki asıl cehennem bu hayat değilmiş gibi...

"Kimisi dünya cennetini seçer, kimisi gktekini," diyerek lafa girer Petrus; iki eliyle değneğine abanmıştır.

"Ancak zenginliği tadan zenginliği küçümseyebilir," diye karşılık verir Simon, gözlerini Petrus'dan yana kocaman devirerek; "yoksulluğu da yoksul olan vebilir; tensel zevkleri onları tadan geri çevirebilir."

Petrus, "Tanrı'nın oğlu acıyı bilir," deyince, "Mucizeleri adaletinin kanıtıdır," diye atılır Petrus'un müritlerinden biri.

"Mucizeleri adalet kanıtı falan değil," diye cevap verir Simon. "Mucize dediğiniz kanıt niyetine kullanılır, saf halka son bir kanıt olsun diye. Bu dünya, son nefesini çarmıhta veren o Yahudi'nin icadı."

Petrus, "Ancak onun kadar güçlü biri, onun hakkında böyle konuşabilir," deyince, Simon oynak fıısının üzerinden sıçradığı gibi Petrus'un karşısında bulur kendini.

"Hemen şimdi göğe çıkıyorum," der.

"ık da görelim," diye karşılık verir Petrus bunun üstüne. Sesinde belli belirsiz bir titreme hissedilmektedir.

"Ama ben gücümün sınırlarının farkındayım," diyerek devam eder Simon. "Göğün yedinci katına erişemeyeceğimi biliyorum. Fakat teki altı katı aşabilirim. Tek düşünce yedinci kata ulaşabilir, çünkü yedinci katta her şey nur ve

huzurdan ibarettir. Huzursa ölümlü insana haram.”

“Yeter gevezelik ettiğin,” der Petrus’un bir müridi. “Eğer oradaki o buluta ulaşacak olursan, Nâsıralı İsa’ya nasıl itibar ediyorsak sana da öyle itibar ederiz.”

Köyün girişinde, ulu zeytin ağacının yanında alışılmışın dışında şeyler olduğunu ve anlaşılan bu gevezenin nihayet o Hint fakiri numaralarından birini göstereceğini haber alan köylüler yeniden toplanmaya başlarlar.

“Çabuk dön,” diye laf atar seyircilerden biri. “Ama giderken rehinlik bir şey bırak bari.”

Simon kenevirden ipini belinden çözerek ayaklarının dibine bırakıp, “Bütün eşyam bu,” deyince, Sofia, “Al şu atkıyı,” der ona. “Yukarısı kuyu dibi gibi soğuk oluyor.” Atkıyı Simon’un boynuna sarar.

“Bu hazırlıkların sonu gelmek bilmiyor,” diyecek olur Petrus.

“Gece olsun da paçamı kurtarayım diye güneşin batışını bekliyor,” diye üsteler Petrus’un bir müridi.

“Hoşça kalın,” der Simon, Sofia’yı alnından öperek.

“Elveda,” der Petrus’un müritlerinden biri, “dikkat et, üşüteyim deme.”

Simon, ansızın, ayakları bitişik, bir horoz gibi kollarını beceriksizce çırparak sıçrar, sandaletlerinin altından toz kalkar.

“Ü-ürü-üüü!” diye laf atar bir muzip. Gülerken kurnaz gözlerinin akları görünen bir delikanlıdır bu.

“Kolay değil evlat!” der Simon ona dönerek. “Her cisim, en hafif tüy bile, yere çekildiğine göre, yüz kiloluk bir insan enkazı haydi haydi...”

Petrus bu horozlanmalar karşısında gülmek için kendini zor tutmaktadır, ama bıyık altından güldüğü belli olur.

“Felsefe yapmayı bildiğin kadar uçmayı da bilseydin...” diye atılır deminki muzip delikanlı, “şimdiye kadar çoktan bulutlara varmıştın.”

“Evet, konuşmak uçmaktan daha kolay, kabul ediyorum,” der Simon ona hüzünlü sesiyle. “Bak, sen bile bütün o zavallı hayatın boyunca yerden bir karış olsun havalanamamışken ötüp durmayı pekâlâ beceriyorsun... Şimdi bırak da, dünyada var olmanın dehşetini düşüneyim; dünyanın kusurlarını, kırılan sonsuz hayatı, birbirlerini parçalayan yırtıcıları, ağaç gölgelerinde geviş getiren oğlağı sokan yılanı, kuzuları yiyen kurtları, erkeğini parçalayan peygamberdevesini, soktuktan sonra ölen arıları, bizi dünyaya getiren anaların acılarını, çocukların ırmağa fırlattıkları kör kedi yavrularını, köpekbalığının karnındaki balıkların korkusunu, sahile vuran köpekbalığının dehşetini, yaşlılıktan ölen filin kederini, kelebeğin bir günlük sevincini, çiçeğin yanıltıcı güzelliğini, sevişmenin çabuk sönen avuntusunu, fışkıran dölün dehşetini, yaşlanan kaplanın güçsüzlüğünü, ağzımızdaki dişlerin çürüyüşünü, ormanı örten ölü yaprakların sayısızlığını, anasının yuvanın önüne bıraktığı yeni doğmuş kuş yavrusunu, güneşte kavrulan solucanın cehennem azabını, âşıkların acıklı ayrılışlarını, cüzamlıların sefaletini, kadınların memelerinin pörsüyüşünü, yaraları, körlerin acısını...”

Derken, Kâhin Simon’un ölümlü bedeninin, balıkların yüzgeçleri gibi kollarını belli belirsiz, hafifçe çırparak yukarıya doğru yükseldiğini gördüler, sonra saçı sakalı uçuşarak, tatlı bir eğimle uçuşunu, süzülüşünü...

Etrafı aniden kaplayan sessizliği bozabilecek tek çığlık, tek bir soluk duyulmadı. Kalabalık bakışlarını göğe dikmiş,

hareketsiz, sanki taş kesilmiş gibi öylece kalmıştı. Körler bile, gözaklarından başka bir şey görünmeyen göz çukurlarını göğe çevirmişlerdi, çünkü ansızın bastıran suskunluktan, neler döndüğünü, ahalinin bakışlarını nereye yönelttiğini, bütün başların hangi yana çevrildiğini onlar da anlamışlardı.

Petrus da, ağzı şaşkınlıktan bir karış açık, donakalmıştı. Mucizelere, imandan gelenleri hariç, inanmazdı. Mucize ancak O'ndan, o tek Kâhin'den, suyu şarap yapandan kaynaklanabilirdi; üst tarafı gözbağcı numarası, görünmeyen iplerin işiydi. Mucize ancak Hristiyanlara, Hristiyanların da ancak imanı taş gibi sağlam olanlarına, imanı O'nunkine, O'na benzeyenlerine nasip olurdu.

Petrus, bir an, doğru bildiğinden şaşıp gözbağcılıktan korkarak gözlerini ovuşturdu; çünkü bu olsa olsa duyuların insana oynadığı bir oyun, bir pazaryeri büyüğü olabilir. Sonra Kâhin Simon'un az önce durduğu yere doğru (ya da daha doğrusu durması gereken yere doğru) bir bakış fırlattı. Ama Simon orada yoktu artık; yalnızca bir yılan gibi çöreklenmiş kenevirden ipi vardı yerde, bir de ağır ağır konan toz, beceriksiz bir horoz gibi kollarını çırpıp kabarak sıçradığında kaldırdığı toz... Sonra Petrus gözlerini bütün bakışların yöneldiği yere ağır ağır kaldırarak Kâhine baktı: Simon'un beyaz bir bulutun üstündeki karaltısı açıkça görülebiliyordu artık; dev bir kartala benziyordu, ama kartal değil, düpedüz insandı; insan kolları, insan bacakları, insan başı henüz ayırt edilebiliyordu; her ne kadar beyaz buluta yaklaşan bu insanın gerçekten Kâhin Simon olduğu söylene-mese de; çünkü yüz çizgileri görünmez olmuştu artık.

Petrus, bütün kalabalığı ağına alan bu gözbağcılıktan kurtulmak için, gözlerini kırıştırarak beyaz buluta

bakmayı sürdürdü. Çünkü eğer buluta, göğe yaklaşan bu karaltı Simon'un gerçekten kendisiyse, mucizelerle Hıristiyan inancının gerçekleri bu dünyanın gerçeklerinden yalnızca biri demekti, tek gerçeği değil; demek dünya bir esrar, Hıristiyan inancı bir gözbağcılıktı, o zaman kendi hayatının da bir anlamı kalmıyordu; öyleyse insan bir esrar, dünyayla yaratının birliği bir bilinmezdi.

Gözlerine inanacak olsa, Simon'un ölümlü bedeni diyeceği cisim, buluta çoktan ulaşmıştı artık: Alçaktaki bulutun beyazlığında bir an kaybolup tekrar ortaya çıkan, sonra sisin süt beyazında yeniden kaybolan küçük bir karaltı...

Sessizlik biraz daha sürdü, sonra kalabalıktan bir hayranlık soluğu yükseldi; insanlar diz üstü yere çöküyor, kendilerinden geçmiş gibi başlarını sallayarak yere kapanıyorlardı. Tanık oldukları bu yeni pagan mucizesi karşısında Petrus'un birkaç müridi bile dize geldi.

İşte o zaman Petrus gözlerini kapatarak İbranice (yani gelmiş geçmiş en yetkin ermiş dilinde, bir de tabii kalabalık anlamasın diye) şu duayı okudu:

"Ey göklerdeki tek, eşsiz Pederimiz, bir serabın oyununa gelen şu duyularıma gel yardım et; bu tuzaklarla gözbağcılıktan kurtulmam için gözlerime keskinlik, zihnime açıklık getir de sana olan inancımda, Oğluna, Kurtarıcı'ya olan sevgimde yenik düşmeyeyim."

Tanrı ona,

"Sözümü dinle ey mümin," dedi. "Halka, inancın duyuların yanılışmasından daha etkin olduğunu söyle; ve bunu yüksek sesle söyle ki hepsi seni duyabilsin. Ve gene hepsi seni duyabilsin diye, de ki: Tanrı tektir, adı da Efraim'dir ve Tanrı'nın oğlu birdir ve adı İsa'dır, ve inanç tektir, ve Hıristi-

yan inancıdır. Gözünüzün önünde bulutlara yükselen Kâhin adıyla maruf Simon, bir inanç sapkını, tanrısal temellerin inkârcısıdır; gerçekten, iradesiyle, düşüncelerinin gücüyle havalanmıştır; şimdi de, ne de olsa birer sınırı olan kuşku-larıyla, insana özgü olan bir meraka kapılmış, göze görün-medeyi ummaktadır. Ve gene onlara, seni duyabilsinler diye yüksek sesle, kendisine bu baştan çıkma gücünü verenin ben olduğumu söyle; gücüyle yetilerinin hep ben olduğumu söyle; çünkü bu mucizeler yoluyla ona Hristiyanların imanını sınama fırsatını veren benim; herkese benimki dışında mucize ya da güç asla olamayacağını göstermek için... Bun-ları söyle, üst tarafını düşünme.”

Petrus gözlerini kocaman açarak, sineklerin uçtuğu bir öbek tezeğin üzerine çıkıp avazı çıktığı kadar bağır-maya başladı:

“Ey ahali, dinleyin, kulak verin!”

Kimse aldırış etmedi. Kalabalık, toz toprak içinde, tıpkı sı-cak günlerde, gölgeliklerdeki koyunlar gibi yere kapanmıştı.

Petrus gene avazı çıktığı kadar bağırıyordu:

“Samiriye halkı, sana söyleyeceklerime kulak ver.”

Körlerin arasından birkaç kişi başını kaldırdı önce.

“Göreceğinizi gördünüz, duyularınızın oyununa geldiniz; bu gözbağcı, Mısır’dan feyz alan bu fakir...”

Sofia, “Sözünü tuttu,” deyince, “Ona kadar sayıyorum,” diyerek devam etti Petrus bıraktığı yerden, Sofia’ya kulak asmadan. “On deyince, bedeni onca küçümsediği şu yeryü-züne düşüp paramparça olacak; bir taş gibi ayaklarınızın dibine yığılacak ve ayaklarınızın altından bundan böyle toz kalkmayacak artık. Çünkü Bir olan Tanrı’nın iradesi böyle buyuruyor... Bir...”

“Ama gene de havalandı,” dedi Sofia. “Kâhin olduğunu kanıtladı.”

“İki...”

“Düşse de kazanmış olacak,” dedi Sofia.

Petrus içinden sayarken zamanı oyuna getirmek istercesine gözlerini kapalı tutuyordu.

Çok geçmeden kalabalığın haykırışını duyarak gözlerini açtı. O siyah nokta, az önce kaybolduğu yerde, bulutun üstünde tekrardan görünmeye başlamıştı; gitgide büyüyordu: Simon’un bedeni, tıpkı bir taş gibi, ekseni etrafında yatay ve dikey çizgiler çizerek düşmekteydi. Kâhin, ellerini kollarını çırpıyordu; artık iyice görünür olmuştu. Kalabalık, bulutlardan paldır küldür düşen bu kütle, olur da başına çakılır korkusuyla çil yavrusu gibi dağıldı.

Sonra her şey çok çabuk oldu. Satıcı arabasından yuvarlanan ıslak bir kum torbası ya da kartalın uçarken pençelerinden salıverdiği bir koyun gibi, Kâhin Simon’un bedeni yere çakıldı.

Simon’un yanına ilk giden sadık dostu fahişe Sofia, Simon’a vermiş olduğu atkıyla onun gözlerini örtmek için davrandıysa da, bunu yapacak gücü bulamadı kendinde; önündeki korkunç sahne karşısında gözlerini kapamak zorunda kaldı. Simon, kafası çatlamış, uzuvları kırılmış, yüzü darmadağın ve kan içinde, bağırsakları, karnı yarılan bir sığır gibi patlayıp dışarı fırlamış bir halde yerde yatmaktaydı; bir öbek ezilmiş kemikle et parçası vardı yerde; Simon’un cüppesi, sandaletleri, atkısı etine geçmiş, tüyler ürpertici bir yağın haline gelmişti.

Sahneyi yakından görmek için toplananlar Sofia’nın lanet dolu sesiyle söylediği şu sözleri duyular:

“Bu gördüğünüz, onun öğretisinin doğruluğuna kanıttır. İnsan hayatı bir düşüş, bir cehennemdir; dünya zorbaların elinde. Gelmiş geçmiş en büyük zorbaya, Efraim’e lanet olsun.”

Derken ağlaya sızlaya çölün yolunu tuttu.

Başka bir söylentiye göre, Kâhin, göğün yedinci katına değil, gelmiş geçmiş en büyük gözbağcılığa, yeryüzüne lanet okumuştur:

Simon, bir zeytin ağacının gölgesinde, elleri başının altında, sırtüstü uzanmış göğü seyrediyormuş. Yanında, Hristiyan bir kalemşorun demesine bakılırsa (bu kalemşor sahneye kendi mi tanık olmuş, tanık olan başka birinden mi aktarıyor, yoksa yalnızca uyduruyor mu bilmiyoruz), “besili bir inek gibi bacakları iki yana açık” oturan Fahişe varmış. Zeytin ağacıyla zeytin ağacının narin gölgesi, Simon mucizelerinin bu garip anlatısında, farklı tanıklıklar arasında en güvenilir öğeler olarak yer alıyor. Tam bu sırada, tesadüf eseri, Petrus’la avanesi çıkagelmiş. Sofia’nın münasebetsiz oturuş biçiminden herhalde tahrik olan bir Petrus müridi, baştan çıkmamak için başını çevirerek Simon’a şu soruyu sormuş: Acaba toprağı ekip yuktan biçmek mi iyi, yoksa tohumu gelişigüzel savurmak mı? – Kesin cevap bekleyen bir stoacı sorusu.

Simon, yerinden kalkmadan dirseğine dayanıp omuz hizasından cevap vermiş:

“Toprak topraktır, ekilen yer önemli mi? Erkekle kadının yakınlığı: al sana gerçekten kutsal bir birlik işte.”

“Bütün kadınlarla bütün erkekler arasında olabilecek bir birlik, öyle mi?” diye sormuş Petrus, şaşkınlıktan çark etmesine ramak kala.

“Kadın kutsal mutluluk kâsesidir,” demiş Simon. Sense neye uğradığını şaşırın bütün erkekler gibi, kötü sözler kadını kirletmesin diye kulaklarını tıkıyor, söyleyecek şeyin kalmayınca da başka yere bakıyor, olmadı kaçırırsun.”

Sonra Efraim, suç, nedamet, hayatın anlamı, dünya nimetlerini geri çevirme, ruhla bedene ilişkin skolastik düşüncelerle, İbranice, Yunanca, Kıptice, Latince alıntılarla gerekçelendirilen uzun tartışmalara gelmiş sıra.

“Ruh, işin alfası omegasıdır,” diyerek kestirip atmış Petrus. “İyi dediğimiz, Tanrı’nın hoşuna giden şeydir.”

“İnsanın yaptığı işler kendi içlerinde kötü ya da iyi değildir,” demiş Simon. “Ahlak tanımlayan insanlardır, Tanrı değil.”

“Hayırlı iş yapmak sonsuzluğun güvencesidir,” demiş Petrus. “Mucizeler, hâlâ şüphe edenler için, birer delil.”

“Sizin Tanrı’nız bir bakireye yapılan kötülüğü tamir edebiliyor mu?” diye sormuş bunun üzerine Simon, yanında duran Sofia’ya bakarak.

“Tanrı’nın ruhani gücü var,” demiş Petrus, soru karşısında gözle görülür bir biçimde afallayarak.

Sofia belirsiz gülümseyişini hâlâ sürdürüyormuş.

“Ben, bunu yapmaya fiilen gücü var mı, diye sormak istemiştım,” diyerek sürdürmüş Simon sözünü.

“Vardır,” demiş Petrus hiç tereddütsüz. “Cüzamlıları iyileştiren...”

“Suyu şarap yapan, falan filan... Tamam,” diyerek sözünü kesmiş Petrus’un Simon.

“Evet,” diye devam etmiş Petrus. “Mucizeler onun işidir.”

“Ben onu marangoz bilirdim,” demiş Simon.

“İyilik de onun işidir,” demiş Petrus.

Sonunda Petrus’un inatçılığına, O’nun mucizelerine bi-
tip tükenmek bilmeyen atıflarda bulunmasına sinirlenen Si-
mon, “Ben de sizin Nâsıralı gibi mucize yapabilirim,” demiş.

“Söylemesi kolay,” demiş Petrus, sesi titriyormuş.

“Mısır’ın pazaryerlerinde her türlü şeyi öğrendi bu,” de-
miş Petrus’un müritlerinden biri. “Yutturmacaları karşısın-
da ayağımızı denk alalım.”

“Sizin –neydi adı?– Nâsıralı da bir ihtimal Mısır büyü-
sü biliyordu.”

“Onun mucizeleri tekrarlanıyor,” demiş Petrus.

“Beni yerin altı arşın dibine gömün, üç gün sonra –sizin...
neydi adı?– şu şey gibi dirileyim.”

“Hadi, biliyorsun adını. İsa.”

“Hah, tıpkı onun gibi işte.”

Derken müritlerden biri komşu köye koşup yan vadide
kuyu kazan birkaç toprak işçisiyle geri dönmüş. Omuzla-
rında kürekler, beller, baltalar taşıyorlarmış. Bütün köy, eli
ayağı tutan herkes, peşlerine takılmış; çünkü köye mucize-
ler yapan Mısırlı bir büyücü geldiği haberi çevreye çabuk
yayılmış.

“Yerin altı arşın dibine,” diye hatırlatmış Simon.

Toprak işçileri işe koyulmuşlar; çok geçmeden kumlu üst
tabaka, yerini daha kaba bir çakıl tabakasına, ardından da
kırmızıya çalan çorak toprağa bırakmış; kürekler, üzerinde
hâlâ kök izleri duran killi toprağı dört bir yana savurmuşlar,
aletlerin keskin uçlarıyla parça parça olan solucanlar, ateşe
atılmışçasına güneşin altında kıvranıp büzüşmüşler.

Sofia gitgide derinleşen çukurun yanında suskun du-
rurken, Simon –tıpkı arazisine kuyu açtıran ya da yeni

evinin temelini kazdıran arazi sahipleri gibi– işçilere emir vermiş, çukurun enini boyunu geniş adımlar atarak ölçüp keten uçkuruyla derinliğin istediği gibi olup olmadığına, parmaklarının arasında ufalayarak kumla toprağın kıvamına bakmış.

Tabut –kokulu sedir ağacından gelişigüzel yontulup dört ahşap burguyla tutturulmuş dört kalas– hazır olunca, Sofia atkısını çıkarıp Simon’un boynuna sarmış.

“Aşağısı kuyu dibi gibi soğuk oluyor,” demiş.

O zaman Simon Sofia’dan ansızın uzaklaşarak kalastan yapılma tabutu havaya kaldırmış; sağlamlığından emin olmak istercesine salladıktan sonra çevik bir bacak hareketiyle kenarından atlayıp içine uzanmış.

İşçiler tabutun yanına gelmişler, Simon’un işareti üzerine ahşap burguları baltayla mıhlamışlar. Petrus, müritlerinden birinin kulağına bir şeyler fısıldamış. Mürit, tabutun yanına gelip burguların sağlamlığını denetledikten sonra, başını öne doğru sallayarak onaylamış.

Petrus hafifçe titreyen kolunu yukarı kaldırmış, işçiler hatları tabutun altından geçirerek tabutu özenle çukura kaydırmışlar. Sofia biraz geride, hareketsiz duruyormuş. Hızla uzaklaşan dev bir davulun gümbürtüsüyle toprak tabutun kapağının üstüne dökülmeye başlayınca, çukurun kazıldığı yerde, büyük zeytin ağacının altında, aynen küçük bir kum yığını gibi bir tepeciğin yükseldiği görülmüş.

Petrus bu tepeciğin üstüne çıkarak ellerini göğe kaldırıp kısa bir dua okumaya başlamış. Kapalı gözleri, hafifçe öne eğik başıyla, uzak seslere kulak kabartan birini andırıyormuş. Aynı gün, rüzgâr, çıplak ayaklarla sandalet izlerini, yer değiştiren kumun üstünden silip geçmiş.

Aradan üç gün geçtikten sonra, bir cuma günü, tabut topraktan çıkartılmış. Ahali, gömme esnasındakine oranla daha kalabalıkmış, çünkü bir kâhin, bir fakir, bir keramet sahibinin geldiği haberi en ücra yerlere kadar yayılmış. Çukura en yakın duranlar, en ayrıcalıklı hakemler olma sıfatıyla, Sofia, Petrus ve Petrus'un müritleriymiş.

Önce korkunç, iğrenç bir koku, bir cehennem kokusu yayılmış üzerlerine. Ardından, boşaltılan toprağın altında, tabutun rengi koyulmuş, sanki paslanmış tahtalarını görmüşler. Toprak işçileri burgaçları söküp kapağı kaldırmışlar. Kâhin Simon'un yüzü, cüzamın kemirdiği şekilsiz bir kütleyi andırıyor, göz çukurlarında kurtlar kaynaşıyormuş. Yalnızca sarı dişleri, Simon sanki sırtıyor ya da gülüyormuş gibi sağlam kalmış.

Sofia gözlerini kapatarak bir çığlık atmış. Sonra ansızın Petrus'a dönerek onu tepeden tırnağa titreten bir sesle:

"İşte, bu da onun öğretisinin doğruluğuna bir kanıt. İnsan hayatı bir düşüş, bir cehennem; dünya da zorbaların elinde. En büyük zorbaya, Efraim'e lanet olsun."

İnsanlar geçsin diye yol vermişler. Sofia suskun kalabalığı yarararak ağılaya sızlaya çölün yolunu tutmuş.

Ölümlü bedeni bir panayıra çekilmiş; ruhu yeni bir göz-bağcılığa göçmüştü.

Ölüye Son Saygı

Olay 1923 ya da 1924'te geçiyor. Galiba Hamburg'ta. Borsa yıkımları, baş döndürücü devalüasyonlar dönemi: Bir liman işçisi yövmiyesi 17 milyar; lüks fahişeler kendilerine bunun üç misli fiyat biçiyorlar. (Hamburg limanı denizcileri "bozukluklar"ını koltuk altlarında, ayakkabı kutularında taşıyorlar.)

Liman kenarına dizili o küçük odalardan birinde, Mariette adında bir fahişenin zatürreden birdenbire ölüverdiği zaman. Ukraynalı denizci ve devrimci Bandura, Mariette'in "aşk uğruna tükendiğini" söylüyordu. Mariette'in o *tanrısal* bedeni, Bandura'nın zihninde bütün bayağılıklardan uzaktı, üstelik zatürre de "burjuva hastalığı"ydı. "O, ermişler gibi yanarak öldü," diyordu Bandura. Olayın üzerinden neredeyse beş yıl geçmiş olmasına rağmen, olayı anlatırken öksürük nöbetine yakalanmış gibi sesi kısılıyor, boğuklaşıyordu. Sebebi yalnızca alkol değildi; her ne kadar Bandura, gerçeği söylemek gerekirse, daha o dönemden, arkadaşlarının karaya oturmuş çürüyen paslı bir gemiymişçesine gözden çıkardıkları bir enkaz haline gelmiş olsa da...

“İnan ki,” dedi Bandura homurdanarak, “şu dünyada hiçbir orospunun arkasından ona ağlandığı kadar içtenlikle ağlanmadı, hiçbiri onun kadar görkemli gömülmedi.”

Mariette’in cenazesi için, belediyeye ait seralardaki çiçek tarhları darmadağın olmuş, şehirdışındaki villaların bahçeleri yağma edilmiş, köpekler bütün gece havlamış, buldoglarla çoban köpekleri dikenli taçları andıran tasmalarını çekiştirerek (uzaktan uzağa atışmış, tasmalarındaki ağır zincirlerin uç halkaları, gerilmiş kablolar üzerinde bütün gece bir aşağı bir yukarı kayıp durmuş, tarihte ne kadar köle prangası varsa hepsi, birdenbire şangırdamaya başlamıştı sanki. Kimsenin ruhu bile duymadan, hasta kemiklerinde işçi sınıfının tarihi kadar eski hastalık anlatısı izleri taşıyan bitkin bahçıvanların bile... Demek, kimsenin ruhu duymadan o gece küçük çapta bir devrim patlak vermişti. Hamburg limanı denizcileri, zenginlerin malikânelerine ansızın baskın yapmışlar, Havre’dan, Marsilya’dan, Hannover’dan gelen bu işçi çocukları, havanın kararmasını fırsat bilip tayfa çakılarının keskin uçlarıyla saplari kökünden kopararak, çakıya gelmeyen genç fideleri de topuğu aşınmış postallarıyla çiğneyerek, glayöllerini kırıp geçirmişlerdi. O gece, parklarla meydanlar, “Belediye Bahçesi”yle “polis komiserliğinden iki adım ötedeki” Vali Konağı çiçeklikleri de dahil olmak üzere “vahşice çiğnenmişti”. Gazeteler, “Bu barbarca eylem, hiç kuşkusuz anarşist kafalılarla pespaye çiçek hırsızlarının işi,” diye yazmıştı.

Mariette’in mezarına demet demet beyaz, kırmızı gül, yeni koparılmış taze çam dalları, laleler, kasımpatılar, sümbülteberler, gök mavisi ortancalar, buram buram şehvet kokan o Belle Epoque çiçekleri, çöküşün kasvetli simgeleri

süsenler; gecelerin kibirli çiçeği siyah laleler; balmumu gibi hastalıklı bir beyazı olan o masumluk ve Kudas Ayini çiçekleri, zambaklar; çürüme kokan eflatun leylaklar, adi ortancalar, bir de dev glayöller (en çok bunlar) gelmişti; silahşor kılıcıyla gülün olanca esrarını, kokuşmuş zenginlik, bolluk taşan koyu gölgeli ev çağrışımlarıyla katmerleyen o narin beyaz, soluk pembe, saf, meleksi glayöller: hiçbir şey, kurutulmuş balık bile kokmayan, marazi arsızlıkları kötü hava koşullarından etkilenmesin diye, erken çökmüş ihtiyar bahçıvanların teri, süzgeçli bahçe kovaları, artezyen kuyularının suni yağmurlarıyla beslenegelmiş ölüm arsız glayöller... O harikulade çatılarına, istakoz kısaçalarını andıran o eklem bileşimlerine, çiçeklerindeki o donuk beyaz bükümlere, ince uzun goncalarındaki o sahte üvendirelere rağmen, bu dev arsızlar bir nebze olsun, bir kır menekşesi kadar olsun koku vermekten nedense acizdiler. Bu bitkisel havai fişek gösterisi, Çiçek Bahçesi'nden aşırılmış manolya dallarıyla taçlandırılmıştı: kızıl esmer yaprakları, tepelerinde beyaz kocaman tek bir çiçeğin ağırlığından dolayı bel vermiş dallarıyla: Yoldaş Bandura'nın her zamanki abartma alışkanlığıyla, tıpkı liman orospularına benziyorlar dediği "iyi aile kızları"nın beyaz fiyonglu saçları gibi... Tek mezarlıklara el sürülmemişti, çünkü "bütün denizcileri, bütün dok işçilerini, Mariette'i seven bütün herkesi" çağırırken Bandura, yalnızca taze çiçek getirilsin istemiş, herhalde neredeyse esrarengiz denebilecek bir esinlenme neticesinde, mezarlıkların kutsallığına el sürülsün kesinlikle istememişti. Bandura'nın ne düşündüğünü – hiç olmazsa yaklaşık olarak– kestirmeye çalışayım: "Ölümle oyun oynanmaz, çiçeklerin önceden belirlenmiş diyalektik güzergâhları vardır; açıştan kuruyuşa biyolojik bir döngüye

tabidirler; zenginlerin görkemli cenaze törenlerine işçi sınıfının da hakkı vardır; orospular sınıf eşitsizliğinin ürünüdür; orospular (öyleyse) iyi aile kızlarıyla aynı çiçeklere layıktır, vb...”

Bandura’nın ön safta yer aldığı suskun tören alayı, siyah bayraklarını, ancak işçi mahalleleri civarına varıldığında açtı; sancaklar ölümcül bir şakırtı çıkararak, çiçeklerin diline her ne kadar yakın durulsa da, toplumsal bağlamdan uzak kalınamayacağının simgesi, ateş kırmızısı, kopkoyu gece renkleriyle rüzgârda birden dalgalanmaya başladılar.

Zengin mezarlarını yoksullarinkinden ayıran mezarlık yolunun kenarında, Bandura, soğuktan biraz titreyerek, siyah mermerden yüksekçe bir kaidenin üstüne çıktı; (küçük ölünün üstünde eli çelenkli küçük bir melek duruyordu) suskun kalabalığın karşısında son konuşmayı yaptı. Mariette’in yaşadığı hayatı, alışlagelen ana hatlarıyla kısaca anlattı: Güç bir işçi çocuğu hayatı, bir yanda çamaşırcı ana, öte yanda, hayatının son yıllarında, Marsilya limanında hammallık yapmış olup bir baltaya sap olamamış ayyaş baba... Bandura, denizci Bandura, devrimci Bandura, ölünün başındaki son konuşmayı, yani toplumsal haksızlıkla sınıf savaşı sınırlarına dayandırdığı sefalet içinde geçmiş bir hayatın o üzücü dökümünü, sanki Bakunin okuyormuş gibi, bol bol öfke dolu sözcük sarf ederek, boğazı düğümlenip sesi kısılarak kısa kesmeye çalışırken, bu varoluşun canlı tablolar halindeki resmigeçidini eski bir fotoğraf albümünü karıştırır gibi seyretmekten kendini alamıyordu. (Bu görüntülere aynı zamanda kendi çocukluğundan görüntüler de karışıyor olmalıydı.) Hastalıklı bir karanlığın hüküm sürdüğü bodrum katı, sigara dumanlarına karışmış şarap, anasonlu içki ko-

kuları, amansız aile kavgaları, dayaklar, çığlıklar, gzyaşıları; dürülmüş gazete kâğıdından meşalelerle yakılan tahtakuru-
larının ıtırtıları; ranzalarla somyaların isten kararmış yayla-
rındaki yalımlar, maymun pozunda bit ayıklama seansları;
akşamları, çocukların sırayla birbirlerinin önüne kp, es-
mer kumral saç diplerinden bit ayıklayışları; ananın ama-
şırdan haşlanmış barbunya balığı gibi şiş elleri...

Açık mezarın karışısında yaptığı konuşma, (tenin çabuk
prsmesiyle n alınamayan yıpranışın tehdidini herkes-
ten kuşkusuz daha acı bir biçimde hissedeni) yaşlı orospu-
ların histeri dolu hıkırıklarıyla yarıda kesiliyordu; bir de
Bandura'nın, gerçekten öksürük m, denizcilerin hıçkırık-
ları mı, gzyaşılarının erkeklerdeki tezahürü m tam kes-
tiremediği, i geçirmelerle gzyaşılarından hiç de farklı ol-
mayan ve aynı duygularla kendisi de sözüne ara vermek
zorunda kaldıkça anladığı boğuk öksürükler, hımkırma ses-
leriyle... (Kendi sesini, sanki başka birinin sesiymiş, cızırtılı
bir gramofondan çıkıyormuş gibi dinleyedururken, içinden
Mariette'le tanışmasından o güne kadar, tarih sırasına göre,
epeyce eskimiş sayılabilecek bir albümün sayfalarını çevir-
mekteydi.)

Bandura, bir 1919 senesi akşamı, Franken'den inip Ham-
burg limanına ayak bastıktan az sonra kestirmişti gözü-
ne Mariette'i. Geç vakitti, gece kasvetli –kasım ayı– sokak
lambalarının ışıkları sisin içinden ağır ağır yalpa vuruyor.
Hemen ertesi gün, Bandura'nın vakit kaybetmeden, liman
kahvelerinden birinde, Aparat'yla temasa geçmesi lazım
(bir parola var kararlaştırılmış); o zamana kadar kendini
belli etmemesi; kılığı, konuşması, davranışları, hareketleriyle
o gün karaya çıkan yüzlerce, binlerce denizcinin arasında

kesinlikle göze çarpmaması gerekiyor. Taşbebek Sokağı'na sapmış, yukarı doğru yürüyor; sarhoş denizcilerle, kendilerine sarhoş denizci süsü veren ayık muhbirlerin arasına karışmış; loş pembe ışıklarla aydınlatılmış küçük odaların alçak pencerelerinden içerilere bakarak. Yan duvara asılmış ateş kırmızısı abajurlu lambalardan, odaların eflatun atmosferinde salınan kadın portrelerinin üstüne Felemenk ressamların tablolarındakini andıran ışıklar vuruyor. Çöküşün karamsar simgesi süsenlerin, o sefahat çiçeklerinin desenleriyle süslü bir paravananın arkasında (etek pilileriyle yırtmaçları gibi, gizlediği şey marifetiyle çekici olan) kadın mahremiyetinin esrarlı eşyaları: brokar kaplı, sandal benzeri, heybetli sert bir sedir –Bandura böyle yerlerin nasıl döşendiğini Mariette'le tanışmadan çok önce öğrenmişti ne de olsa– beyazı parıldayan seramik bir küvetle, gene seramikten yüksek kulplu ince uzun ibriği... Paravananın parlamış eprik kumaşına lambanın pembe ışığı vuruyor; süsenlerin rengi gibi, vitrinin ortasına yerleştirilmiş iskemlenin –kızların oturduğu iskemlenin– brokarı da loş. Kızın bedeninin yarıdan fazlası seyirciye dönük; elbisesinin kıvrımlarına çarpan lâl rengi lamba ışığı etrafa saçılmış. Bacak bacak üstüne atmış kız, elinde örgü. Örgünün üstüne şişlerden küçük pırıltılar saçılıyor. Yalımlı uzun saçını, çıplak omuzlarından, yarıya kadar açık göğüslerine dökmüş. Yandaki vitrinde, başka bir kız, İncil okuyan papaz çömezleri gibi, elinde bir kitap. Yüzünün yarısını örten kızıl saçının altından gözlük camlarına lambanın ışığı vurmuş. (Seyirci az yaklaşırsa, yapıtın büyük puntolarla yazılmış başlığını bile okuyabiliyor: "Monte Kristo Kontu".) Dantel yakalı, koyu renk bir elbise var üstünde; öbür kışla orospusu, Heilderbergli öğrenci kız-

lar gibi. Mariette’i işte tam bu sırada görüyor Bandura. Bacak bacak üstüne atmış; öteki kızlar gibi kalça kemiği hafifçe öne çıkık; parmaklarının arasında sigara; üstünde saten, açık renk bir elbise; ama halinde, görünümünde, tıpkı bir akvaryumun içindeki gibi, sanki (bütün denizcilere ait bir su perisi olarak) sonsuza kadar salınacağı o donuk pembe ışıktaki, Bandura’yı ânında çeken, belirsiz, dile getiremediği bir şey var. Bandura, ancak Mariette’in odasına girdiği zaman, Mariette yeşil kadifeden ağır perdeyi çekip sıcak elini onun gömleğinden içeri kaydırduğunda, ancak o zaman anlıyor onun rol yapmadığını – anlıyor ki, ne hostes, ne örgü ören kadın, ne de papaz çömezi rolüne çıkıyor bu kız, uzun uzun prova edilen o ayrıntılı beden koreografilerine aldır-mıyor, eşsiz, benzersiz; bu limanın orospusu Mariette.

“Sevdi, beş kıtadan ne kadar denizci varsa hepsinin yardımına koştu,” diyerek haykırdı Bandura, sanki bir yürüyüşte konuşurcasına, “üstelik ne renk, ne ırk, ne de din ayrımı gözetmeksizin. Napoléon Bonapart’ın, hani şu cinayetler imparatorunun deyimiyle, küçük ancak güzel olan göğüslerine New York denizcilerinin ter içinde kalmış siyah bedenleri, Malezyalıların tüysüz sarı gövdele-ri, Hamburg dok işçilerinin ayı pençeleri, Albert Kanalı kılavuzlarının dövmeli pazuları abandı; zambak beyazı boynunda, insanlar arasındaki kardeşliğin birer damgası gibi, hem Malta haçının, hem istavrozun, hem Süleyman yıldızının, hem Rus ikonasının, köpekbalığı dişlerinin ve o nazarlıkların, adamotu köklerinin izleri kaldı; uysal baldırlarının arasından sıcacık dölyatağına yakıcı bir döl ırmağı aktı, bütün denizcilerin öz limanına, bütün ırmak-ların halicine dökülürcesine...”

Bandura kendi sesini, uzak, donuk sesini dinlerken, zihninden Mariette'in hayatının görüntüleri geçiyor, artık tarih sırasına aldırış etmeyen rüzgâr sanki albümün sayfalarını keyfine göre çeviriyormuş ve o Bandura bütün bunları kendi gözleriyle görüyormuş gibi. Mariette'in sevişmelerden sonra, gerçekten sevdiği erkeklerin –yumuşak kalpli devrimci bu gerçekten sevilen erkeklerdendi– bedenine sıkı sıkı sarılarak, sanki günah çıkarır gibi, kendinden söz açma huyu vardı. Anılarını garip bir özlemle anlatırdı, sanki iğrenç ayrıntılarla dolu bu zalim öykülerin kendi başlarına birer önemi yokmuş, sadece çok eskilere dayanıyor oluşları, onun da o zamanlar çok genç oluşu, nerdeyse çocuk denecek yaşta oluşu önemliymiş gibi. Sıska, iğrenç bir Yunanlının bir karnaval gecesinde Mariette'in koluna yapışması geçiyor aklıdan Bandura'nın; Mariette, köpüğünü çocuk gibi höpürdeterek içtiği biradan biraz solgun, biraz sarhoş; onu, aç ve uysal bir hayvanın adımlarıyla Yunanlının peşinden, Marsilya'nın limana inen sokaklarında yürürken görüyor; sonra dokların oralarda bir yerde, bir geminin loş merdiven basamaklarından yukarı tırmanıyor Mariette, elini halattan merdiven tırabzanının üzerinde kaydırıyor kaydırıyor; sonra hep aynı gizli öfkeyle, Mariette'in üçüncü kattaki bir kapıya doğru kararlı adımlarla ilerleyişini geçiriyor aklıdan. (Yunanlı kapı eşğinde, arkada durmuş, "Hadi!" diyor Mariette'e.) Ardından, sahneye Marsilya sokakları giriyor; Mariette, yüzü boyalı, bir taş duvara yaslanmış, ayağını yaralı bir kuş gibi arkaya bükmüş...

"Burada hepimiz, Yoldaşlar," diyerek devam etti Bandura, "hepimiz kalabalık bir ailenin üyeleriyiz, âşığız, nişanlıyız, hatta aynı kadının kocası, aynı hanımın dostuyuz, akra-

ba sayılırız, susuzluğumuzu aynı pınardan giderdik, romu aynı şişeden içtik, sarhoş olunca aynı omuza yasladık başımızı, aynı yerde ağladık, o yeşil cibinliğin arkasında aynı kaba çıkardık.”

Bandura’nın boğuk sesi dindiğinde, fırlatılan ilk toprağın sesi geldi tabutun üstünden; toprak öbeklerini, dev bir balığın karnına tuz serpercesine avuçlayıp ufalayan hoyrat denizci ellerinin savurduğu... Açık tabutun üstünde, şimdi artık birer yas flamasına benzeyen bayrakların şakırtısı duyuldu. Sonra tabutun üstüne küreklerle toprak yığıldı, tabutun ahşabına çarptıkça davul gibi gümbürdeyen, tıpkı seviştikten sonra kulağınızı bir orospunun şaşkın kalbine dayadığınız vakit duyduğunuz o sesle. Çiçekler önce birer birer atıldı, sonra kucak kucak, tıpkı kırlardaki gibi, elden ele gezerek, küçük kilisenin oradan mezarlığın yoksul bölgesine, mermer mezarlarla bronzdan kapakların yerini basit taştan mezarların aldığı yere kadar... Kimse hiçbir zaman bilmeyecek, hangi güdü, hangi vecd hali, hangi iç acısı, sınıfsal öfke mi, yoksa Jamaika romu mu, hangisinden, Bandura’nın talimatına karşı geldiler. Ne var ki, devrimci bir başkaldırı mucizesi yaşandı, açıklanamayan bir isyan çılgınlığı: Liman denizcileriyle orospuları, o haşın güruh, ansızın öfkeyle kendinden geçip gözü dönerek, gözyaşları arasında diş gıcırdatarak, şatafatlı glayölleri koparmaya, gül dallarına asılıp avuçlarını parçalamaya, laleleri soğanlarıyla birlikte kökünden sökmeye, karanfilleri saplarına dişlerini geçirip çekiştirmeye, bütün çiçekleri kucaktan kucağa taşımaya başladılar. Çok geçmeden çiçeklerle dallardan bir dağ meydana geldi, lalelerden bir darağacı, glayöllerden bir kemik mezarı; sonra taze çiçek tepeciğinin kendisi, hepsi,

solmuş leylakların ekşi çürük kokusunu buram buram ya-
yan dev bir tümseğin altında gözden silindiler.

Polis geldiğinde, mezarlığın zengin bölgeleri yerle bir
olmuş, talan edilmişti; “bu üzüntülü yerlerin üzerinden çe-
kirge sürüsü geçmiş gibi,” diye yazıyordu basın. (*Rote Fahne*
yirmi kadar denizciyi tutuklayıp sınır dışı eden polisin sert
tutumunu kınayan imzasız bir makale yayımlamıştı.)

“Hadi şimdi de sen anlat bakalım,” dedi Bandura, de-
minden beri konuştuğu adama hitaben. Adam –adı Johann,
ya da Jan Valtin olacak– sanki bir yerine sancı girmiş gibi
acıklı bir ifade takınarak Mariette’in yüzünü hatırlamaya ça-
lıştı. İnce endamıyla boğuk kahkahasından başka bir şey ha-
tırlayamadı. Fakat gene de bir an, Mariette’in gülümseyişi,
yüzünün hayali, gözünün önünden şöyle bir geçip silindi.

“İnan,” dedi Bandura, “hiçbir iyi aile kızına ona ağlandı-
ğı kadar içtenlikle ağlanmadı. Hiçbiri onun kadar görkemli
gömülmedi.”

Ölümler Ansiklopedisi

(Bir Ömür Boyu)

Geçen yıl, bildiğiniz gibi Tiyatro Araştırmaları Derneği'nin daveti üzerine İsveç'e gittim. Johansson, Kristina Johansson adında bir hanım orada bana kılavuzluk etti. Beş ya da altı oyun seyrettim, tutuklular önünde oynanan *Godot'yu Beklerken*'in başarısını özellikle belirtmem gerekiyor. Döndükten on gün sonra bile, hâlâ o uzak dünyada, sanki bir düş âleminde yaşıyordum.

Bayan Johansson oldukça gayretli bir kadındı; on gün zarfında bana, İsveç'te görülecek ne varsa, ilgimi çekebilecek her şeyi göstermek niyetindeydi. Onun sayesinde ünlü Vasa'yı, yüzyıllardır denizin balçığında yatan, Mısır mumyaları gibi muhafaza edilmiş o batık yelkenliyi bile gördüm. Bir akşam, Ulusal Tiyatro'da, *Hayaletler Sonatı* temsilinden sonra, kılavuzum beni Merkez Kitaplığı'na götürdü. Neyse ki, bir kahve peykesinde ayaküstü sandviç atıştırarak zamanı zar zor da olsa bulabilmiştim. Saat neredeyse on bir olduğundan kitaplık kapalıydı. Ama Bayan Johansson, kapıdaki

bekçiye serbest giriş kartını gösterince, adam her ne kadar homurdanarak da olsa içeri girmemize izin verdi. Tıpkı önceki gün Merkez Tutukevi'ne *Godot*'yu seyretmeye gittiğimiz zaman karşılaştığımız gardiyan gibi, elinde kocaman bir anahtarlık vardı. Bayan Johansson beni bu zebaniye teslim ettikten sonra, ertesi sabah için bana otelimde randevu verdi; bu arada kütüphaneyi istediğim gibi gezebileceğimi, Bey'in bana taksi çağırabileceğini, benim emrime amade olduğunu falan söylemeyi de ihmal etmedi... Bu sevimli daveti kabul etmekten başka yapacak şey kalmamıştı. Bekçi büyük bir kapının önüne götürdü beni; kapının kilidini açtı, sonra oldukça loş bir ışık yakarak beni yalnız bıraktı. Anahtarın kilidin içinde döndürüldüğünü duydum arkamdan; birden kitaplığın içine hapsolmuş buldum kendimi, bir sığınaktaymışçasına.

Bir yerlerden sürekli cereyan yapıyor, tıpkı bir mahzen-de, şişelerin altından sarkıyormuş gibi duran kirli tül parçası görünümlü örümcek ağıları, kitap raflarının altından iki yana sallanıyordu. Bütün bölmeler birbirine benziyordu, dar bir geçitle birinden ötekine geçiliyordu; her yerde de nereden geldiğini anlayamadığım o hava akımı...

Sonra, henüz kitapları daha yakından incelemeye fırsat olmamıştı, (yoksa bu keşfi, üçüncü bölmenin ciltlerinden birinin üzerinde "C" harfini görünce mi yaptım, bilmiyorum) her bölmenin alfabenin bir harfine ayrılmış olduğunu fark ettim. Gerçekten de dördüncü bölmede bütün kitapların üstünde "D" damgası vardı. Birden karmaşık bir önsezinin dürtüsüyle koşmaya başladım. Kulaklarım adımlarımın git-gide uzaklaşan yankılarıyla çınılıyordu. Telaş içinde, soluk soluğa "M" harfine vardım ve *rasgele* bir cildin kapağını aç-

tım. O an bu konuda kesinlikle bir şeyler okuduğumu hatırladığımdan olacak, söz konusu kitabın ünlü *Ölümler Ansiklopedisi* olduğunu anlamıştım. O dev cildi açmadan zihnimde her şey açıklık kazanmıştı.

Gözüme çarpan ilk şey onun fotoğrafı oldu, iki sütun metin arasına, sayfanın nerdeyse ortasına sığdırılmış, kitabın tek resmi. Çalışma masasının üstünde gördüğünüz resminin aynı. 1936'da çektirilmiş, 12 Kasım'da, Maribor'da, terhisinde. Fotoğrafın altında, adıyla ayraç içinde iki tarih: 1910-1979.

Babamın geçenlerde öldüğünü, benim çocuk yaşımdan beri ona çok bağlı olduğumu biliyorsunuz. Ama şimdi sırası değil bunların, geçelim. Burada önemli olan, onun benim İsveç yolculuğumdan iki ay kadar önce ölmüş olması. Bu yolculuğa çıkma kararını daha çok başıma gelen felaketi untabilmek için almıştım. Acı çeken bütün insanlar gibi ben de bu mekân değişikliğinin üzüntümü unutturacağını sanıyordum; mutsuzluğunu insan sanki içinde taşımazmış gibi.

Bel vermiş raflara yaslanıp zaman kavramını tamamen yitirerek, elimde kitap, onun yaşamöyküsünü okumaya başladım. Kitaplar ortaçağ kitaplıklarındaki gibi, madeni halkaları raflara tutturulmuş kalın bir zincirle bağlanmıştı birbirlerine: elimdeki ağır cildi ışığa yaklaştırmak için taşımaya kalkıştığımda anladım.

Birden boğucu bir can sıkıntısı kaplamıştı içimi; burada fazla kaldığımı, Zebani Bey'in (adın vaftiz babası bendim) her an gelip okumamı yarıda kesebileceğini düşündüm. Dolayısıyla, zincir elverdiği ölçüde kitabı ampulün cılız ışığına yaklaştırmak paragrafları şöyle üstünkörü okuyup geçmeye başladım. Kitap sırtlarında birikmiş bir karış tozdan, havada

asılı duran örümcek ağlarından, bu kitaplara uzun zamandır kimsenin dokunmadığı anlaşıyordu. Ciltler birbirlerine kürek mahkûmları gibi zincirle bağlanmıştı; zincirin üstünde asma kilidi yoktu.

Demek ki, dedim içimden, ünlü *Ölüler Ansiklopedisi* buymuş! *Ölüler Ansiklopedisi*'ni eski bir kitap olarak tahayyül etmiştim hep, “saygı duyulacak bir kitap”, biraz *Tibet Ölüleri Kitabı*, *Kabal* ya da *Ermişlerin Hayatı* türünden bir şey; yani keyfini ancak keşişlerle hahamların ya da papazların çıkarabildiği, insan zihninin o anlaşılması güç yapıtlarından biri. Bu okumanın sabaha kadar süreceği, bütün bunlardan ne annem ne de benim için sadra şifa bir şey çıkmayacağı gerçeği karşısında, belli başlı bölümlerini kâğıda dökmeye, yani babamın özyaşamöyküsünün bir çeşit özetini çıkarmaya karar verdim.

Burada benim defterime kaydettiğim şeyler sıradan ansiklopedik verilerdir, annemle benim dışımda kimsenin işine yaramayacak şeyler; isimler, mekânlar, tarihler falan. Yani gün doğarken alelacele kâğıda dök ebildiklerim. Ne var ki, bu ansiklopediyi kendi türünde eşsiz kılan şey –mevcut tek sayısı bulunması dışında– insan ilişkilerinin, ahabplıkların, manzaraların anlatılış biçimi; insan hayatını meydana getiren o ayrıntı zenginliği. (Mesela) babamın doğum yerinin ansiklopedide doğru ve eksiksiz biçimde yer alışı (“Kralyevo, Glina bucağı, Sisak bölgesi, Baniya kazası”) dışında, coğrafi, tarihsel bilgilere de rastlanması; çünkü *oraya* her şey kaydedilmiş. Ama her şey. Doğduğu bölgenin manzaraları o kadar canlı aktarılmış ki, okurken ya da satır atlayarak şöyle bir göz gezdirirken diyeyim, gerçekten orada, o bölgedeymiş gibi hissediyordum kendimi: Uzak dağların

zirvelerinde karlar, çıplak dallarıyla ağaçlar; Brueghel'in manzaralarındaki gibi –aralarında onu, babamı, henüz babam olduğu her ne kadar söylenemese de ileride babam olacak çocuğu, en sonunda babam *olan* çocuğu gördüğüm– çocukların kaydığı donmuş ırmak. Dekor ansızın yeşile banyıyor sonra; dallarda pembe beyaz çiçekler; akdikenler gözümün önünde filizleniyor, Kralyevo köyünün üstünden güneş geçiyor, küçük kilisede çanlar çalıyor, ahırlarda inekler böğürüyor; saçaklardaki sarkıtları eriten güneşin ateş kırmızısı ışınları altında evler pırıl pırıl. Ardından, sanki olay gözümün önünde oluyormuşçasına köy mezarlığına doğru ilerleyen bir cenaze alayı görüyorum. Başı açık dört adam, çam tabutu omuzlarında taşıyorlar; cenaze alayının başında, büyükbabam Marko olduğunu bildiğim –kitapta yazıyor– bir adam, yani merhumenin kocası, karısını son istirahatgâhına götürüyor. Ölü hakkında en ufak bilgi eksik değil, ne hastalık ne de ölüm nedenleri; ne doğum tarihi ne de hastalığın seyri. Gömülürken üstünde hangi elbise olduğu, kimin yıkadığı, gözlerinin üzerine bozuk paraları kimin koyduğu, çenesini kimin bağladığı, tabutu kimin yaptığı, tabutun yapıldığı ağacın nereden kesildiği, hepsi yazılı. Bunlar, bu dünyadaki yolculuklarını tamamlayıp sonsuzluk yolculuğuna çıkmış olanlar hakkında kaydedilebilecek bütün her şeyi kaydetmeye dayanan o övgüye değer ağır göreve baş koymuş kişilerin *Ölümler Ansiklopedisi*'ne emanet etmiş oldukları bilgilerin miktarı hakkında size iyi kötü bir fikir verebilir sanıyorum. (Bu kişiler aslında İncil'in öğretiliği diriliş mucizesine inanıyorlar. Bu dev fihristin de amacı bu mucizeyi hazırlamaktan ibaret zaten. Böylelikle, herkes yalnızca yakınlarına kavuşmuş olmakla kalmayıp

aynı zamanda, çok daha önemlisi, kendi unutulmuş geçmişine de kavuşmuş oluyor. O zaman da bu kütük, anıların yüce hazinesi, dirilişin kendi türünde eşsiz gerekçesi haline geliyor.) Anlaşılan bu kişiler, insan hayatı söz konusu olduğunda, küçük bir taşra tüccarıyla karısı, köyün papazı (büyük büyükbabam) ya da çancısı, Çuk namında bir adam –kitapta onun da adı geçiyor– arasında en ufak bir ayrım gözetmiyorlardı. *Ölüler Ansiklopedisi*’ne girebilmek için tek koşul –ki doğruluğunu saptamadan çok önce aklıma takılmıştı– bahsi geçen insanın başka hiçbir ansiklopedide yer almaması koşuluydu. “M” cildini –bu harfe ayrılmış binlerce ciltten yalnızca biri– karıştırırken gözüme çarpan ilk şey, içinde ünlü kişilerin bulunmayışı olmuştu. (Babamın ismini bulmak için uyuşan parmaklarımla sayfaları çevirmeye başlar başlamaz anlamıştım bunu.) *Ansiklopedi*’de, kendilerine ayrılması gereken yerde, ne Majuraniç, ne Meyerhold, ne Malmberg, ne gramer kitabından babamın yazı yazmayı öğrendiği Maretiç, ne bir kez sokakta karşılaştığı yontucu Meştroviç, ne büyükbabamın bir zamanlar tanışmış olduğu tornacı sosyalist mebus Maksimoviç Dragoslav, ne de babamın bir sofrada “Rus Çarı”nı tartıştığı Kautsky çevirmeni Miloyeviç Tasa’nın adları vardı. *Ölüler Ansiklopedisi*, demokratik programında, ölümler dünyasına eşitlikçi bir görüşle yaklaşan bir tarikat ya da dinsel örgütün eseri olsa gerek; herhalde Kutsal Kitap öncülerinden esinlenmiş olan bu görüş, insanlar arasındaki haksızlığı tamir ederek onlara sonsuzlukta aynı yeri verme amacını güdüyor olmalı. Gene çok çabuk anladığım bir başka şey, *Ansiklopedi*’nin zamanla tarihin karanlıklarında fazla gerilere gitmediği, başlangıcının 1789’un hemen sonrasına rastladığı. Bilginlerden

oluşan bu tuhaf kastın, büyük olasılıkla dünyanın hemen her yerinde, yaşamöyküleriyle ölümöykülerini bıkıp usanmaksızın çok gizli bir biçimde araştırıp ayıklayan, sonra da bütün bu verileri buraya, Stockholm'deki ana merkeze yollayan müritleri var. (Bir an, "Bayan Johansson sakın bunlardan biri olmasın?" diye geçti aklımdan. Bu kitaplığa beni –kendisine üzüntümün nedenini açıkladıktan sonra– *Ölüler Ansiklopedisi*'ni keşfederim de azıcık avunurum diye getirmiş olamaz mıydı?) Yaptıkları iş konusunda bildiklerim, çıkarsayabildiklerim diyelim, bunlardan ibaret. Bana kalırsa, eylemlerindeki bu gizlilik unsuru, çok eskiye dayanan bir dinsel baskı geleneğiyle açıklanıyor. Bir de, böyle kapsamlı bir işe kalkışmanın, insanın sivrilme isteğiyle yolsuzluk girişimlerini engellemek için hiç de yadırgatıcı olmayan bir gizlilik perdesi gerektirdiği olgusuyla. Ancak, en az gizli eylemleri kadar şaşırtıcı olan başka bir şey de üslupları: ansiklopedik özlülükle Kutsal Kitap belagati arasındaki o inanılmaz uyum. Mesela defterime geçirdiğim şu kısa, özlü bilgiye bakın: Bu bilgi orada birkaç paragrafla ifade edilmiş ve öylesine özlü bir biçimde anlatılmış ki görüntüler resmi geçidinin arka planındaki manzara, sihirli bir değnekle dokunulmuş gibi okuyucunun zihninde hemen canlanmaya başlıyor: Kavurucu, sıcak bir gün, dağ patikalarında, sırtta üç yaşında bir çocuk, gidiyorlar; çocuğu büyükannesinin evine götürüyorlar; arka, ikinci ya da üçüncü planda –nasıl demeli bilmiyorum– alayla asker görülüyor: koru bekçileri, jandarmalar; uzaktan top sesleri, köpeklerin boğuk ulmaları duyuluyor. Yani, bütün Birinci Dünya Savaşı tarihçesinin bir özeti; ücra bir yere, küçük bir kasabaya hareket eden, askere gidenlerle dolu trenin kopardığı cayırtı; bando

mızıka; mataraların boğazlarından çıkan lıkır lıkır su sesi, oraya buraya fırlatıldıkça kırılan şişeler, sallanan mendiller... Bir paragraftan ötekine, her bölüm bir çeşit şiirsel damıtım ve eğretilmeyle, hep tarih sırasına göre olmasa da geçmiş, şimdiki, gelecek zamanların iç içe geçtikleri ortak bir hayat parçası halinde betimleniyor. Metinde, çocuğun büyükbaba evinde, Komogovina’da geçirdiği ilk beş yılının o resim kitabında, aklımda kaldığı kadarıyla, “Hayatının en güzel yılları *olacak* bunlar,” diye geçen özlem dolu değinme başka türlü nasıl açıklanabilir? Ardından çocukluğun adeta Çin harflerine indirgenmiş özlü görüntüleri geliyor: öğretmenlerin, okul arkadaşlarının adları, birbirini kovalayan mevsimlerin döngüsünde oğlanın “en güzel yılları”: yağmura bana mısın demeyen ıslıl ıslıl bir yüz, ırmak suyunda çimmeler, karlı tepelerden kızakla kayışlar, alabalık avları derken, hemen ardından –ya da mümkünse aynı zamanda– Avrupa cephesinden askerin dönüşü, elinde matarayla çocuk, camı kırılmış gaz maskesi, oraya bir tümseğin kenarına fırlatılmış... Sonra isimler, yaşamöyküleri... Dul kalan Marko’nun gelecekte karısı olacak Komogovina doğumlu Sofia Rebraça ile tanışması, evlilik töreni, davetlilerin yaygarası, yük beygirleriyle at yarışı, bayraklarla kurdelelerin cümbüşü, alyans töreni, kilisenin sundurması altında danslar, şarkılar, sırtında yabanlık takım elbisesiyle çocuk, lekesiz gömleği, ceket yakasında biberiye dalı.

Buraya, defterime tek bir sözcük geçirmişim: “Kralyevşani”. Ama *Ansiklopedi’*de, hayatının bu bölümü, çok sayıda yoğun paragraf halinde anlatılıyor; isimler, tarihlerle; evlilik töreni gününde güneşin doğuşu betimlenmiş; guguklu saatin çalıp çocuğu huzursuz bir uykudan uyandırdığı va-

kit... Arabacının, hatta yanlarındaki komşuların adları da var, Öğretmen Bey'in eşkâli, çocuğun yeni annesine hitaben söyledikleri, papazın öğütleri, köyün çıkışına onları son kez uğurlamaya gelenlerin el sallayışı.

Burada, diyordum demin, hiçbir şey eksik değil; hiçbir şey değersiz görülmemiş; ne yolun durumu, ne göğün aldığı renkler; Marko'nun babasının mal varlığı en ufak ayrıntısına kadar dökülmüş, hiçbir şey unutulmamış; ne eski okul kitaplarının adları, ne de içleri, öğütlerle, şatafatlı öykülerle, Kutsal Kitap meselleriyle dolup taşan Klasik Yazar Seçkileri. Hayatın her bir bölümü, her bir altbölümü titizlikle kaydedilmiş; hiç boş yok; çocuğun okumuş olduğu her sayfa, topladığı her bitki.

İşte şimdi de babam delikanlı; işte ilk şapkası, bir kuşluk vaktinde faytona ilk binişi. Tabii bu arada genç kızların adlarını, o vakitler mırıldanılan şarkıların sözlerini, olduğu gibi bir aşk mektubunu, babamın okuduğu gazeteleri – yani tek paragrafta özetlenmiş olan ilkgençliğini de ihmal etmeyelim.

Ama artık babamın lisede ders gördüğü Ruma'dayız. Bu size *Ansiklopedi*'nin, eskilerin deyimiyle, nasıl gerçek bir *hazine* olduğu konusunda bir fikir verebilir sanıyorum. İlke basit, ancak bu derin bilgi karşısında, her şeyi, insan hayatını oluşturan her şeyi kaydetme ihtiyacı karşısında insanın soluğu kesiliyor. Bu bahiste –kestirmeden gidersek– Ruma'nın tarihi, şehrin iklim haritası, demiryolu ağının betimi, basımevinin adı, o dönemde basımevinde basılan bütün yayınlar, gazeteler, kitaplar, tiyatro kumpanyalarının temsilleri, kente gelen sirklerdeki numaralar; akasya ağacına yaslanmış delikanlının bir kızın kulağına açık saçık şeylerle aşk sözcükleri

(ki tam metin olarak verilmiş) fısıldadığı tuğla fabrikası. Bütün bunlar –gar binası, basımevi, Yüceltilmiş Budala’nın son sahnesi, sirkteki fil, Şabat’z’a doğru tren yolu makası– hepsi, sözü edilen kişi açısından anlatılmış. Okul karnesinden bir alıntı da var, notlar, çizimler, sınıf arkadaşlarının adları, lise sona (B bölümü), delikanlının tarih coğrafya hocası L.D ile arası açılana kadar.

Birden kendimizi yeni bir şehrin merkezinde buluyoruz, 1928 yılında; delikanlının kasketinde lise son sınıf arması var; bıyık bırakmış. (Ömür boyu bıyıklı olacak. Bir gün, çok eskiye gitmeye gerek yok, dikkatsizlikten fazla kesince, hepsini tıraş etmişti. Onu öyle görünce gözyaşlarımı tutamayıp ağlamaya başlamıştım; birden başka bir adam olmuştu. Gözyaşlarımda, öldüğünde onu nasıl özleyeceğimin o an birden kapıldığım önsezisi vardı.) İşte şimdi de kahvenin, Merkez’in önünde babam, Aya Yolculuğun görüntüleri perdeden birbiri ardına geçerken bir yandan da piyano çalan sinemaya giriyor. Sonra onu, Jelacic meydanında, afiş panosu önünde buluyoruz; yeni yapıştırılmış afişlere bakıyor; afişlerden birinde –meraklı bir ayrıntı olsun diye, öylesine alıntılıyorum– yazar Krleja’nın konferans ilanı okunuyor. Daha sonraları Zagreb’de evinde kalacağı teyzesi Ana Ere-miya, Yukarı Kent’te sokakta karşılaştığı opera şarkıcısı Kri-jay, ayakkabılarını tamir ettirdiği ayakkabıcı-çizmecici Ivan Labus, bir de fırınından sık sık kurabiye aldığı Ante Dutina diye bir kadın, hepsinin isimleri Kitap’ta yan yana.

Belgrad’a geliyoruz, o uzak 1929 yılında, Sava köprüsünün üzerinden, büyük olasılıkla bugünküyle aynı ruh hali içinde: buluşmanın keyfi, sabırsızlığıyla. Altından koyu ye-

şil Sava'nın aktığı köprünün madeni akşamı üstünden tren tekerleklerinin cayırtısı duyuluyor; lokomotif istim atıp yavaşlıyor, bir ikinci mevki penceresinde babamın yüzü beliriyor; tanımadığı bu şehrin uzak karaltısına çevirmiş gözlerini. Sabah serinliği. Ufukta sis bulutu ağır ağır siliniyor, sonra *Smederovo* vapurunun bacasından siyah ince bir duman çıkıyor; Novi Sad'a doğru demir alan vapurun boğuk düdüğü işitiliyor.

Babam, hayatının yaklaşık elli yılını, kısa aralar dışında Belgrad'da geçirdi; bütün bir hayat, yani on sekiz bin kadar günle gecenin bu peş peşe sıralanışı (ki dört yüz otuz sekiz bin saat ediyor) burada, *Ölümler Kitabı*'nda beş ya da altı sayfada anlatılmış. Ve bu tarih sırasına uygun olarak yapılmış, en azından ana hatlarında; çünkü zaman ırmağı nasıl ağzına doğru akıyorsa, günler de ölüme doğru akarak geçiyor.

Aynı 29 yılının eylül ayında, babam yüzölçümbilim okuluna giriyor; Kitap'ta, Belgrad'daki bu okulun kuruluş öyküsüne rastlıyoruz, müdür Stoykoviç'in açılış konuşmasıyla birlikte... (Müdür, geleceğin geometricilerine, kralla vatana dürüstlikle hizmet etmeleri dileğinde bulunuyor; çünkü ülkenin yeni sınırlarını saptama görevi, bu ağır görev, onlara düşüyor.) Burada, Birinci Dünya Savaşı'nın şanlı savaş adlarıyla, bir o kadar şanlı bozgun adlarını –Kaymakçalan, Moykovatz, Tzer, Kolubara, Drina– cephede şehit olan öğretmenlerle öğrencilerin adlarıyla, babamın trigonometri, resim, din bilgisi, kaligrafi derslerinden aldığı notlarla bir arada buluyoruz. D.M'nin, o zamanın deyimiyle flört ettiği, Rosa Roksanda diye çiçekçilik yapan bir kızın ismine de rastlanıyor. Sonra, kahveci Borivoy-Bora İliç, terzi

Milenko Azanya, her sabah sıcacık börekler almaya gittiği Kosta Stavroski ve kâğıt oyununda babamı meteliksiz bırakan Kritiniç'in adları var. Bunları, gittiği filmlerle futbol maçlarının, Avala ve Kosmay tepelerine yaptığı gezinti tarihlerinin, katıldığı evlilik ve cenaze törenlerinin, oturduğu sokakların –Tzetinye, Çariçe Militza, Gavriolo Prinçip, Kral Birinci Petrus; Prens Miloş, Pojega, Kamenitza, Kosmaj, Brankova– listesi izliyor; coğrafya, geometri, düzlemölçüm kitaplarının yazar adları, en çok sevdiği kitap başlıkları: *Dağ Kralı, Haydut Stanko, Köylü Ayaklanması*; dinsel ayinler, sirk gösterileri, Jimnastikçiler Derneği resmigeçitleri, okul kermesleri (babamın bir suluboya resminin jüriden takdirname aldığı) resim sergisi... Gerasimov namında bir Rus göçmen çocuğunun teşvikiyle okul yüznumarasında ilk sigarasını yaktığı günün tarihi de var; aynı Gerasimov bu olaydan bir hafta sonra Rus kontlarıyla subaylarının balalayka, gitar dinleyerek ağladıkları, dönemin çigan orkestralı ünlü Belgrad kahvelerinden birine de götürüyor onu... Kitapta hiçbir şey eksik değil; ne Kalemeydan anıtının törenle açılışı, ne Makedonya sokağının köşesinden aldığı dondurmadan zehirlenişi, ne de okul bitirme diploması mükâfatı olarak babasının verdiği parayla aldığı sivri burunlu pabuçlar.

Bir sonraki paragraf, 1935'te Ujicka Pojega'ya hareket edişini anlatıyor; mayıs ayında; trenin ikinci mevkiinde; yanında göçmen çocuğu bahtsız Gerasimov da var. İlk tayinleri: Sırbistan topraklarında taban tepiyorlar; ölçü dikmesiyle teodoliti sırayla, gerek biri gerek öbürü sırtlayarak kadastro planları, harita taslakları çıkarıyorlar; başlarında şapkaları –yaz erken gelmiş, güneş yakıyor– dağlara tırmanıyorlar; uzaktan haykırarak birbirlerine sesleniyorlar; güz

yağmurları başlamış, domuzlar burunlarıyla toprağı eşeliyor; davarlar huysuz, yıldırıma karşı teodoliti korumak gerekiyor. Akşam olunca köy öğretmeni Milenkoviç'in evinde erik rakısı içiyorlar, ateş çıtırıyor, şişler çevriliyor; Gerasimov gerek Sırpça gerek Rusça bir küfür savuruyor arada; kafalar dumanlanıyor. Aynı yılın kasım ayında zavallı Gerasimov zatürreden ölünce, ölüm döşeğinde onun başında bekleyecek D.M., onun sayıklamalarını dinleyecek. Mezarının önünde de, başı öne eğik, elinde şapkası, insan hayatının kırık döküklüğünü düşünerek gene öyle duracak.

İşte, okuduklarımdan aklımda kalanlar... o gece, ya da o sabah, parmaklarım buz kesmiş bir halde aldığım notlardan bunlar kaldı. Oysa tam iki yıl sürüyor olanlar; D.M'nin çizim sehpası, teodolitiyle, mayıstan kasıma –"haydut mevsimi" deri er– dağ bayır dolaştığı iki yıl; mevsimler mevsimleri kovalıyor, ırmaklar taşıp yataklarına dönüyor; yapraklar yeşerip sararıyor, babam çiçek açmış eriklerin gölgesine oturmuş derken bir kapı sundurmasının altına sığınyor; akşam manzarasının şimşeklerle aydınlanması, yarlarda gökgürültüleri.

Mevsim yaz, güneş yakıcı; geometricilerimiz (babam artık Dragovic diye biriyle çalışıyor) öğle vakti, bir evin önünde durarak (sokak adı, kapı numarası) kapıyı çalıp su istiyorlar. Masallardaki gibi, evden bir kız çıkıp onlara buz gibi bir su testisi uzatıyor. Bu kız –herhalde tahmin etmişsinizdir– sonra annem olacak.

Burada, *orada* bütün bunların nasıl aktarıldığını, nasıl betimlendiğini –evlilik teklifinin ne zaman, nasıl yapıldığını, paranın hesapsız harcandığı o eski usul evlilik törenini, babamın hayatının bir parçasını oluşturan bütün o göz alıcı yerel rengi– akıldan anlatmaya kalkışmayacağım, çünkü

özgün metne kıyasla anlattıklarımı yetersiz, bölük pörçük bulacağımı biliyorum. Ancak, şu kadarını da belirtmeden geçemeyeceğim nikâh şahitleriyle davetliler listesine, nikâhı kıyan papazın adına, kaldırılan kadehlerle söylenen şarkıların, verilen hediyelerle bu hediyeleri verenlerin, yenip içilenlerin metnine de rastlanıyor. Ardından, tarih sırasına göre, yeni evli çiftin Belgrad'a yerleştiği –kasım mayıs arası– beş aylık süre geliyor; evdeki odaların konumu, eşyanın yerleştirilmesi, fırının, yatağın, elbise dolabının fiyatları ve bu gibi durumlarda her zaman benzer, ancak her zaman da farklı olabilen ayrıntılar: ev mahremiyetine ilişkin olanları. Gerçekten de bence –*Ansiklopedi* yazarlarının asıl mesajı da bu zaten– insanların tarihinde hiçbir şey asla tekrar etmiyor, ilk bakışta benzer görünen her şey, gerçekte benzer olmaktan çok uzak; her insan kendi içinde apayrı bir gezegen; her şey hep oluyor ve hiçbir zaman olmuyor; her şey sonsuza kadar tekrar ediyor ve bir daha asla tekrar etmiyor. *Ölümler Ansiklopedisi*'nin, farklılığı savunan bu dev yapıtın yazarları, işte bu yüzden eşsiz olan üzerinde bu kadar duruyorlar; bu yüzden her insan yarattığı onlar için kutsal mesele.)

Ansiklopedi yazarlarının saplantı boyutlarına varan bu düşüncesi –her insanın benzersiz, her olayın biricik olduğu düşüncesi– olmasaydı, sicil memuruyla rahibin adları, evlilik giysilerinin betimi, Kraljevo kasabasına bağlı Gediç köyü, insanla manzara arasındaki bağı oluşturan bütün o ayrıntılar da dahil olmak üzere, burada ne arardı söyler misiniz? Babamın “çalışma alanı”na varışı, mayıstan kasıma kadar birtakım köylerde kalışı da anlatılıyor. (Hanında geometricilerimizin akşamları buzlu çay içtikleri, karatahtalarını bıraktıkları) Yovan Radoykoviç'in adından olduğu kadar, Stevan

Yaniç adında bir adamın ricası üzerine babamın vaftiz babalığını üstlendiği çocuk Svetozar'dan, babama gastrite karşı ilaç yazan Slovenyalı göçmen doktor Stevan Yaniç'ten, ıssız bir at ahırında babamın samanların üstüne deviriverdiği Radmila-Rada Mavreva isminde bir kadından da bahis var.

Babamın askerliği bölümünde, Maribor'da konaklayan Beşinci Tümen piyade erlerinin talim güzergâhları verilmiş; rütbeleriyle subay, astsubay adları, koğuş arkadaşlarınınkiler, kantinde çıkan yemeğin kalitesi, bir gece talimi sırasında babamın düşüp dizini yarması, eldiven tekini kaybetmesi yüzünden aldığı ceza, Pojarevatz'a tayin edilişini kutladığı kahvenin adı da geçiyor.

Bu olanlar ilk bakışta sıradan bir askerliğe, herhangi bir tayine benzetilebilir, ancak Pojarevatz şehriyle babamın şehirdeki yedi aylık kışla hayatı, *Ansiklopedi* yazarları için bunlar hep eşsiz şeyler. 1935 yılının o ikinci yarısında, Pojarevatz kışlasında, bir daha hiçbir zaman, *asla* böyle bir geometrici kalmayacak, ve sobanın karşısına çökmüş plan çizerken, o tarihten iki ya da üç ay önce, bir gece talimi sırasında uzak-tan denizi ilk kez gördüğü ânı bir daha hiç, *asla* böyle hatırlamayacak.

Hayatında ilk kez 25 yaşındayken, Velebit dağının tepesinden 28 Nisan 1935'te gördüğü deniz, tıpkı bir açılma, daha kırk sene, aynı yoğunlukta, etkisinde kalacağı bir düş, bir sır, insanın kendine sakladığı bir hayal gibi belleğinde yer edecek. İlerde, aradan geçen onca yıldan sonra, aslında kendisi de hatırlamayacak o gün gerçekten denizi mi yoksa ufuk çizgisini mi gördüğünü, ve gerçek deniz babam için hep coğrafya haritalarındaki, derin yerlerde daha koyu, kıyı kenarlarında daha açık renk olan o mavi olarak kalacak.

Bizde turizm acentelerinin teşvikiyle kitle halinde deniz kıyılarına gidilmeye başlanan dönemde, onun yıllar yılı tatile çıkmaya karşı koyuşu, işte bundan ileri gelmiştir. Bu karşı koyuşta garip bir ürkeklik vardı; babam hayal kırıklığına uğramaktan korkuyormuş gibiydi; gün doğarken, Adriyatik'in mavi sonsuzluğuyla ilk kez ve uzaktan tanıştığında, 35 senesinin o 28 Nisan günü, gözünü kamaştıran o belli belirsiz hayali, denizin yakınlığı sanki içinden sökülüp atacakmış gibi...

Denizle karşılaşmayı ertelemek için uydurduğu bütün o bahaneler pek inandırıcı olmuyordu: sıradan bir turist gibi tatile çıkmak istemiyor, yeterince para bulamıyor (ki burada doğruluk payı olmadığı söylenemezdi), kızgın güneşe tahammül edemiyor (bütün ömrü açık havada, beter sıcaklarda geçmişken), artık rahat bırakılmak istiyor, Belgrad'da kapalı kepenklerinin arkasında pekâlâ yaşayıp gidiyordu. Babamın denizle olan macerası, *Ölümler Ansiklopedisi*'nin bu bölümünde, 1935'teki bu ilk şiirsel açılmanmadan, 40 sene sonrasına, fiili tanışmaya, yüz yüze gelişe kadar en ufak ayrıntısıyla anlatılmış.

Denizle ilk gerçek tanışması, 1975 yılına, bütün ailenin üstelemesi karşısında, dize gelip eski bir arkadaşlarının o sene boş duran evine annemle birlikte nihayet gitmeyi kabul etmesine rastladı.

Tatilden vaktinden önce döndü; iklimden şikâyetçiydi, lokantalarındaki servisten şikâyetçi, televizyon programlarından şikâyetçi, kalabalıktan, denizin pisliğinden, denizanalarının istilasından ve "örgütlü dolandırıcılık"tan şikâyetçi. Deniz hakkında, kirlenme ("turistlerin umumi helası") ve denizanalarına ("bit gibiler, pis insan kokusuna

geliyorlar”) ilişkin bir iki gönderme dışında laf alamadık ağzından, tek laf etmediydi, belirsiz bir el hareketiyle geçiştirdiydi işi. şimdi anlıyorum ne demek istediğini: Uzun süren o Adriyatik düşü, o belli belirsiz hayal, fıçı gibi adamlarla, her yanı vıcık vıcık yağ içinde “marsık gibi yanmış” kadınların batıp çıktıkları o pis sudan daha güzel, daha temiz, daha etkileyici olduğu için.

Bu babamın deniz tatiline son çıkışı oldu. şimdi anlıyorum: Kırk yıl süreyle etkisinde kaldığı eski bir düş, uzak bir yanılısma (eğer buna yanılısma denebilirse) sevilen bir insan gibi, o gün babamın içinde son nefesini vermişti.

Ama görüyorsunuz, kırk yıllık bir sıçrama yaptım, oysa tarih sırasına göre, babamın ömrünün henüz otuz yedinci yılındayız, D.M’nin iki kızı var (sonradan bir oğlu olacak); Sırbistan’ın ücra kasabalarından birinde ana rahmine düşmüş, Mlava Petrovatz, Despotovatz ya da Stepoyevatz’ta; Bukovatz’ta, Çupria’da, Yelajitze’de, Mateyevitza’da, Çeçina’da, Vlasina, Knyajevatz ya da Podvis’te. Hayalinizde bölgenin bir haritasını çizin, kendi haritanızın ya da kurmay haritasının her noktasını 1/50.000 ölçeğinde büyültün; babamın oturduğu sokaklarla evleri işaretleyin, sonra avluya girin, eve girin, odaların konumunu anlatın, eşyaların, aynı zamanda meyve bahçelerinin de birer dökümünü çıkarın; bu arada evin arkasındaki küçük bahçede yetişen çiçeklerin isimlerini unutmayın, ne de okuduğu gazete haberlerini; Ribentrop-Molotov anlaşmasından Yugoslav Kraliyet yönetiminin ülkeden kaçışına; donyağıyla kömür fiyatlarından havacılık gösterilerinin ası Aleksiç’in marifetlerine kadar... Ansiklopedici ustalar işte böyle çalışıyorlar.

Gerçekten de her olay, tekrar ediyorum, onun kişisel yazgısına bağlanmış; Belgrad'ın her bombalanışı, Alman ordularının doğuya doğru her ilerleyişi, her geri çekilişi, hepsi onun görüş açısından ve onun hayatıyla olan bağlantısı açısından anlatılıyor. Palmotiç Sokağı'ndaki evden söz edilirken, evle sakinleri hakkında söylenebilecek önemli ne varsa nakledilmiş; çünkü babam Belgrad'ın bombalanışını bizimle birlikte bu evin mahzeninde yaşayacak; savaş sırasında bizleri sakladığı Stepoyevatz'taki evin de bahsi geçiyor (ev sahibinin adı, odaların konumu vs...) ama ekmek, et, donyağı, tavuk, alkol fiyatları da belirtilmiş. *Ölüler Kitabı*'nda, Knyajevatz polis müfettişiyle arasında geçen konuşmayı, 1942 tarihli işten çıkarılma belgesini de buluyorsunuz; ardından çok geçmeden, eğer dikkatli okursanız onu Palmotiç Sokağı'nda kuru yaprak toplarken, sonra kuru yaprakları düzleyip kızının, benim, kurutulmuş bitki defterime yapıştırırken ve kusursuz elyazısıyla, tıpkı kendi haritalarının üstüne "Adriyatik Denizi" ya da "Vlasina" yazdığı gibi, "Karahindiba (*Taraxacum Officinale*)" ya da "Thlamur (*Tilia*)" yazarken buluyorsunuz.

Babamın yaşamöyküsü ırmağından ya da o aile romanından birtakım kollar ayrılıyor; 1943-44 yılları arasında, şeker işletmesindeki işinin yanı sıra, özetlenmiş bir tür tarihçe halinde, annemin, çocuklarının, yani bizim yazgılarımız anlatılıyor: çarpıcı birkaç paragrafa sığdırılmış yığınla cilt... Böylece, babamın sabahları kalkma vaktinin (komşu köye eski duvar saatimizi bir tavuk ya da bir parça donyağıyla takasa giden) annemin kalkma vaktine, ve bizim, çocukların okula gitme vaktimize ayarlı olduğunu öğreniyoruz. Bu sabah töreni (fon müziği olarak, komşu evlerden birinin radyosunda

çalan Lili Marlen duyuluyor) hem işine son verilen geometricinin işgal yıllarındaki ev düzenini anlatmaya (besin değeri düşük sabah kahvaltısı, kahve niyetine içilen kurutulmuş hindiba kökü tozu ve kızarmış ekmek) hem de tahta topuklu ayakkabılar, yün kulaklıklar, asker battaniyesinden bozma paltolar giyilen 1943-44 yılları modasına değinmeye vesile oluyor.

Babamın yövmiyeli işçi olarak çalıştığı “Miliş” fabrikasından her türlü tehlikeyi göze alarak paltosunun altına saklayıp pekmez yürütüşüyle, evimizin hemen yanındaki göz kliniğinde geçirdiği göz kayması ameliyatı, ya da Frantzuska Sokağı 7 numaradaki Alman Subay Kulübü’nde mübayaacı olarak çalışan Ruma doğumlu amcam Tzeveya Karakaşeviç’in soygunculuk marifetleri, *Ölümler Ansiklopedisi* için aynı ölçüde önemli olaylar. İşgalde, bu Tzeveya Karakaşeviç sayesinde (banyomuzun emayeden büyücek küvetinde geceleyen) özel havuz pavuryalarını aynı subay kulübünden, Drei Husaren’dan gelen bol Fransız şampanyasıyla silip süpürüşümüz, garip bir olay olarak *Ansiklopedi* yazarlarının gözünden elbette kaçmamış. Gene, insan hayatında ne önemsiz ayrıntı ne de olay sıralamasında öncelik diye bir şey kabul etmeyen yöntemlerine bağlı kalmaya yeminli olan bu yazarlar, geçirdiğimiz bütün çocuk hastalıklarını, kaba-kulak, suçıçeği, anjin, uyuz, bitlenmeleri, babamın akciğer rahatsızlığı (teşhis, Doktor Curoviç’in teşhisiyle aynı: fazla sigara içmekten anfizem) da dahil olmak üzere kaydetmişler. Ama *Ansiklopedi*’de Baylon pazarının duyuru tahtasına yapıştırılan pankartı da buluyorsunuz: aralarında babamın yakın dostlarıyla tanıdıklarına rastlanan kurşuna dizilmiş rehineler listesi; Terazıye Caddesi’nin elektrik direklerinden

cesetleri sallanan yurtsever adları: şehrin göbeğinde asılmışlar. Niş garının büfesinde babama “*Ausweis*”ını soran Alman subayının sarf ettiği sözler, Vlastonici’de sabaha kadar havaya ateş edilen bir Çetnik düğünü.

1944 Ekim’i sokak çatışmaları, hafif topçu birliklerinin geçtiği, köşede bir at leşi yatan Palmotiçeva Sokağı’ndan babam bu olayları nasıl gördüyse öyle anlatılmış. İnce araduvardan haykırışları akseden Franjo Hermann adındaki *Volksdentscher*’in, adalet yerini bulsun diye halk adına intikam alan bir siyasi polis görevlisi tarafından komşu binada sorguya çekilişi, tank paletlerinin kulakları sağır eden gürültüleri arasında bir an siliniyor. Komşu avluda birbirini ardına patlayan ve Sovyet tanklarının geçişinden hemen sonra bastıran sessizlikte, insanın içini donduran bir sesle yankılanan silahlar, babamın tuvaletin penceresinden gördüğü duvardaki kan lekeleri, zavallı Hermann’ın cenin biçimini almış cesedi, bütün bunlar, *Ölüler Kitabı*’nda gizli bir gözlemcinin yaptığı yorumla yer alıyor.

Ölüler Kitabı için tarih, insan yazgılarının bir toplamı, gelip geçici olayların bir bileşimi. Her el hareketi, her düşünce, yaratıcı her soluk, kayda geçirilmiş her yükseklik, her kürek çamur, yıkılmış duvarlardan bir tuğla sökebilmiş her uğraş *Ölüler Kitabı*’nda işte bu yüzden yer alıyor.

Bütün önemli tarihsel dönemeçlerden sonra yapıldığı gibi, vatan topraklarının yüzölçümüne yeniden başlanan Kadastro’da babamın savaştan sonra aldığı görev burada bütün ayrıntılarıyla anlatılmış: toprağın niteliği, kadastro paftaları, Alman köylerinin yeni adları, yeni nüfusun yerleştirildiği köylerin yeni adları... Her şey aktarılmış dedim:

Babamın sarhoş bir askerden satın aldığı kauçuk tabanlı çizmelerine bulaşan balçık; İnciya'nın ucuz bir lokantasında yediği kokmuş köfteden ishal oluşu; Sombor'da garsonluk yapan bir Boşnak kıızıyla yaşadığı macera; Çantavir civarında bir yerde, bisikletten düşüp dirseğini yarması; Senta-Subotitza hattında bir davar vagonunda gece yolculuğu; evdeki Yeni Yıl kutlamasını düşünerek önceden gidip besili kaz alışı; Banoviç'i de Rus mühendislerle içki âlemi; ıssız arazide, çukurluklu bir kuyunun yanında azı dişini çektirmesi; iliklerine kadar ıslandığı bir yürüyüş; bir gün önce birlikte bilar-do oynadığı Steva Bogdanov'un, bir ormanın bitiminde bir mayının üstüne yuvarlanıp ölmesi; havacılık gösterilerinin ası Aleksiç'in Kalemeydan semalarında yeniden görülmesi; Mrakodol köyünde, kuvvetli bir alkol zehirlenmesi; Zrenjanin-Elemir arasındaki bozuk yolda, içi tıklım tıklık dolu bir kamyonunda yolculuk; Yaşa Tomiç yakınlarındaki bir bucak sınırında, Şuput adındaki yeni şefiyle arasının açılması; bir ton "Banoviç" kömürü alışı: eksi on beş derecede, sabahın dördünden başlayarak, "Tuna" iskelesinde kuyrukta bekleyiş; bitpazarından alınan üstü mermer masa; "Bosna" işçi kantininde "Amerikan" peyniriyle süttozundan müteşekkil sabah kahvaltısı; babasının hastalığıyla ölümü; kırk gün sonra mezarını ziyaret; Stalin çizgisini savunan ve haklı bulan Petar Yankoviç ve Sava Dragoviç adlı kişilerle arasında çıkan kavga ve birbirlerine ne söyledilerse bütün hepsi; onların gerekçeleri, babamın karşı gerekçeleri (babamın, içinden "İ... Stalin" diyerek, kimsenin duymayacağı bir şekilde lafı bağlayışı.)

Bu noktadan sonra *Ansiklopedi* bizi dönemin genel havasına, siyasi olaylarına götürüyor.

Babamın bundan böyle yaşayacağı baskı havasını, hatta benim bile oldukça iyi hatırladığım o dayanılmaz suskunluğu, o dayanılmaz ve gerilimli suskunluğu, Kitap bulaşıcı bir baskı olarak yorumluyor: Babam, kendisinin uzaktan akrabası ve iş arkadaşı olan bu Petar Yankoviç'in (muhterem Dragoviç'in verdiği birtakım adların doğruluğu konusunda) her sabah, saat altıda, siyasi polis binasına ifade vermeye gittiğini öğreniyor günün birinde; Yankoviç işe yüzü sapsarı, tokatlarla uykusuzluktan şişmiş olarak geliyor; altı ay süreyle, şaşmadan, her sabah, şafak vaktinde böylece devam ediyor bu... Ruslar konusunda düştüğü hataları birlikte paylaşmış olduğu öteki birkaç arkadaşının ismini verip Moskova Radyosu'nu dinlediğini bir gün nihayet dayanamayıp söyleyene kadar.

Bu ırmağa eklenen bazı kolları, bütün o özet aile hayatı tarihçesini –kavgaları, barışmaları, şifalı sulara gitmeleri– atlıyorum. *Ansiklopedi*'de, babamın eve getirdiği eşyaların, kusursuz bir ev düzeni titizliğiyle kayda geçirilmiş olan dökümünü de geçiyorum. Yalnızca medarı iftiharımız Orion marka radyoyu, Maksim Gorki'nin *Bütün Yapıtları*'nı, bir gerdel dolusu defne yaprağını ve lahana turşusu kurmak için getirdiği kocaman fıçıyı belirteceğim, çünkü bunlar Kitap'ta sayılan öteki şeylerden daha önemli; bir de ona ilk maaşımla aldığım kumaşla astarlığını, bir gecede hallettiği "Martel" konyağını.

Ama *Ansiklopedi* yalnızca maddi şeylerle uğraşmıyor, demirbaşların yazıldığı bir muhasebe defteri ya da bir mal dökümü değil *Ansiklopedi*; *Hükümdarlar Kitabı* ya da *Tekvin* gibi bir dizelge de değil ama gene de biraz bunlar gibi bir şey aslında; *Ansiklopedi* de insanın ruhsal varoluşundan da

söz ediliyor; dünya görüşünden, Tanrı'dan, insanın ölüm-den sonraki yaşamın varlığına dair kuşkularından, ahlak ölçütlerinden. Ancak *Ansiklopedi*'deki en şaşırtıcı şey, içle dış arasındaki o kaynaşma, sonradan, insanla, insan ruhu denen şeyle kurulan mantıksal bağ içinde maddi olayları somut olarak belirtmek için gösterilen özen. *Ansiklopedi*'yi kaleme alanlar birtakım nesnel verileri –mesela, 1969'da çini sobamızın elektrikli sobaya çevrilişi, babamın saçının dökülme-ye başlaması, birdenbire aşırı yemek yer oluşu, *Politika*'nın bir tarifi üzerine mürver ağırlıklı bir meşrubatın üretimine geçiş– her ne kadar yorumsuz bir biçimde kaydediyor olsalar da onun, yaşlılık günlerinde, uzun süre hareketsiz kalışının acısını çıkarmak için birden pul koleksiyonuna merak sardırışını yorumlamaktan kaçınmıyorlar. Kesin olan şey, büyüteçle pullara bakma merakının, yolculuklarla serüvenlere pek yatkın olmayan o sakin, dengeli insanlarda gizlenen, bastırılmış bir kaçış isteğinin –mesela babama denizle olan ilişkisini esinleyen bilinçaltına itilmiş o küçük burjuva romantizminin– bir parçası olarak görülmesi. (Gerçekten de babam, uzak ufuklarla yolculukların yerine, oturduğu yerden külfetsizce çıktığı bu düşsel gezintileri koymuştu ve büyük torununun pulların kelebeklerinkini andıran dünyasına gösterdiği merak aslında onun başkalarıyla kendi gözünde gülünç düşmemek için sarıldığı bir bahaneden ibaretti.)

Gördüğünüz gibi, babamın zihin dünyasının artık ırmak ağzına çok yakın duran bölümüne şimdiden gelmiş bulunuyoruz, artık burada dostlarla yakınlarının cenazeleri birbirini öylesine sıklıkla izliyor ki –huzur içinde düşüncelere dalmaya babamdan ne kadar daha az yatkın olursak olalım– felsefeci olmaktan başka çaremiz kalmıyor, tabii eğer varolu-

şun anlamı konusunda, felsefenin zihnimizi gerçekten yönlendirdiği söylenebilirse.

Hayatından bezmiş bir halde, ne kıymetbilir çocukların, ne iyi huylu torunların, ne de gündelik hayatın göreceli dengesinin yumuşatabildiği o yaşlılık karamsarlığına kapılan babam huysuz biri olup çıkmıştı; gitgide daha çok içer oldu. O sakın, güler yüzlü adamdan hiç beklenmeyen ani öfke nöbetlerine kapılmaya başladı. Tanrı, gökyüzü, yeryüzü, Ruslar, Amerikalılar, Almanlar, hükümet, bütün ömrü boyunca çalışıp çabalamışken böylesine sefil bir emekliliği kendisine reva görenler, en çok da kahredici bir küstahlıkla evinin içine hayatın o büyük yanılgısını sokan televizyon, hepsine küfrediyordu.

Ertesi sabah, akli başına geldiğinden olacak, tatlı bir pişmanlığın dürtüsüyle evin balkonundaki kanaryayı besleme işini özenle yerine getirmeye başlıyordu; kanaryasıyla konuşarak, ısıklıkla ona şarkı söyleyerek; kafesi tepesinden tutup yukarı kaldırarak, sanki elinde bir fener varmış da, bu feneri insanın olanca talihsizliğinin karanlığına doğru bir bayrak gibi kaldırıyormuşçasına.

Ya da pijamasını nihayet çıkarıp soluk soluğa giyiniyor, şapkasını giyip Takovo Sokağı'ndaki merkez postaneye pul almaya gidiyordu. Öğleden sonrayı da, bir koltuğun kenarına ilişip kahvesini höpürdeterek, yanında torunu, ince cımbızlarıyla albüm süslemeye ayırıyordu.

Bazen, ümitsizlik anlarında, yaşlılar gibi ah vah ederek geçmişinden şikâyet ediyordu: Evet, yüce Tanrı, bilgisini derinleştirme imkânından mahrum etmişti onu; bu dünyadan, cahil biri olarak, refahı tatmadan, denizle büyük kentleri tam görmeden, bilgili, zengin bir insanın görebileceği şey-

lerin hiçbirini tatmamış olarak göçecekti. Gerçekte, Trieste yolculuğu, Roviny'deki tatili kadar kötü bitmişti.

O dönemde altmış altı yaşındaydı ve yurtdışına ilk çıkışıydı. Gene bizim diretmemiz, sürekli üzerine gitmemiz sonucunda vermişti kararını. Çürütülmesi güç gerekçelerle savunmuştu kendini; kendini bilen insan, dilini bilmediği ülkeye yolculuk yapmazdı; gümrükten kaçak eşya sokmaya hiç niyeti yoktu; Trieste'nin makarnalarıyla Chianti'sinden ona neydi; evinde, şöyle mis gibi bir şişe Mostar şarabı, ya da ucuzundan beyaz Prokupatz içmek daha iyi değil miydi?

Ama gene de güçbela pasaport çıkartmasını sağlamıştık.

Bu yolculuktan öfkeli, keyfi kaçmış olarak döndü; suratı asık, annemle dargın; annemin ona aldığı ayakkabı su geçirmez değildi, üstelik nasır yapıyordu; Belgrad'a daha yeni varmışken, seyyar gümrük, bavullarını didik didik etmiş, üstlerini aramıştı.

Ayrıca belirtmeye gerek yok, babamın Trieste'ye yaptığı yolculuk, (annem, Ponte Rosso'nun ayakkabı tezgâhlarını karıştırırken) Adriatiko oteli önünde yakalandığı sağanak, onun ıslanmış köpekler gibi kayıp haliyle, şemsiyesi olmadığının için bir sundurmanın altına sığınaşı, bu bölüm *Ölümler Kitabı*'nda hak ettiği yeri bulmuş. Trieste'ye yaptığı bu sevimsiz yolculuğun tek tesellisi, bir mağaza tezgâhından satın aldığı çiçek tohumları olmuştu. (Allahtan, ambalajların üstünde çiçeklerin resimleriyle okunaklı fiyatları varmış da, satıcı kıza derdini anlatmaktan kurtulmuş.) *Ansiklopedi*'nin belirttiği gibi, daha o dönemden D.M. "süs bitkileri yetiştirme"ye vermişti kendini. (Hemen ardından, avluya bakan taraçayla sokak tarafında kalan balkondaki saksı ve çiçekliklerde yetiştirilen çiçeklerin bir dökümü geliyor.)

Aynı dönemde, bir tür bulaşıcı çiçek hummasına kapılmıştı, boş vaktini evin içinde her yere çiçek motifleri çizerek değerlendiriyordu. Ressamlık becerilerinin böyle birdenbire patlak verışı tamamen rastlantısal bir olaydı. Badanacılıkta karar kılmış bir emekli subayın, banyoyu (fırçasını, sabahtan akşama ıslıkla çaldığı *Partizan Marşı*’nın ritmine uygun sallayarak) boyamasından ve bu arada duvarlarda boya lekesi bırakmasından şikâyet ederek –evet, her şeyden olduğu gibi bundan da şikâyet ederek– babam kolları sıvayıp işi üzerine aldı. Ötekilere oranla daha koyu olan lekeleri çıkarmanın imkânsızlığı karşısında, bunları nem izlerinin üstüne cila çekerek örtmeye karar verdi. Banyonun ilk çiçeği –çañçiçeği miydi nilüfer mi, Allah bilir– böyle doğdu işte.

Hepimiz babama övgüler yağdırdık. Komşular babamın marifetini görmeye eve geldiler. Hatta en kıymetli torunu bile gerçekten hayran kaldığını söyledi. Her şey böyle başladı. Sonra banyo penceresine geldi sıra; pencereyi peygamberçiçeği renginde kır çiçekleriyle süsledi, hepsini yarım bırakarak, o kadar ki, doğrudan cam üzerine boyanmış olan bu çiçek motifleri, rüzgârda uçuşan perdeler gibi göz aldatır olmuştı.

O andan itibaren, sabahtan akşama resim yapar oldu, bıkıp usanmadan, dudaklarının arasında sigarasıyla. (Evin sessizliğinde, tulum gibi şişen ciğerlerinin hırıltısını duyuyorduk.) Her yanı çizik sandıklarımızın, porselen abajurların, konyak şişelerinin, kaba camdan vazoların, Neskafe kavanozlarının, ahşap sigara kutularının üstlerini, asıllarına pek benzemeyen çiçeklerle kapladı. Camgöbeği renginde kocaman bir soda şişesinin üstüne, coğrafya haritalarında ada isimleri için kullanılan harflerle, Belgrad kahvelerinin

adlarını yazdı: Briyoni'ler, Kotor Ağızları, Martı, Denizci, Şafak, Sırp Kahvesi, Vidin Kapısı, İstanbul Kapısı, Skadarliya, Üç Şapka, İki Geyik, İhlamurlar Altında, Üç Salkım, Şumotovtz, Yedi Gün, Drina'ya Yürüyüş, Kalemeydan, Kolaratz, Vatan, Rençber, Obrenovatz, Oplenatz, Duşan Şehri, Haliç, Smederev, Av Borusu, "?", Zula Meyhanesi.

Babamın ölümünün büyük torunun on ikinci yaş gününe rastlamasındaki tuhaflık da kaçmamış *Ansiklopedi* yazarlarının dikkatinden. Onun son torununa kendi adının verilmesine karşı çıkmasını da kaydetmişler. Bu vesileyle gururunu okşamak, ona sevgimizi göstermek istemiştik. Ama o hordurandan kalmıştı; ben de bir sene sonra, artık sonunun geldiğini anladığında, gözlük camlarının ardında parıltısına tanık olacağım o dehşet duygusunun o an uzaklara gidercesine gözlerinden geçtiğini görmüştüm. Ölülerle canlıların birbirlerini izleyişini, kuşakların birbirlerinin yerini alışını, insanın ölüm düşüncesini daha kolaylıkla kabul edebilmek için uydurduğu o zavallı avuntuyu, babam kendine hakaret olarak almıştı; sanki isminin yeni doğmuş bir çocuğa verilmesine dayanan o büyüğü iletim eliyle mezara göndermiştik onu. Ama babamın, kasık bölgesinde daha o zamandan kaygılandırıcı bir şişkinlik fark ettiği, sanki bu yumru tarafından beslenen zehirli, meçhul bir bitkinin karnında açacağını sezinlemiş ya da kesinlikle öğrenmiş olduğu, o dönemde henüz bilmediğim şeylerdi.

Son bölümlerden birinde, *Ansiklopedi*, cenaze törenini aktarıyor, kutsama duasını okuyan papazın adını veriyor, çelenklerin betimini yapıyor, kilise çıkışında son yolculuğunda babamı yalnız bırakmayanların, ruhunun selameti için

mum yakanların birer listesiyle, *Politika*'daki ölüm ilanının metnini veriyor.

Tabutun önünde, babamın Kadastro Müdürlüğü'nden eski meslektaşı Nikola Beşeviç tarafından okunan ağıt söylevi ("Yoldaş Dcuro, gerek savaştan önce gerek savaş sırasında, gerekse savaştan sonra yerle bir edilip iflasa sürüklenen yoksul ülkemizin şanlı yeniden yapılanma ve inşa döneminde, vatanına şerefle hizmet etmiştir.") buraya tam metin halinde aktarılmış, çünkü Beşeviç'in çocukluk arkadaşı ve meslektaşının tabutu önünde okuduğu söylevin, içindeki birtakım abartmalarla beylik laflara rağmen, büyük *Ölümler Ansiklopedisi*'nce yüceltilen ilkelerle mesaja ilişkin bir şeyler barındırıyor olduğu kesin. ("Sonsuz anısı yüzyıllarca yaşayacak. Huzur içinde yatsın!")

İşte, sona geldik diyebiliriz, tuttuğum notlar burada bitiyor. Ardında bıraktığı nesnelerin o hüzünlü dökümünü buraya alıntılamayacağım: gömlekler, pasaport, kâğıtlar, gözlük (ve arkaları boş kalan gözlük camları kılıftan çıkarılır çıkarılmaz, gün ışığı acıyla pırıldadı üstlerinde) yani ölümünün ertesi günü anneme teslim edilen bütün eşya. Çünkü *Ansiklopedi*'de her şey titizlikle kaydedilmiş, en ufak mendil bile eksik değil, ne "Morava" paketi, ne de bulmacasını kısmen çözebildiği *Politika-Magazin* sayısı.

Ardından, doktor, hastabakıcı, ziyaretçi isimlerini, ameliyat günüyle tarihini buluyoruz. (Doktor Petroviç müdahalenin boşuna olduğunu görünce, ameliyat bir açıp kapamadan ibaret kalıyor: sarkom hayati uzuvlara çoktan yayılmış.) Ameliyatından bir-iki gün önce, hastanenin merdiveninde, babamın benden ayrılırkenki bakışını anlatacak gücüm de yok; bu bakışta aynı zamanda hem bütün bir hayat, hem de

ölümün... *bir canlının bilebildiği kadarıyla ölümün bilincine varıştaki dehşet okunuyordu.*

Ona ayrılmış olan bütün o sayfaları, soğuk içime işleyerek, gözyaşları içinde, birkaç saat zarfında okuyup bitirmiştim. Zaman duygumu yitirmiştim. Bu buz gibi soğuk kitaplığa geleli bir saat mi olmuştu, yoksa dışarıda gün çoktan ağarmış mıydı? Her çeşit zaman-mekân kavramını tamamen yitirmiştim dedim. Babam hakkında mümkün olduğu kadar çok şey kaydedebilmek için elimi çabuk tutmuştum; ümitsizlik anlarımda, onun ömrünün boşuna geçmediğine, her ömre, her acıya, her varoluşa değer veren, bunları kaydeden insanların dünyada hâlâ bulunduğuna dair elimde bir delil olsun diye. (Ne kadar küçük olsa da bir teselli işte.)

Ondan söz eden son sayfalarda, aniden bir çiçek çarpı gözüme; ilk bakışta şematik bir temsili resim ya da bir şablon gibi görünen garip bir çiçek: nesli tükenmiş bir bitki örtüsünün örneği olarak, ölümler âlemince korunmuştu sanki. Aynı zamanda da resimaltından, bu resmin babamın resimlerindeki *temel* çiçek motifi olduğunu öğrendim. Bu tuhaf çiçeği elim titreyerek kopya etmeye başladım. Her şeyden çok, gözenek gibi incecik kırmızı çizgilerin ağ gibi yayıldığı soyulmuş ezik bir portakala benziyordu. İlk anda ümitsizliğe kapıldım. Babamın, resimleriyle evin duvarlarını, tahtalarını, kutularını boydan boya kapladığı o çiçekleri iyi bilirdim; hiçbirisi buna benzemezdi. Bak, dedim içimden, onlar bile yanılabilir. O kocaman soyulmuş portakalın bir benzerini çizdikten sonra, son paragrafa göz gezdirmeye başlamıştım ki çılgılığı koparıverdim. Ter içinde uyandım. Bu düştten aklımda kalanların hepsini kâğıda geçirdim. İşte,

kalanlar bunlar... Son paragrafta ne yazıyordu biliyor musunuz? D.M'nin resim yapmaya, kendisinde kanserin ilk belirtisi ortaya çıktığı andan itibaren başladığı. Ve saplantı halinde çiçek motifleri çizmesinin hastalığın ilerlemesiyle birlikte geliştiği.

Resmi Doktor Petroviç'e gösterdiğimde, epey şaşırarak, babamın karnındaki sarkomun da tam böyle bir görünümü olduğunu onayladı. *Çiçeksimenin* aylarca sürmüş olabileceğini söyledi.

Uyurlar Efsanesi

*Onlar mağaralarında
dokuz fazlasıyla
üç yüz yıl eğleştiler*

Kuran, Sure 18, Ayet 25

1

Kaba yünden, şimdiden küflenmiş olan nemli harmanilerinin içinde sırtüstü hareketsiz yatıyorlardı; kemikleri hareket edip kasıldıkça, üstlerindeki devetüyü enselerine, kürekkemiklerine, dirseklerine, leğenkemiği çıkıntılarına, topuklarına, baldırlarına sürünmekten yıpranıp eprimiş harmanileri içinde, öreke gibi kaskatı...

Sırtüstü, hareketsiz yatıyorlardı; elleri dua için kavuşturulmuş ölümler gibi; bedenlerinin altında yıpranan, nemli, küflü yünün üstünde; bitkin uyuyanların, yaşamaktan, devinmekten bitkin, ama gene de uyuyanların o bilinçdışı kasılmasıyla, pek seyrek, arada bir sarsılarak. Uzuvarındaki kıpırtı gerçetti, uzuvları insan gözünün pek seçemediği

belli belirsiz bir biçimde kıpırdıyordu ve yün, altlarında, uykunun, taş kesilmiş bedenlerinin ağırlığı altında, mağaranın çıplak çeperine yapışarak yıpranışını sürdürüyordu, insan balçığının devinimlerine, kemiklerin, nemli, sert devetüyüne sürtünüşüne, devetüyünün mağaranın elmas kadar sert çeperine abanışına sanki ses çıkarmadan.

Uyuyanların ulu huzuru içinde, sırtüstü hareketsiz yatıyorlardı; ama uzuvlarının zamanın karanlıklarındaki kıpırdanışı, altlarındaki nemli yünü aşındırıyor, belli belirsiz epriyen devetüyünü yavaş yavaş kemiriyordu; tıpkı suyun zamanla elbirliği ederek taşın sert damarını aşındırışı gibi.

Panayır dağının karanlık mağarasında, sırtüstü, hareketsiz yatıyorlardı, elleri dua için kavuşturulmuş ölümler gibi, üçü de: Dionysius'la dostu Malchus, ve az ötede Yuhanna, huzurlu çoban, yanında Kıtmir adındaki köpeğiyle.

Uykudan ağırlaşmış kapalı gözkapaklarının altında, uykunun baldıranıyla çapağı bulaşmış gözkapaklarının altında, ölü gözlerinin yeşilimsi hilali seçilmiyordu; çünkü karanlık, zamanın nemli karanlığı, sonrasızlık mağarasının şu karanlık uçurumu derindi.

Mağaranın kubbemsi çeperlerinden sonrasızlık suyu sızıyordu, damla damla; bu su, kaya damarlarından, tıpkı uyuyanların damarlarındaki kan gibi, güç işitilen bir mırıltıyla akıyor, arada sırada uyuşmuş bedenlerinin üstüne, taş kesilmiş yüzlerine bir damla düşüyor, alın çizgilerinden kayıp kulak çukurlarına akıyor, gözpınarlarında duraksayıp donuk gözlerinin kirpiklerinde bir an asılı kalarak yeşilimsi gözyuvarları üstünden buzdan gözyaşları gibi yuvarlanıyordu.

Ama onlar uyanmıyordu.

Kulakları, uykunun kurşunuyla, karanlığın tutkalıyla tıkalı, sağır, hareketsiz yatıyorlardı; varlıklarının karanlıklarına dalmış yatıyorlardı; uyuyan yüreklerini taşla çevirmiş, soluklarıyla ciğerlerinin hareketini durdurmuş, damarlarındaki kanın gür akışını dondurmuş olan zamana, sonrasızlığın karanlığına yuvarlanmışlardı.

Mağaranın nemiyle bedenlerinin hareketsizliğiyle beslenen, unutuluşun külüne, düşlerin hoyrat çılgınlığına aldanan saçları, sakalları... sadece onlar uzuyordu, bedenlerindeki kıl dokusu, koltukaltlarındaki kıl dokusu, sadece onlar, uykularında belli belirsiz tıpkı usulca var edip usulca yok eden su gibi, sert tıkırtılarla sadece tırnakları uzuyordu.

2

Önce en genci Dionysius, yüreğinde bir gül taşıyanı, çoban Yuhanna'yla dostu Malchus'un ortalarında yatanı uyandı, birdenbire, sanki zamanla anımsananların rüzgârı üzerlerine şöyle bir dokunup geçmişçesine. Dionysius'un işittiği ilk ses, mağaranın kubbesinden sızan su oldu; hissettiği ilk şeyse, yüreğine saplanan bir diken. Birden sessizliğin taşkınına uğradığından, bitkin uyuyan bilincini, mağaranın nemli karanlığına dalmış olan bilincini bulması zaman aldı, çünkü uzun süren istirahati bedenini uyuşturmuş; ruhu düş görmekten darmadağın olmuştu.

İçinden Ulu Tanrı'nın adını andı ve gene içinden Priska'nın tatlı adını geçirdi ve eskiden olanları anımsadı; ölenin duyduğu dehşeti, âşğın duyduğu huzuru anımsadı. Çünkü ruhuyla bedenine olanlar, ne zaman bilemiyordu, artık bir düş gibi geliyordu ona; belki şu da yeni bir düşten

başka bir şey değildi: hayat kâbusu, ölüm kâbusuydu, doyurulmamış aşk kâbusu, zamanla sonrasızlık kâbusu.

Yanında, sağıyla solunda, onların kurşun gibi ağır bir uykuya dalmış olan taş kesilmiş bedenlerini görüyordu, çoban Yuhanna'yla dostu Malchus'un bedenlerini; hiç nefes almaksızın, en ufak bir hareket yapmaksızın, insan bedenine özgü o kokuyu, insanın o pis çürüme kokusunu salmaktan bile aciz, dilsiz, mumyalaşmış gibi uyuyor olmalarına rağmen onları algılıyor, cisimsizliklerinin varlığını duyuyordu; sola doğru, Yuhanna'nın ayaklarının dibine, sahibinin yanına yatmış olan, onun ölüm uykusunun yitik bekçisi çoban köpeğinin cismi silinmiş varlığını hissediyordu.

3

Bedeni taş kesilmiş, nemini hissetmediği eprik yüne sürtünen uzuvları uyuşmuş bir halde Dionysius, kavuşuk ellerinin parmaklarını, uykuyla hareketsizlikten kaskatı kesilmiş olup birbirine yapışmış gibi duran parmaklarını güçlükle kımıldatmaya çalışırken kendi bedenini, kendi cismini anımsadı; içinde yüreğinin atışını anımsadı; karnının, ciğerlerinin, uykunun kurşunuyla mühürlenmiş gözlerinin, uyuyakalmış, buz kesmiş erkeklik uzvunun, bir günah kadar uzak hissettiği erkeklik uzvunun canlanışını anımsadı.

Ve bilincini yeniden mağaranın ortasına, mağaranın ışıık geçirmeyen yapışkan karanlığına devirdi; zamanın sonsuz su saatine kulak kabarttı, çünkü bilinciyle bedenini yeniden zamanın yüreğine yerleştirmek, bu uykuyla bu mağaradan önceki zamana geri dönmek istiyordu. Ve ilk önce Priska'nın

tatlı adını andı, çünkü Priska uykusuyla uyanışından, yüreğiyle zamanın yüreğinden, uykunun yüreğiyle uyanışın yüreğinden hiç eksik olmazdı.

Önce ne yapacağını bilemedi, çünkü uyku arkadaşlarını, aynı düşlerin o yorgun, baygın sırdaşlarını uyandırmak istemiyordu; zamanın ırmağına kendi bilinciyle daldı, uykuyu uyanıştan ayırmak için; olup biteni, bilinç ve anıların yardımı, Ulu Tanrı'sının yardımıyla anlamak için.

Ama içinde, kendi uykusuyla uyanıklığının anısından, öncenin anısıyla şimdinin anısından başka hiçbir şey göremedi, içinde sanki yaradılış öncesinin, hayat öncesinin, Tanrı'nın ışığı karanlıktan, gündüzü gecedden henüz ayırmamış olduğu vakitlerin, uykuyu uyanıştan, uyanışı uykudan ayırt etmediği zamanların yoğun karanlığından başka hiçbir şey bulamadı.

Ve yüreğinde gül olmaksızın, Priska'nın adı olmaksızın, onun bütün bedenine işlemiş olan anısı olmaksızın, yüreğinde, etinde, bilincinde, içinde onun varlığını taşıyor olmaksızın, henüz tam uyanmış sayılmazdı.

4

Çünkü önceki Priska değildi bu kız; bir önceki düşün, bir önceki uykunun kapısında, bir önceki uyanışın içinde bulunduğu Priska değildi. Eyvah, sonsuza kadar bağlılık sözü verdiği o Priska değildi bu kız; önceki uykusundaki, önceki uyanışındaki Priska'sı değildi, günahları affola, Hıristiyanlık düşmanı Decius kralının kızı Priska değildi; düşünüyordu gördüğü kız, Priska'yla aynı kız değildi; ona sonsuza kadar bağlılık sözü vermiş olan Priska'sı değildi, onun ismini taşıyan ve

ona çok benzeyen başka bir kızdı, ama aynı Priska değildi, ona çok benzemesine rağmen, yok, hayır, o olamazdı.

Ve Dionysius onun diri görüntüsünü çağırdı, onun canlılığı içini acıtan görüntüsünü, Priska'sının görüntüsünü; ama zamanla belleğinin içinde iki kızın tek bir görüntüde kaynaştıklarını görüyordu; bu görüntüde ne sınır ne de çizgi vardı artık; çünkü kızlar, iki anının birbirine karışmış tozlarıyla küllerinden, art arda iki yaratının, içlerine uykunun bir ruh üflediği, onun, Dionysius'un ruhunu üflediği balçığın-dan yapılmışlardı.

Bu iki görüntü, bilinciyle belleğinde birbirine karışıyor, Dionysius yapılmış oldukları balçığı yoğurdukça yoğuruyordu; çok geçmeden, iki kızı, iki düşü birbirinden ayırt edemez oldu; tek bir düş görüyordu; badem gözlü Priska'sını görüyordu, Priska'sını, şimdiki Priska'sıyla eski Priska'sını ve bunu anımsayınca içini sevinç, güç sardı ama ancak uykudan uyandıracak kadar bir güç, ancak o kadar bir sevinç, uyuşmuş uzuvlarını canlandıracak kadar değil, çünkü anılarının yumağını geçmişe doğru sarıp bu uykudan önce neler olduğunu anımsarken kendi düşüncelerinin korkusu düşmüşü birden içine.

5

Ve başlarının üzerinde, mağaranın kubbesi altında yıldız gibi yanıp sönen meşalelerin ışıltısını gördü, ve etraflarını saran ahalinin uğultusunu, ardından bir an bastıran sessizliği ve hemen ardından çığlığı duydu, sonra da huzurlu çoban Yuhanna'nın ellerini göğse kaldırıp Tanrı'nın adını andığında ahalinin dört bir yana kaçışmasını.

Düş müydü bunlar? Bir uyurgezer düşü müydü, düşte görülen bir düş müydü yoksa, yani düştten de gerçek bir düş, uyanışın sınavına gelmeyen bir düş, bilincin sınavına gelmeyen bir düş, yeniden düş görerek uyanıldığına göre böyle bir düştten? Ya da tanrısal bir düş, zamanla sonrasızlık düşü olmasın? Yanılsaması, kararsızlığı olmayan bir düş; bir dili, anlamları olan bir düş; yalnızca ruhun değil, aynı zamanda bedeninin de düşü, bilincin olduğu kadar bedeninin de düşü; kenarları belirgin, sınır çizgileri seçilebilen bir düş; diliyle, ses titreşimleriyle, ele gelen bir düş; varlığı, tat, koku, işitme duyularıyla algılanabilen bir düş; uyanıklıktan daha güçlü bir düş; belki de yalnızca ölümlerin görebildiği bir düş; çeneyi kesen usturanın kendisini yok saymasına izin vermeyen bir düş; kan da akardı çünkü. Yapılan her şey, olsa olsa bir uyanıklık bir gerçeklik kanıtı olurdu; böyle bir düşte kan akardı etten, kan akardı yürekten ve beden sevinir, ruh sevinirdi; düş, hayattan başka mucize barındırmazdı; böyle bir düştten ancak ölüme geçerek kurtulurdu insan.

Vedalaşmaya bile vakitleri olmadı, çünkü her biri kendi ruhuyla, günahlarının affıyla meşguldü; sonra hepsi, önce kendi hesaplarına, ardından hep birlikte, hep bir ağızdan, kuru dudaklarıyla dualar mırıldanmaya başladılar; çünkü ahalinin geri döneceğini biliyorlardı; ahalinin, o inançsız kalabalığın, bir şölen bekler gibi sabırsızlıkla beklediği kıyım için bütün hazırlıklar tamamlanuncaya kadar mağara kapısına nöbetçi dikmiş olan adamlar, olsa olsa Decius'un muhafızlarını çağırmaya ya da yırtıcı hayvan kafeslerini hazırlamaya gitmiş olabilirlerdi.

Sonra adamlar, mağaranın içini yepyeni, güçlü bir ısıltıyla aydınlatan meşaleler, fenerlerle geri döndüler, ezgiler,

ilahiler söyleyerek geri döndüler; çocuklar küçük lambalar, ikonalar taşıyorlardı; mağara ansızın onların dinsel ezgileri, dualarıyla aydınlandı; rahiplerin sesleri kayalığın çeperlerinde yankılanıyor, çocukların, hepsi beyaz giyinmiş küçük erkek çocukların sesleri sanki gökkubbedeki bir melek koro-sundan yükseliyordu.

Mağaranın içine bir anda meşalelerin dumanı, tütsülerin baygın kokusu yayıldı; hepsi gür seslerle Tanrı'ya şükrediyorlardı; rahipler, çocuklar ve onlar, Dionysius, Malchus, huzurlu çoban Yuhanna, üçü birden, hep bir ağızdan öteki-lerle birlikte, keramet sahibi, kurtarıcı Nâsıralı İsa'nın adını şükranla anarak mezmur okuyorlardı.

Bir düş müydü bu? Bir serap mıydı, yoksa şimdiden cen-nettin kapısına mı varmışlardı? Kâbusla düşün sonu muydu bu, yoksa yükseliyorlar mıydı?

İçi buruk onlara bakıyordu, onlar da yüksekçe bir yerden üçüne bakıyorlardı. Ve Dionysius, üstlerine meşalelerin ya-lımı vuran yüzlerini, giysilerini görüyordu, çünkü giysileri ince kumaştandı, çünkü giysileri lâl rengi, koyu kırmızıydı, çünkü giysileri ala boyanmış koyun postundandı, çünkü giysileri sırma, gümüş, pirinç işliydi. Ve altın, gümüş ve de-ğerli taşların parıldadığı ikonalar taşıyorlardı önlerinde.

6

Sonra kolları adaleli delikanlılar çıktı kalabalıktan; ön-lerinde eğilerek haç çıkardılar, ellerini ayaklarını öptüler onların, derken sanki çocuk taşır gibi zahmetsizce bir bir yerlerinden kaldırarak taşıdılar onları; delikanlıların ayak-ları mağaranın engebeli zeminine gömülüyordu, onları bi-

rer ikona gibi özenle taşırken, güçlü elleri bedenlerine belli belirsiz değiyor, ahali Tanrı'ya şükrederek mezmur okuyor, delikanlıların adımlarını bastıkları yere, geçtikleri yola ışık tutuyordu.

Alayın başında huzurlu çoban Yuhanna'yı taşıyorlardı; Yuhanna'nın elleri kavuşuktu ve Tanrı'nın bütün dualardan üstün tuttuğu o sade duasını okuyordu; Yuhanna'nın peşinden beyaz uzun sakallı Malchus'u taşıyorlardı; onu da altın sırmalı ince giysilere sarmışlardı; ardından o geliyordu, o, Dionysius, taşıyıcılarının kolları üstünde, bir sandala binmişçesine sallanarak. Bunlar da mı düştü?

Ve delikanlıların omuzlarında –kendisine de bir çocuk ya da yatalak bir ihtiyarınki kadar hafif gelen bedeninin kımıltısız yattığı– o tahtirevanın üstünden, Dionysius delikanlıların dazlak kafalarını görüyordu; bunlar da mı düştü, bu yükseliş de mi? Ya şu ezgiler, delikanlıların kendisini taşırkenki şu gözleri; bakışlarını ondan yana çevirmeye cesaret edemeyen delikanlıların; o kadar ki, öne eğilmiş alınlarında, onların kalın kaşlarıyla, kirpiklerin örttüğü nerdeyse kapalı gözkapaklarını görüyordu tek, bir de kalın, çıplak boyunlarını; önünde de Malchus'u yokuş yukarı taşıyanların, onu sanki göğe, göklerdeki cennete götürürcesine taşıyanların enselerini aydınlatan ışık vardı: İki yanda birikmiş olan ahali, ellerindeki meşalelerle fenerleri yukarı kaldırdığında gördüğü ışık; bu insanların gözlerine bir an olsun bakma cesaretini kendisinde bulamıyordu; baksa, uyumayı sürdüren şu uyurgezerlerin, uykularında gezerek ezgilerle dualar okuyan şu uyurgezerlerin, derin uykularında, üçünü de şu ezgi, dua mırıltılarının üzerinden, derin uçurumlar, kaygan çeperler aşarak geçirip göz alabildiğine

uzanan geniş odalara, yosundan billur tapınaklara, alçak kubbelerin altından dar geçitlere götüren şu uyurgezerlerin nerdeyse kapalı gözkapaklarının altında, onların yeşilimsi, boş gözyuvarlarını görecek.

Peki nereden bulmuşlar bu güvenli adımları, sayesinde tehlikeli bütün engelleri aşabildikleri şu yüce huzuru; yüklerini marifet ve yetkinlikle taşıırken, yüklerine güçlü elleriyle böyle belli belirsiz dokundukları halde?

Merakını boşuna gidermeye çalışıyor, içinde kendi görüntüsünü, içinde kendi bakışını, düşün artık bittiğini kanıtlayacak şeyin yansımaları göreceği bir bakış, bir insan bakışı yakalamaya boşuna uğraşıyordu. Hiç değilse, çocuklardan birinin bakışını yakalayabilse, geçidin iki yanında, sağıyla solunda, başının üstündeki billurdan yükseltide, bir tapınağın içindeymişçesine duran beyaz harmanili şu meleklerden birinin bakışını yakalayabilse... ama boşuna. Arada bir, çocuklardan biri, hem insanınkine hem de meleğinkine benzeyen gözlerini üzerine sanki şöyle bir çevirecek gibi oluyor, içlerinden biri, bakışını sanki yakalayacak gibi yapıyor, ancak kendisi kendi bakışını ona çevirir çevirmez, çocuk bakışını kaçırıyor, gözkapaklarının kurşun perdesiyle gür kirpiklerini gözlerine indiriyor, gözlerini tamamen kapatarak, bir balık ağzı gibi kocaman açılmış ağzıyla ezgisini söylemeyi sürdürüyor ve o, Dionysius, kaçırılan bu bakışta, bir balığinkini andıran bu ağızda, bir ikiye bölünmüşlük, bilinçli bir yokoluş, çekince ya da saygı, ya da bir uyurgezer uyuşukluğu seziyordu.

Çünkü sadece, yüce bir elin kılavuzluğunda, uçurum kenarına sürüklenen uyurgezerler böyle yürüyebilirdi ancak; altlarındaki boşluğu görmeyenlerin yürekliliğiyle; antik

çağdan kalma tanrısal bir güç –Ay’a tapan ataların inancını hâlâ bedenlerinde taşıyor olmanın verdiği tanrıtanımaz bir gücün– etkisinde hareket edenlerin o aymazlığıyla: İşte, ellerini, ayaklarını böyle öne doğru uzatışları, atalarının ruhunun onlara seslendiği Ay’a, o pagan tanrıçaya tapınmak için. Çünkü bu gezinti, kanın seslenişi, zamanın seslenişi; Dionysius kendisi de tek bir söz söylemeye çekiniyor, uyuyan şu tanrıtanımazları, şölenlerini kutlamak, pagan tanrıça Ay’ı kutlamak için mağaraya toplanmış olan şu uyurgezerleri uyandırırım korkusundan; çünkü kesinlikle biliyor, dışarıda dolunay var.

7

Ve dudaklarını belli belirsiz kıpırdatarak içinden okuduğu dua dışında en ufak bir söz çıkmamasına dikkat ediyor ağzından; çünkü bu uyurgezer esrikliğinden uyanmaktan kendisi de korkuyor, ıslıklı su damlacıklarının aydınlattığı mağara toprağına usulca basarak kendisini üzerinden aşırıdıkları o karanlıklar uçurumuna sürüklenmelerinden korkuyor onların; çünkü uyanışı ve sesi, o karanlıklar uçurumuna, şimdi yokuş yukarı tırmanırken içine düşmekten onların kollarının var gücüyle kurtarıldığı karanlıklar uçurumuna yuvarlayabilir hepsini; ani bir uyanmanın dehşeti içinde, altlarında açık ağzıyla duran uçurumun içine, mağaranın, meşalelerin ışıltısının bile aydınlataamadığı karanlık boğazına, dipsiz uçurumuyla girdabını ancak kendi uyanık uyurgezer bilinciyle algılayabildiği karanlık boğazına yuvarlanabilirler: kendisini taşıyanların ayaklarının altından seken bir taşın kayadan kayaya çarparak yuvarlanışını duyuyor;

ötümlü, baş döndürücü bir düşüş bu, gitgide ağırlaşıyor ve sonunda bir yankı gibi duruluyor; gürültü kesilmiyor, dinmiyor, yavaşça, çünkü taş, tıpkı kendi yarı uykulu yarı uyanık bilinci gibi, dibi bulmuyor.

Bir düş mü bu, ya da yarı uykulu yarı uyanık bilinciyle gördüğü bir uyurgezer yanılması mı, tanrıtanımaz bedeniyle gördüğü bir düş mü; kaynağını Ay tanrıçaya tapan, kendi tanrıtanımaz soyundan alan bir düş, şimdi ona sesleniyor olan soyundan... Dışarıda, gökyüzünde, kesinlikle biliyor, dolunay ya da yeniay var; soyun ruhu çekiyor, kendi soyunun ruhu; soyunun soyunun ruhu, tanrıtanımaz bedeni çağırıyor; tanrıtanımaz kanını uyandırmaya çalışıyor.

Yoksa kendi ruhunun yükselişi mi bu, ruhun bedeni bıraktığı, Hristiyan ruhun tanrıtanımaz bedenden; günahkâr bedenin günahkâr ruhtan, bağışlanan ruhtan, affolan ruhtan ayrıldığı o an mı?

Bir düş mü, Yuhanna'nın yanından taşıdıkları, tıpkı Kuzu Tanrı gibi kucaklarında taşıdıkları şu köpek, ve köpek Kıtırmir'i, seçilmiş bir kurban, ya da pagan bir tanrıçaymış gibi göğsüne bastırarak, İyilikbilir Çoban İsa Peygamber'i taşır gibi göğsüne bastırarak, girdaplarla uçurumların üstünden aşırın şu çocuk... Kıtırmir'in mavi yeşil bulanık gözlerine, uykunun kataraktından perdelenmiş gözlerine, erik gibi mavi yeşil gözlerine, aralanmış gözlerine, nerdeyse feri kaçmış kör gözlerine bakmaya çocuk da cesaret edemiyor olacak. Dionysius da bakışını yakalamaya cesaret edemiyor Kıtırmir'in; çocuk şimdi köpekle yanında, Dionysius'la ötekileri taşıyanlar iki büklüm, kollarıyla ayakları üstünde sürünenler dar geçitten geçebilsinler diye kıpırdamadan duruyor; ve o, Dionysius, hep aynı yarı uzanmış durumda,

başı kendini taşıyanlardan birinin göğsüne yaslı, kendini taşın üzerinden uçuyormuş gibi hissediyor, ve kendisini taşıyanların güçsüz boğuk hırıltılarından başka bir şey duymıyor. Artık ne çocuk var görünürde ne de Kıtmir, çünkü çocuk onları, üçünü, Yuhanna'yla Malchus'u ve kendisini, Dionysius'u taşıyanlar geçebilsinler diye mağaranın dar geçidi önünde kalmış; çocuk dar geçidin girişinde kalmış, mavi gözlü Kıtmir'i göğsüne bastırarak, yere çakılı bakışlarıyla sırasını bekliyor.

8

Dar geçidin iki yanından, arkasına doğru, pek seçemediği, fakat önünde, orada, geçidin öteki ucunda gitgide yoğunlaşan bir ışık, Polufemos'un açık duran dev çenesindeki sivri dişlerinin arasından sızan tüyler ürpertici bir ışık giriyor içeriye; çünkü hiç kuşku yok, bu o: eski mağaranın girişi, şimdi hatırlıyor, Yuhanna'nın, huzurlu çobanın, onlara, ilk uykuları ya da ilk uyanışlarında anlatmış olduğu hikâyedeki gibi; geçit genişletilmiş, ya da ona öyle geliyor; taşıyıcıların omuzları üstünden, tam da orada, mağara çeperinin yontulmuş olduğunu görüyor, pas rengi köklerinden sarkan pırıltılı, kırık uçları billursu, beyaz, taze kertiklenmiş köpek dişleriyle kocaman açılmış olan çenesini görüyor Polifemos'un.

Bir düş mü bu?

İşte, ayaklarına sarılmaya, böcekler gibi kıpırdamaya, ellerini, ayaklarını öpmeye başlayan şu sakatlar, onlar güçlü taşıyıcılarının omuzlarında mağaradan çıkmadan hemen önce. Düş mü kirletilmiş kubbelerinden tanıdığı, taş ya da bıçakla, sert kayaya herhalde çobanlarca kertilmiş

resimlerinden tanıdığı şu mağara girişi. Çünkü çobanların günahkâr ellerinden çıkmış olan putlarla eşek başı resimleri vardı bu duvarlarda, o zamanlar çeperlerin üzerinde insan boyu yüksekliğinde edebe aykırı resimler vardı, insan dışkılarının kokusu vardı.

İşte edebe aykırı o resimlerle eşek başları artık yok olmuş; taşların üstünden resimler kazınıp silinmiş; insan dışkılarının kokusu gitmiş; koku, o da şu insanlar tarafından temizlenip yok edilmiş; artık mağaranın çeperlerinde oyuklar içine gömülmüş fenerler, kokulu reçineden meşaleler yanıyor; kubbe silme çiçekle süslenmiş ve defne dallarından taçlar, altın kakma ikonalarla; yer, o da taşıyıcıların çıplak ayaklarının gömüldüğü çiçeklerle örtülü; ahali ezgiler söylüyor, dualar mırıldanıyor.

Körlerle sakatlar, böcek gibi kıpırdanarak üçünün ayaklarına sarılıyorlar, bedenlerini öpüyorlar, insanın içini acıtan dehşet verici sözler mırıldanarak yalvarıyorlar onlara, imarla aşk adına, güneşle ay adına, hayatla ölüm adına, cennetle cehennem adına yalvarıp yakarıyorlar; gözlerine kavuşmak için, yaralarını iyileştirsinler, ölü uzuvlarını diriltsinler, onları gün ışığına, inanç ışığına kavuştursunlar diye.

Düş müydü, yoksa kâbus mu, yalvarıp yakaran şu sakatlar, koltuk değnekleriyle birbirinin üzerine çullanan, bedenleri bağışlansın diye, şifanın mucizesi için birbirinin etini kanatana kadar tırnaklayan şu bedbahtlar düş mü? Sapasağlam gençlerin yol açmak için ittirip kaktıkları, kör, güçsüz olmalarına rağmen, topallıklarına, kötürümlüklerine rağmen ittirdikleri şu sakatlar düş mü? Bütün bu olanları anlamakta çektiği güçsüzlük, şu mucize, şu acı, içindeki şu aciz, yalvarıp yakaran şu bedbahtlar için hiçbir şey yapama-

yışın, onlara aczini söyleyemeyişin, *onların* bağışını kazanamayışın, onlara ne olur insanca bir söz söyleyin diyerek yalvaramayışın, bana, aczime inanın diyemeyişin, başına gelenleri, bunun bir düş olup olmadığını ona söylesinler diye, gözlerine girmek için yeminler edip yakaramayışın verdiği şu yetersizlik duygusu... Yukarı, ona doğru çevrilen şu ölü, kör bakışlar, boş, korkunç, kanlı, iğrenç belermelerle, onu arayıp bulan şu kör gözler... çünkü görebildiği sadece körlerin gözleri; üzerine çevrilen tek onların bakışları, buna gönül indiren yalnızca onlar; çünkü kötürüm bacaklarını sürüyerek yürüyen, buz kesmiş dudaklarıyla ayaklarını öpen topallar, onlar bile, bir bakışı çok görüyorlar kendisine, onlar bile hiç bakmadan sarılıyor, yalvarıyorlar ona; yalnızca kötürüm kollarını ona doğru uzatarak, tam sarılmadan; dirsek hizasına, sakat uzuvlarının korkunç boğumlarıyla dikişlerine takılan eksik, dehşetengiz dualarla.

Şu yükseliş, kendi yükselişi, bir kâbus muydu? Bedenin aşması gereken araf kâbusu muydu bu; ruh yükselişinden önce cehennemi hatırlayabilsin diye, günahkâr bedene çektirilen son bir cefa, son bir uyarı mıydı şu insan manzarasındaki dehşet?

Bir kâbus muydu, yoksa bedeniyle ruhuna çektirilen cehennem azabı mıydı sadece; bedeninin yakılmaya, işkence edilmeye getirildiği o cehennem miydi burası; ve şu dualar şu dinsel ezgiler, şu ışık ve meleklerin kanatları üstünde, kollar üstünde şu gidiş, ruh, hak edememiş olduğu yitik cenneti, cennet bahçelerini, cennet nimetlerini hatırlasın diye son bir kışkırtma mıydı; Allah onu, düşkün meleklerin kanatları üstünde, bu bahçelerin kıyısından, ruhu tenin kışkırtmasıyla cennet nimetlerini duyabilsin, tütsülerle günlük kokularını,

duanın huzurunu duyabilsin de cehennemde daha çok azap çeksin diye mi geçiriyordu yoksa, çünkü anılarında dualarla ezgilerin sesi çınlıyor, çünkü anılarında kokulu reçineden tütüslü meşaleler titreyiyor, çünkü anılarında ışık dipdiri yaşıyor, tanrısal ışıktan bir nebze mi bu yoksa?

9

Bir düş müydü? Bir düş müydü şu canlı gün ışığı, insanlar mağaranın girişinden geri çekildiklerinde ansızın içine dolan o gün ışığı, etrafı çepeçevre kuşatan kalabalık duvarının birden yarıldığı o an; o an, yeni bir ışık, kuşku yok, tanrısal bir ışık, unutulmuş bir ışık, aynı zamanda hem yakından hem de çok uzaklardan gelen bir ışık, güneşli bir günün ışığı, hayatın, duru görüşün ışığı fışkırmıştı.

Önce göğün mavi kubbesinden başka bir şey görmemişti etrafta, uzaklarda, kendi parlaklığında yüzen, kendi maviliğinde; başının üstünde, uzakta, masmavi bir deniz, duru, huzurlu, kendi gelgitiyle kabarmış; sonra göğün göz okşayan bu maviliğinde birkaç beyaz bulut çarpmıştı gözüne; göğün o beyaz kuzuları değildi bunlar; sürü değildi, otlamaya bırakılmış o beyaz gökyüzü sürüsü, tanrı katının o gök-kubbe sürüsü değildi, insan gözü, kendi gözü, bu tanrısal mavinin varlığından kuşku duymasın, ruhu aylak kalmasın diye mavi kubbeyi salınarak boydan boya dolaşmaya çıkmış beyaz yün kırıklarıydı sadece.

Çünkü gün ışığıydı herhalde bu; göğün o mavi ışığı, kendi yükselişinin mavi ışığıydı herhalde; yoksa bunlar da mı düştü? İşte, mağaradan, taşıyıcılarının omuzları üstünde, bir sandaldaymışçasına sallanarak çıkmasına az kala, gözlerini

kapamasını gerektiren o parlaklık, o ısıltı üstüne güröldeyen bir su gibi hücum ediyor; ve ruhu vaftiz suyuna dalar gibi o mavi ısıltılı suya dalıyor; boynuna kadar tatlı bir sıcaklık kaplıyor içini; ruhunun uzak anısından, uzak bir uykudan gelen tatlı bir sıcaklık bu; ışıma, meleklerin alevden kanatları gibi gözlerine çarpıyor; Dionysius acıyla gözlerini yumuyor, karanlıklarla seraplardan değil artık, ışıktan daha çok; ve ayrımı algılıyor, ayrımı, kapalı gözkapaklarının altında algılıyor, çünkü bilincinde, alnının ortasında bir yerde, alın kemiğinin arkasında bir yerde, merkezde, iki gözün tam arasında, görme damarının kökünde, görme duyusunun tam merkezinde, lâl rengi, lâl rengiyle menekşe rengi, mavi, yeşil sarı, ardından tekrardan lâl rengi şekiller uçuşuyor; herhalde ışık bu, bir yanılsama değil, ya da gözlerin insana oynadığı bir oyun belki ama, ışık bu!

10

Tabii eğer bu da yorgun bir düş değilse, bedenın yanılsaması, gözün yanılsaması değilse; geceyle ayın, şafakla ay ışığının sınır çizgilerini aşarak güne, doğan gün ışığına –Ay tanrıçayla sonsuza kadar kavgalı olan o sonrasızlık tanrısına, alaşağı ettiği düşmanı Ay tanrıçanın belirgin ancak donuk ışığını, daha yeni silmiş olan Güneş tanrının sonrasızlık ışığına– sıçrayan bir uyurgezerin bakakaldığı bir yanılsama, gözbağcılık değilse; ama bu gördüğü, gerçekten ışık! Ölgün, dayanıksız, kendi kendine yanan bir ışık değil, kendi kendine sönüp yanan bir ışık değil, kendi peşine düşmüş, kendi kendini boğan bir ışık değil, kendi yalımında, kendi dumanında, kendi titreşiminde, kendi hızında, kendi eğrisinde,

kendi korunda yanıp tükenecek bir ışık değil; gerçekten ışık bu!

Donuk ay ışığı değil; parlak gün ışığı, kapalı gözkapaklarından aşan güneşin ışığı, kırmızı bir yalım gibi, kirpik aralarından sızan, tenin gözeneklerine geçen ve mağaranın soğuk karanlıklarından fırlayan bedeninin her zerresinde duyduğu, sıcak, kadirşinas bir ışık, parlak gün ışığı, hayat pınarı!

Yeter ki bu da, bu da yorgun bir düş olmasın?

Birdenbire kanına işleyen şu lâl kırmızı... işte kalbi hızla çarpmaya başlıyor, kanı bütün bedeninin içinde hızla dolaşmaya koyuluyor, ansızın ılınıp hafifleyen kanı, ansızın kıp-kırmızı kesilip canlanan kanı; tıpkı kendi bedenine sarınır gibi sarındığı şu sıcak gün örtüsü, bedenini bürümcükleyen güneşin sırma işli ince örtüsü; çünkü dondurucu nemli yünden harmanisinin üstüne geçirdikleri, ipekten, göz alıcı bir örtüyle örtülü bedeni artık.

Yoksa bir düş müydü bu da, uzun uykusuyla istirahati sırasında, koku alma duyusunu yitirmiş olan burnuna dolan şu toprak kokusu, şu sıcak toprak kokusu, ot kokusu, bitki kokusu, mağaranın nemli havasından sonra, dünyayla hayatın elma kokan şu tatlı soluğu.

Bunlar da mı birer düştü? Ruhuyla bedeninin susuzluğunu gideren şu baldan tatlı su, gözlerini açmasını engelleyen şu ışıltı; çünkü şimdi ışıltı, alınına o kadar kuvvetli yansıyor ki, ışık kırmızı sarı, mavi, lâl kırmızı renkler kazanıp koyulaşıyor ve onun gözlerini kapalı tutması gerekiyor, çünkü gözkapaklarının altını kırmızı, sıcak bir karanlık bürüyor; sanki başını bir kurbanın sıcak kanına daldırmış.

Beşikte ya da anasının sırtında bir çocukmuşçasına sallanarak gidiyordu taşıyıcılarının omuzlarında; anasının sırtında uyuyakalmış bir çocuk gibi, tarlada, kavuran güneşin altında, gözleri, iyilikbilir bir yorgunluğun eliyle kapanmış; sadece tenine, uyuşmuş uzuvlarına, kapalı gözkapaklarının altına vuran sıcak gün ışığını duyarak.

Bu yüce ışıkla kokulardan neye uğradığını şaşırmış bir halde, ayıklıkla baygınlığın sınırında, kutsal yer ziyaretçilerinin dualarıyla ezgilerini, çocuk seslerinin melek korosunu, çalgıların tınlamasını, kitaraların iniltisini, kavalların yakarışını dinliyordu; ezginin yankılanan, melek borularının çınlayan seslerine kendini teslim ederek.

Sürekli değişen sesler arasında, kalabalıktan çıkan sesler, yalvarmalar yakarmalar, lanetler ağlamalar arasında yüzer gibiydi, sürekli değişen kokuların kanatları üzerinde yükseliyordu; nem, karanlık kokan bedeninin içinde, güneşin sıcak kanı akmaya başladığı an, burnuna dolan o kalabalık kokusu, ter kokusu; taşıyıcıların ağır kokusunu duyuyordu, dazlak kafalarının kokusunu, koltukaltlarının ekşi kokusunu ve aynı zamanda, üçünü, üstüne yumuşacık koyun postları serilmiş bir kağına bindirdikleri an, unutmış olduğunu hatırladığı davar kokusunu.

Başının altında yumuşak yastıklarla, bir sandalın içine uzanır gibi uzanmış yatıyordu; tekerleklerin gıcirtısını, tekerleklerin ezgilerle yalvarmalara karışan hantal, uyuşuk gıcirtısını dinliyordu. Kapalı gözkapaklarını hafifçe araladığında, aralarından gözyuvarlarını çelik bir bıçak gibi çentip kanırtan gün ışığı sızdı, iki yanında, sağıyla solunda, Yuhanna'yla

dostu Malchus'un yüzlerini, suskun, ifadelerini yitirmiş, herhalde kendi yüzü gibi ifadelerini yitirmiş olan yüzlerini gördü; onların da kendi gözleri gibi, sanki yaradılışın mucizesine dalarcasına göğün mavisine kaymış olan gözlerini gördü.

Bunlar da mı düştü? Kıpırtısızlığın verdiği şu sıcaklık, ansızın bastıran şu suskunluk, sanki bir çocuk ya da hayvan gibi kendini güneşle gün ışığına böylesine bırakış; artık en ufak bir bulut olsun görünmeyen gökkubbeye, unutulmuş bir maviliğin yayıldığı gökkubbeye, iyilikbilir, onarıcı maviliğe, gökkubbenin yüce maviliğine çevrilen şu gözler. Düş müydü?

Derken, nemli, kaygan, yapışkan karanlıkların kabuğundan kurtulan bedeninin huzurunu duydu; tenin, iç organların, kemiklerin o çocuksu huzurunu, iliklerinin, omurkemiklerinin keyfini, hayvansal huzuru, kurbağagillerin, sürüngenlerin huzurunu; bedeni, yaratılmanın sancıları içinde, karanlığın postundan, o nem, ıslaklık kabuğundan, ıslak, zamandışı karanlıkların kabuk bağlamış sert derisinden kurtulurken; gözeneklerden, kağııyla gün ışığının geçtikleri yolları izleyerek, hassas, kanlı derialtı dokusuna yayılıp yılanın zehri gibi, ete, kemiğe, iliğe işleyen ıslak, zamandışı karanlıkların kabuk bağlamış sert derisinden kurtulurken.

Düş müydü? İliklerinden karanlığı çekip çıkaran güneşe böylesine dalışı, hayatın ışığı, o canlandırıcı özsu yeniden ete işlesin, kan eski rengine kavuşsun diye, yılanın yeşil zehrini bütün gözeneklerinden dışarı atan bedeninin şu salgısı düş müydü?

Düş müydü, önünde mezar-mağarasının kalın duvarları açılıp da gök ışığının gözlerini kamaştırdığı o an?

Şimdi, mağaranın karanlığına yeniden dalmışken, bütün bunları içini acıtan bir kesinlikle hatırlıyordu, çünkü buz kesmiş bedeni işte, sıcaklığı hatırlıyordu; kanı çünkü, ışığı hatırlıyordu; işte gözü, gökyüzünün maviliğini hatırlıyordu; ezgileri, müziği işte yeniden duyuyordu kulakları.

Şimdi de her şey sil baştan sus pus olmuştu, her şey yeniden karanlık olmuştu; yeniden her şey uyuşukluk, hareketsizlik olmuştu, hareketin yokluğu, ışığın yokluğu; ama ışığı gene de hatırlıyordu; ışığı soğuktan titreyerek, tensel bir özlemle hatırlıyordu; ve hatırlamak içini ürpertiordu, tıpkı, o öteki uykuda, ya da öteki uyanışta, güneş üstüne vururken olduğu gibi, güneş sırtına vururken, belinde oyalanırken, tıpkı öteki uykuda, ya da öteki uyanışta, güneş içinde filizlenirken, kanına hücum ederken, kemiklerini ısıtırken olduğu gibi.

İşte artık her şey bedenin mezarı, ruhun tutsaklığı olmuş; karanlıklar ülkesi, ıslaklık sarayı. Kalbine, tenine, iliğine, omuriliğine işleyen yeşil bir ıslaklık bu; boşuna yokluyor sert uyuşuk parmaklarıyla mağaranın buz kesmiş kayalarını; böyle boşuna dokunuyor onlara, boşuna aralıyor gözkapaklarını, bütün bunlar bir düş mü yoksa bir yanılsamadan mı ibaret diye boşuna elliyor; mağaranın görünmeyen çeperlerinden damla damla sızan görünmeyen bir suyun delik deşik ettiği şu sessizlik, çok tiz bir mırıltının kemirip ufaladığı şu karanlık...

Ezgilerle kavalların yakarısını duyayım diye onca yoğunlukla hatırladığı, bütün bedeniyle hatırladığı ezgileri duyayım diye, boşuna kulak kabartıyor.

Hiçbir şey, anımsananların yankısından, mağaranın çınlayan sessizliğinden başka hiçbir şey yok etrafta; sessizliğin uğultusundan, zamanın suskunluğundan başka... Karanlığın ışığından... Düş suyundan... Sudan başka.

13

Kağnı sarsılarak girdi şehre ve Dionysius'un başının üstünde, yukarda, şehir kapılarının tonozları yükseliverdi, beyaz taştan kemerleriyle göğün maviliğini yarıp çatlatan tonozlar, görünmeyen kıyıları bağlayan birer köprü gibi; hemen yanı başında taştan kemercikler vardı; uyuşuk neredeyse cansız bedeni boyunca sarkan halsiz eliyle uzansa tutabileceği.

Taşın çatlağında, kemerlerden azıcık ot fışkırmış, tek tük yeşil ot, ya da bazen sadece bir kök, beyaz, çatallı bir kök, ya da taşın ta damarından sürgün vermiş kıvılcık yapraklı bir yaban sarmaşığı; hayır düş değildi bu! Şehir kapılarının tonozları altına, gölge kuşaklarıyla vuran şu güneş, şu sarmaşık, şu ot, uzansa tutabileceği şu yosun; hayır, düş değil.

Çünkü gökyüzünü düşleyebilirsiniz, suyu, ateşi, erkeği, kadını, hele kadını, uyanıkken görülen düşü, düşlediğiniz düşü düşleyebilirsiniz; ama bunlar düş değil, yontulmuş şu beyaz taş, şu tonozlar, şu sur şehri, düş değil.

14

Öküzlerin çektiği, sarsılıp gıcırdayan kağıyla geçiyorlardı şehir kapılarının tonozları altından, yol kenarına dizili evlerin gölgelerinden aşarak, ne var ki o evleri seçemiyordu,

göge çakılmış bakışıyla, şaşkınlık ya da uykudan donuklaşmış fersiz gözleriyle, iki yanında, sağıyla solunda, taştan evlerin taştan varlıklarını duyuyordu; gölgelerinin kendi yorgun yüzüyle gözlerine vurmasından çıkarıyordu evlerin yüksekliklerini; ve güneşi kapatamayan, ama varlıkları gene de duyulan, görünmeyen ancak gene de gerçek olan, başının üstündeki gökyüzünden, koşumların gıcirtısından, dualar okuyup ezgiler söyleyerek hâlâ peşlerinden gelen ahalinin uğultusundan bile daha gerçek olan yıkık dökük kulübelelerin taştan varlığını duyuyordu.

15

“Ey bahtı açıklar, sevinin, hükümdarın huzuruna çıkacaksınız!” – Hayır, düş değildi; hâlâ anımsıyordu o sesleniş, yüzü belki anımsayamıyordu ama o coşku dolu sesleniş, korkuyla coşkudan çatallanmış o sesi anımsıyordu. “Ey bahtı açıklar!”

Derken kağının üstünden, hareketsiz uzanmış olduğu yerden, arkasından, üstüne eğilen bir delikanlının kızıl sakalıyla açık mavi gözlerini gördü; delikanlı, yüzünü tersten onun yüzüne doğru eğerken güneşini kapatıyordu. “Ey, bahtı açıklar!” Bunu gerçekten, ona, Dionysius’a mı söylüyordu, yoksa düşle yanılısama bir kez daha bilincini oyuna getirmeye mi kalkışıyordu?

Delikanlıya dikkatle bakarken, onun kendisini incelediğini, çekinerek korkarak bir çeşit çocuk küstahlığıyla onun bakışını yakalamaya çalıştığını fark etti.

Ve Dionysius hareketsiz bakarken, delikanlının ince dudaklarının kızıl sakalıyla birlikte aynı anda kıpırdamaya

başladıklarını gördü, derken, işitme duyusu bilincine sözcükleri iletmeden hemen önce, delikanlının dudak kıpırtılarında, “Ey bahtı açıkla!” sözlerini okudu.

Peki, neydi bu, düpedüz alay etmek, oyuna getirmek değilse? Neydi, kendi düşünün, kendi düşlemlerinin seslenişi değilse?

Derken Dionysius “Kimsin?” diye seslendi ona. İçinden birdenbire yükselen sesi işitilemeyecek kadar dermansızdı. Açık mavi gözler küstah bakışlarını birden yitirmiş gibiydiler; bakış Dionysius’un yüzünden çekildi; uçları delikanlının sakalı gibi kıvrıl olan kirpikler, gözlerin üstüne devrildi. Delikanlının tekrar kıpırdayan tek yeri dudakları oldu.

“Ey bahtı açık! Ben senin ve senin efendinin kölesiyim!”

Bunlar da mı düştü? Bir şeyler söylemeye çalışan şu dudaklar, kıpırdayan şu sakal?

“Decius efendim değil!” dedi Dionysius, aslanların kükremesini duymaya hazırlanırken. Ama aslanların kükremesini daha iyi duymak için gözlerini kapatır kapatmaz, kıvrıl sakallı delikanlının yüzü ansızın siliniverdi ve Dionysius başının üstünde yeniden göğün engin maviliğinden başka bir şey göremez oldu.

16

Kalabalığın tekdüze yakarmalarıyla ezgilerinin ardından sessizlik bastırdı; çukurlu yolda sarsılan tekerleklerin gıcırıtısı dinmiş, araba hareketsizleşmişti.

Bunlar da mı düştü? Uzun süren o belirsizlik anlarından, o garip seslenişlerden, o tuhaf olaylardan sonra, ansızın ruhuna dolan bu huzur da mı düştü? Kalabalıktan çıkan sesler

susmuş, arabanın gıcirtısı dinmiş, gölgeğin sürtünmesiyle hışirtısı kesilmişti. Şimdiye kadar yüzüne yanlamasına vuran gün ışığı çekilmiş, göremediği bir sundurmanın ardına gizlenmişti. Bedeni, yumuşak koyun postlarının üstünde istirahatteydi şimdi, derken yün kokusu doldu genzine, ve servi kokusu, ve güneşli gün kokusu ve denizin ılık, esriten kokusu doldu.

O ana kadar tekerleklerin gıcirtısı kağının hareketiyle tıpkı beşikte bir çocuk gibi sallandığından, uyuşmuş bedeni, ince kemikleri, boş karnı, küllenmiş kalbi, kabuk bağlamış derisi şimdi artık bedenin huzuruna, hafif bir solumanın keyfine teslim oluyorlardı; tıpkı uyanan bir çocuk gibi hissediyordu kendini.

Hayır, bu huzur, içine doğan bu ışık düş değildi!

17

Sağına soluna bakıp, bütün bunların birer düş olup olmadığını kendine sormadan hemen önce, bedeninin bu yaz gününün güzel kokulu suyuna doğru ağışındaki şu garipliğe bir anlam vermeden hemen önce, Priska'nın tatlı ismini andı, derken bedenini hemen katışıksız bir mutluluk kapladı ve havayı sanki bir gül kokusu sardı.

Ah, mutluluk!

Ahalinin susup kağnı gıcirtısının kesildiği saray kapısına doğru bir coşku dalgasıyla sürüklenişini, Priska'nın tatlı isminin ruhunda yer edişini, güllerin baygın kokusunu anımsadığı o mutluluk ânı, bedeniyle yüreğinin o anki anısı, şimdi bir kez daha mağaranın karanlığında, bu sonrasızlık mezarında, içinde belirsiz, uzak bir mutluluk

uyandırıyor; anıların belirsiz soluğunu hissetti; bedeni, uzak bir ışıkla sıcaklığın hücumuna uğradı, derken her şey yeniden ruhun suskunluğuna, zamanın karanlığına daldı.

18

Mağaranın karanlığında hareketsiz yatıyor, gözkapaklarını kıpırdatmaya boşuna çalışıyordu, arkadaşı Malchus'a boşuna sesleniyor, huzurlu çoban Yuhanna'ya boşuna sesleniyor, yeşil gözlü köpek Kıtmir'e boşuna sesleniyordu, Efendisi Tanrı'ya boşuna sesleniyordu: karanlık balçık gibi yoğundu, suskunluk, sonrasızlık mezarının karanlığıydı. Sadece görünmeyen kubbelerden sızan suyun damlayışıyla zamanın su saatinde sonrasızlığın öğütülüğü duyuluyordu.

Ah, kim düşü gerçeklikten, gündüzü gecedен, geceyi sabah alacasından, anıları kuruntulardan ayırabilir?

Kim uykuyla ölüm arasına kesin bir çizgi çizebilir?

Kim ey Tanrım, şimdi, gelecek ve geçmişi ayırarak aralarına kesin bir çizgi çizebilir?

Mutludur Tanrım, ümit edenler, çünkü ümitleri boşa çıkmaz.

Mutludur Tanrım, gündüzle gecenin ne olduğunu bilenler, çünkü gündüzün faydasını, gecenin, gece istirahatının faydasını görürler.

Mutludur Tanrım, geçmiş geçmiş, şimdiyi şimdi, geleceği gelecek bilenler, çünkü onların hayatı su gibi akar.

Mutludur Tanrım, gece düş görüp sabah, gece düşlerini anımsayanlar, çünkü sevinç içindedirler.

Mutludur Tanrım, gündüzün gece gittikleri yeri anımsayanlar, çünkü gündüz de onlarıdır gece de.

Mutludur Tanrım, gündüzün gece geçtikleri yolları anımsamayanlar, çünkü gün ışığı onlarındır.

19

Panayır dağındaki karanlık mağarada sırtüstü hareketsiz yatıyorlardı, elleri dua için kavuşturulmuş ölülerinki gibi, üçü de: Dionysius'la dostu Malchus ve az ötede Yuhanna, huzurlu çoban, yanında Kıtmir adlı köpeğiyle.

Ölülerin ağır uykusuna dalmışlardı.

Eğer onları görecekt olsaydın, emin ol durmaz kaçır, dehşet içinde kalırdın.

Meçhulün Aynası

Bu öykü *in medias res*, birdenbire değil, yavaş yavaş başlıyor, tıpkı karanlığın ormana çöküşü gibi. Sık bir meşe ormanı bu; o kadar sık ki, batan güneşin ışınları, yaprak dokusunu birer şimşek gibi ancak oradan buradan deşebiliyor; titreşip kanlı birer leke gibi yere düşer düşmez gözden silinen yaprakların izin verdiği kadar. Küçük kız farkında değil bunun; akşam olduğunun, karanlık bastığının da farkında değil. İlgilenmiyor, aklı başka yerde: uzun kuyruğu, ağacın gövdesi üstünde hızla kayan bir sincabın baş döndürücü sıçrayışlarına takılmış gözü; öyle bir hız ki bu, peş peşe giden, farklı olmakla birlikte, hareketleriyle hızları birbirininkinin aynı iki küçük hayvan görmüş gibi oluyor insan: Birincisi, gerçek sincap, parlak kıvılcık; oysa ötekinin, hemen peşinden gelenin kürkü daha uzun, daha açık renk. Bunlar (diye düşünüyor, küçük kız, az çok bu sözcüklerle) ikiz değil, ama kardeş, aynı ana babadan. Nasıl üçü, Hanna, Miriam, Berta (yani kendisi) aynı ana babadan, birbirine benzeyen ama gene de farklı üç kız kardeşse, öyle. Hanna'yla Miriam'ın mesela, saçları siyah, kömür gibi simsiyah; ama onun,

Bertia'nın kızı, parlak kızıl, biraz sincabın kuyruğu gibi, tek örgü. İşte böyle düşünüyor küçük kız ormanda akşam olurken, kuru yapraklara basa basa. Sonra sanki düşte gibi, uzun saplı mantarlar çıkıyor karşısına, saplarının tepelerine tünemiş gibi duran sürüyle mantar; kimsenin kendisine söylememiş olmasına rağmen, zehirli olduklarından kesinkes emin olduğu. Tehditkâr duruşlarından belli. (Küçük kız yanılmıyor, küçük kızın tahmini doğru: zehirli mantarlar bunlar, *Ithyphallus Impudicus*'lar, ama küçük kız bunu bilmiyor, bilmemesi gerekir.) Ansızın, öfkelenmiş gibi, rugan pabuçlu ayağını sallayıp koparıyor kafalarını. Bir de bakıyor, pabuçlarında tek fiske çamur yok, çünkü yeri bir halı gibi örten yaprakların üstünden yürüyor; ruganın üstü yalnızca ince bir buğuyla kaplı, tıpkı elmaların üstündeki çiy, ya da bir aynanın üstünde soluğun bıraktığı buğu gibi. Küçük kız bu sırada babasının Szeged panayırında bir çingeneden ona almış olduğu küçük yuvarlak aynayı çıkarıyor cebinden. (Çingene, bıyıklı, topal, altın dişli bir genç, bakır kazan satıyor. Tek aynası. "Sevaptır," diye, ucuz diye, aynayı satın alması için yalvarmış beye. Bütün gün bir şey satamamış, yavrusu da ölüm döşeginde üstelik... "Çingene saçması bunlar.")

Küçük kız aynayı yüzüne yaklaştırıyor, ama bir an hiçbir şey göremiyor, yalnızca bir an.

Batiya doğru, Mako'ya (sonra kıvrılıp kuzeydoğuya, Budapeşte'ye) uzanan köy yolu, yılın bu mevsiminde açık; henüz sel mevsimi gelmemiş, Mures ırmağı henüz yatağından taşmamış. Bu yol, Arad varoşlarının hemen bitiminden çıkar – tuğla fabrikası hizasında, parke taşlı yol biter bitmez, yazın tozlu, sonbahardaysa, eğer tamamen sel sularının al-

tında kalmamışsa, çukurlu, çamurlu olan bu köy yolu başlar. Ama tozu, tekerleklerle dingillere yapışan sarı, koyu bir çamur haline getirmeye basit bir yağmur da yeter; atların nalları hamur gibi olan balçığın içine gömülür. Kâhya efendilerin körüklü hafif arabalarıyla kara faytonları bile bu çamurda derin izler bıraktıktan sonra, önüne hantal kocaman iki at koşulmuş olan el yapımı bu ağır araba haydi haydi...

Üstü kapalı olmayan ön oturma yerinde, iri siyah gözlü, gözkapakları yorgunluktan sarkmış, kırk yaşlarında bir bey oturmuştur. Başında kenarları sert, azıcık eprilmiş bir şapka. Süet eldivenli kocaman avucunun içinde sıkıdığı dizgin kayışlarını tek eliyle tutmuş ve deneyimli bir arabacı gibi gevşek bırakmış. Öteki elinde bir kırbaç; yepyeni, zarif bir kırbaç; ucu bakırla süslenmiş bambu sapından, meşinden ince bir örgü çıkıyor; örgüyü, kırmızı bir püskülle yılan gibi tıslayıp can yakan sağlam bir kayış izliyor.

Kırbacın yeni sahibi onu şimdiye kadar yalnızca bir kez, Arad çıkışında, parke taşlı yolun toprak yola dönüştüğü yerde kullanmış. Daha doğrusu, iki kez: İlk kez, mağazanın önünde, öylesine, havada vınlatarak denemek için; hani av tüfeği deneyen bir müşteri, tüfeği omuzuna dayar, başını eğip sol gözünü kapatır ya, namlunun ucunu duvar saatinde tam o sırada fırlayan guguk kuşuna çevirip nişan aldıktan sonra, “bum-bum” diye bağırır, tüfeği indirir, sürgüsünü çıkarıp, namlunun içine bakar, oymalı kabzayı inceler (koşan bir geyik), tüfeği tartar hani... bu sırada, guguk kuşu, kırmızı sarmaşık gülü ve yeşil yaprak bezemeleriyle süslü iki kanatlı küçük kapının ardında, her iki namluda birden patlayan kurşunlarla (bum-bum) adeta tuz buz olmuştur; çünkü kuş ancak üç kez ötebilmiş, sarmaşık gülleriyle örtülü kapının

arkasına saklanmaya vakit bulamadan vurulmuştur: akrep-
le yelkovan tam üçü gösterir; Arad'da tüccar Rozenberg'in
dükkânı yeni açılmıştır ve alıcımız, ya da muhtemel alıcımız
diyelim, bu öğle sonunda dükkândaki ilk müşteridir.

Derken alıcımız tüfeği yerine bırakır (azıcık hayıflanarak
herhalde) bir köşede, hepsi bambudan, hepsi aynı uzunluk-
ta, aynı fiyata olan beş ya da altı birbirinin eşi kırbaç arasın-
dan o kırbacı tutup çıkarır; sapını güçlü elleriyle kavrayıp
bükmeye başlar: bambu esneyerek gıcırda. Sonra, çizmesi-
nin konçunda iki üç kez şaklatır kırbacını; bu da yetmeyince,
sokağa, dükkânın önüne çıkıp gerçek bir *csikos* gibi, başının
üzerinde çevirir onu. Kırbaç bir yılan sesi çıkarır; kırbacın
memnun sahibi, havada çizdiği çemberi ansızın yarım bıra-
karak, iğnesine mersinbalığı ya da levrek takılmış bambu-
dan bir balık oltası çeker gibi yukarı çeker kırbacını; ya da
beklenmedik tehlikeli bir durum ortaya çıkmış –ormanda,
arabanın önüne bir ayı, iki haydut fırlamış, haydutlardan
biri atları burunluğundan yakalayadursun, öbürü arabacı-
nın göğsüne çiftmeyi dayayıp elinden dizgini zorla çekip al-
mış– gibi havaya kaldırır; neredeyse av tüfeği sesi şiddetin-
de bir silah sesi yankılanır ıssız sokakta.

Alıcı, kırbacını ikinci ve son kez, Arad yolundan çıkıp bo-
zuk toprak yola girdiğinde kullanmıştır. Bu kez gerçekten
denemiştir onu, boşlukta vınlatmadan. Tek bir kez, atlarının
(Valdemar'la Kristana; adları bunlar) başları yönünde uza-
tarak; kırbaç hayvanların kulaklarının hemen üstünde hava-
da şaklayınca, atlar bütün ağırlıklarına, hantallıklarına rağ-
men silkinerek çamurda son sürat koşmaya başlamışlardır.
Arabanın arka koltuğunda oturan kız çocuklarının keyfine
diyecek yok. Sanki korkuyormuş gibi çığlıklar atarak birbir-

lerine sarılıyor olsalar da bu olanlar, bu çılgın yarış, aslında çok hoşlarına gidiyor.

Beyefendinin sırtında (gıcır gıcır yeni kırbaç uğruna bu ayrıntıyı görmezlikten gelmeyelim) İngiliz tüvidinden bir takım var, onun üstünde de gene İngiliz tüvidinden bir pardösü ama deseni farklı. İzlenimimiz o ki, bu yanıltıcı bir izlenim de olabilir tabii, gözle görülür yorgunluğuna rağmen Beyefendi kendinden çok memnun; yalnız kırbaç satın aldığı için değil (ne olacak, alt tarafı bir kırbaç,) aynı zamanda işini olabilecek en iyi şekilde hallettiği için de. Çünkü insanın kızlarını, hani “iyi aile çocukları”yla birlikte *gimnazyum*’a yazdırması başlı başına bir iştir (Sayın Beyefendi). Kuşkusuz bazı iltimaslar gerekmiştir, ayrıca belli tutarda bir para, daha doğrusu küçük bir hediye... Ama Yahve sağ olsun, iş hallolmuştur, Hanna’yla Miriam –on dört yaşındaki büyük kızla on üç yaşındaki ortanca kız– bundan böyle Arad’da, Bayan Goldberg’te kalacaklardır; Bayan Goldberg ciddi, yüksek ahlaklı bir kişidir, o kadar yüksek ahlaklıdır ki hiç evlenmemiştir; kendisini mesut edebilecek namuslu bir Yahudi bulamayacak kadar yoksul ve çekicilikten uzak olduğu her ne kadar söylenemese de. İşte bunları düşünür Bay Brenner (adı bu çünkü), tekerlekler tam bu sırada bir tümseğe çarpınca, tilbüriden bozma arabasının ön oturma yerinde sarsılarak. Szeged’e varmaya daha epey var, yol en azından iki üç saat çeker, ama acelesi yok onun. Kırbacı ikinci bir kez daha kullanmamış, dizginlere asılmasına da gerek kalmamış. Atlar yolu biliyor; çünkü aynı gezi arabasını (ona artık böyle diyelim isterseniz), Bay Brenner, ticaret işi için, ayda en az bir kez Arad’a (Mako’ya, Temeşvar, Keşket, Subotica, Novi Sad ve Szolnok’a) atlı arabayla gittiğinden,

sık sık Arad'dan Szeged'e ve ters yönde Szeged'den Arad'a götürüp getirmişler. Demek ki Bay Brenner arabayı atların güdüsüne bırakmış, kendini de derin düşüncelere. Bir Orta Avrupalı Yahudi tüccar öleceği gün ne düşünür – bu konuda ancak tahmin yürütebiliriz. Tıpkı Orta Avrupalı Yahudi tüccarın (biri on dört öbürü on üç yaşında) kızlarının liseye yazılma, yani bilinmeyen kocaman bir dünyayla –öteki dünyayla– tanışma günlerinde ne düşündüklerini ancak sezgi yoluyla kestirebileceğimiz gibi.

Kızların ana tarafından uzak yeğenleri olan Bayan Goldberg'ten hoşlanmamış oldukları çok açıktır. Yalnızca Bayan Goldberg'in üst dudağı üstünde epeyce kalın bir tüy tabakası (Hanna kardeşinin kulağına “bıyık” diye fısıldamıştır) var diye değil, daha ilk ağızda, Bayan Goldberg'in onlara olanca sertliğiyle davranmış olmasından da. Sağduyudan tamamen uzak davranarak üstelik. Onları bugünkü öğle yemeğinde, mercimek yedikleri табаğa ekmek banmaya zorlayarak! Sonra bütün o öğütler... Sanki artık kocaman kızlar değillermiş gibi. O yapılır, bu yapılmaz. O *hoch'* tur, bu değil... Öyleyse, bu hanımın, ya da evlenmediğine göre daha doğrusu küçükhanımın, altın kalpli biri olduğuna dair anelerinden dinledikleri bütün masallar uçup gitmiştir. O kadar “altın kalpli”ymiş de niçin (diye fısıldamıştır kardeşinin kulağına Hanna) evlenip *solet* tabaklarına *ekmek banacak* bir koca bulamamış kendine? Miriam bu sözlerin doğruluğunu kabul eder gibi gözlerini kapatıp başını sallayarak hiç itirazsız onaylamıştır kardeşini: hepsi doğrudur; Bayan Goldberg can sıkıcı ihtiyar bir *Fraulein'*dan başka bir şey değildir! İhtiyar bir *Fraulein*, hepsi bu! Okula gelince... Öğretmen hanım, doğrusu güzeldi, genç, oldukça da sevimli; Szeged'de

görmeye pek alışkın olmadıkları, kenarı kurdeleli, tüylü bir şapka vardı başında, sırtında da artık Viyana'dan mı Budapeşte'den mi nereden getirtmişse bir elbise. Ama lise düş kırıklığına uğratmıştı onları doğrusu. Dışı, tamam, eli yüzü düzgündü: kocaman, sarıya boyanmış bir bina, damı yeni aktarılmış; etraf bahçe. Ama içi... Sıralar, (sınıflarını şimdiden göstermişlerdi çünkü) sıralar aynen Szeged'deki okulun sıraları gibiydi, belki bir santim daha yüksek, o kadar, ama en azından Szeged'dekiler kadar koyu renk; koyu yeşil, üzerleri çizik, mürekkep lekeli, silinmesi imkânsız kargacık burgacık yazılarla kaplı: isimler, resimler, formüller... Tahta, o da aynıydı, (eskisi gibi) koyu yeşilden çok siyah renk; o da çizikti; bir zamanın kırmızı düzgün kareleri, yalnızca kenarlarda kalmış, güç seçilebilen kırmızı çizgilere bırakmıştı yerini. Kürsü, mavi bildiğimiz kaba kâğıtla kaplanmış, kâğıt, üstteki kapağa raptiyelerle tutturulmuştu. Yüksek pencerelerin önünde, romanlardaki manastırları andırır parmaklıklar vardı. Bu muydu kız lisesi!

Öyleyse, o sabah gün doğmadan yola koyulurken attıkları bütün o taşkınlık naraları geride kalmıştı artık. Hayatın önemli dönemeçlerinde çocukların ruhuna dolan o sevinç... Geriye, gizli bir hüznün kalmıştı, herkesin bir sır gibi kendine sakladığı. Taşkınlıklar, sarhoşluklarla geçen onca günden sonra, *o gün* nihayet gelip çattı işte diye yürekleri sevinçten neredeyse çatlayacakken ansızın, çaresiz bir biçimde düş kırıklığına uğramış olduklarını birbirlerine itiraf etmeye utanıyorlardı kızlar.

İşte böyle oturuyorlardı şimdi arabanın kaldırılmış köprüğü altında, sıcak battaniyelerine sarınmış; her biri kendi düşüncesine dalmış, uyukluyormuş gibi yaparak. Meşe

dallarını uğuldatan rüzgârın sesi duyuluyordu. Arada bir, birbirlerinden gizli gözlerini açıp, babalarının omuz hizasından, havaya, tıpkı bir tünelden geçer gibi altından geçtikleri yapraklardan örölmüş kubbeye bakıyorlardı. Arada sırada, meşinden oturma yerine rüzgâr bir yaprak düşürüyor, yaprak konarken, bir fare tıkırtısı gibi hafiften bir ses işitiliyordu.

Peki, annelerine ne söyleyeceklerdi –bunu da düşünüyorlardı herhalde– içlerindeki sevincin uçup gittiğini ondan nasıl saklayacaklardı? Onu, annelerini, köyün çıkışına kadar, gözlerinde yaşlarla, tıpkı bir düğün ya da, Tanrı günahlarını affetsin, cenaze alayı izler gibi onları uğurlamaya gelen annelerini ne yapıp üzmeyeceklerdi... Yok hayır, imkânsızdı! Annelerine, tahtanın onları düş kırıklığına uğrattığını, sıraların düş kırıklığına uğrattığını söylemeyeceklerdi. Bu çocukça bir şey olurdu ve annelerini üzmekten öteye gitmezdi. Ama şu Goldberg ayrı meseleydi! Bütün öğrenim yılı boyunca ekmekleriyle tabak mı sıyıracaklardı yani? Bir anlamı olabilir mi bunun? Tamam, odaları gerçek bir “çukolata kutusu”, yataklar geniş, çarşaf kolalı, yorgan yumuşacık ve sıcak; pencereden, her yeri çiçekli bahçeyle leylak sardırılmış çardak görünüyor; ama sevgili anneleri, acaba yeğenine “eğitim ilkeleri”nden vazgeçmesini rica ettiğini şöyle terbiyeli, düzgün bir üslupla yazamaz mıydı? Doğru, oda masasının üstünde bu sabah, taze koparılmış bir demet sümbülteber vardı, perdeler karton gibi kaskatı, kar gibi bembeyazdı, banyonun taşılığı pembe fayanslarla döşenmişti, havluların üstünde Hanna’nın “H”sı, Miriam’ın “M”si vardı, ama... Yok, gerçekten söyleyemezler bunu annelerine, çünkü bütün olup bitenlerden, uzun uzadıya gevezeliklerle geçen o altı aydan ve akşam yatmadan önce Arad’a, liseye

gitme konusunda bütün konuşulanlardan sonra, annelerine karşı böyle duyarsızlık göstermek, nankörlük yapmak, onu hiçe saymak, çocukluk olur.

Dışarısı, her ne kadar güneş batıyor olsa da, henüz aydınlık. Bunu yalnızca Bay Brenner görüyor, bir tahta kurulmuş-çasına oturduğu yerden, belki de aklına tek tük dize geliyor –çünkü Bay Brenner şiir meraklısı; ticaret, içindeki güzellik duygusunu büsbütün köreltmemiş henüz– celladın kütüğünden yuvarlanan kanlı bir hükümdar kafası gibi, ufuk çizgisinden hızla aşağı kayan güneşi konu alan bir dize bu.

Bay Brenner düşüncelere dalmış. Pardösüsünün iç cebinden bir puro çıkarıyor.

Bu esnada, aynı anda, ormandaki kız çocuğu cebinden sedef kakma aynasını çıkarıp yüzüne yaklaştırıyor. Önce çilli burnunu görüyor, sonra gözlerini, ardından sincabın kuyruğuna benzeyen kızıl saçını. Sonra kendi yüzü yavaşça, perde perde siliniyor, önce burundaki kızıl çiller, sonra burun, ardından gözler. Ayna, küçük kızın soluğundan çıkan buğuyla örtülüyor; tıpkı yeşil bir elmanın üstündeki buğu gibi. Ama küçük kız hâlâ aynayı yüzüne tutuyor, çünkü artık aynada ormanı ve iki yana sallanan meşe ağaçlarının sık yaprak dokusunu görüyor. Bu sıklıktan bir kuş havalanmış, ama hiç gürültü etmeden; pas, kuru yaprak rengi küçücük bir kelebek, bir meşenin gövdesinde donakalmış; bir geyik koşadururken, sanki taşlaşmış, şaşırmış gibi bir an hareketsizleşip tekrardan ok gibi öne fırlamış; ağaçların birinden kuru bir dal düşmüş; kıpırdanan bir örümcek ağı kanlı güneş ışınlarının kırıldığı bir çiğ damlasını tutsak almış. Bir çam kozalağı düşmüş ses çıkarmadan, yüksek dallardan biri kırılmış hiç çıtırtısız, sanki kül olmuş gibi.

Küçük kız, (gözlük takan Hanna gibi) miyopmuşçasına, gözlerine neredeyse dayadığı aynaya bakıyor. Tam arkasında, daha doğrusu aynanın arkasında –çünkü kendi arkasında hiçbir şey yok, küçücük bir yol bile– bir gezi arabasının geçtiği tozlu köy yolunu görüyor. Ön oturma yerinde babası var. Cebinden bir puro çıkarmış, kamçıyı kucağına bırakmış; yanan kibriti purosunun ucuna yaklaştırmış. Şimdi fırlatıyor kibriti; çamurun içine düşmeden önce havada geniş bir yay çizen kibriti. Ardından birden asılıyor dizginlere. Gözlerinde dehşet... İki adam saldırıyor arabaya.

Küçük kız, uykusunda çığlık atar, sonra yastığının altındaki sedef kakma aynayı ter içinde kalmış avucunda sıkıca tutarak yatağında doğrulur. Geceyi çocukla aynı odada geçiren Bayan Brenner –yoksa üç kız çocuğu hemen yandaki odada yatarlar– sıçrayarak uyanır; mahmurluğunu üstünden tam atamadan bir mum aramaya gider. Küçük kız deli gibi bağırmaktadır. Şimdiden bir hayvan çılgılığıdır bu, insanlık dışı, insanın kanını donduran bir çılgılık. Şamdanı deviren Bayan Brenner çocuğun yanına koşar, çocuğun başını göğsüne yaslar ama tek laf edemez, sesi çıkmaz, ne olduğunu anlayamaz, yavrusunu boğuyorlar mı, boğazlıyorlar mı... Bu haykırıştan, bu sürekli çıgıllıklardan belirsiz anlamlar çıkarır, korkunç şeyler; kızlarının adlarıyla o korkunç haykırışları duyar: “Hayır! Hayır! Haayır!”

Nihayet başucu masasının dibinden şamdanı kaldırıp güçlükle söz geçirebildiği elleriyle bir kibrit çakar. Küçük kız, afallamış bakışını elinde sımsıkı tuttuğu aynaya dikmiş, bağırmayı sürdürmektedir. Bayan Brenner aynayı kızının elinden almaya uğraşır, ama küçük kız ölen birinin can havliyle aynaya sıkı sıkı yapışmıştır. Bayan Brenner titrek alevli

mumu havaya kaldırarak yatağın üstüne oturur. Alevin bulanık ışığında, bir an, yalnızca bir an görür yavrusunun gözlerini. (Eğer gördüğü kendi afallamış gözleri değilse tabii.) Derken dolaba koşar. Bir billur çınlaması duyulur, ardından kırılan bir bardak sesi.

Bayan Brenner elinde bir şişeyle döner; sirke, kolonya, ya da meyve tuzu... Küçük kız yatağın üstüne oturmuştur, bütün bedeniyle sarsılmaktadır, bakışları boşluğa çakılmış gibi. Yanında, yerde, kırık ayna. Ansızın annesine dönüp sanki onu ilk kez görüyormuş gibi, "Hepsi öldü," der bir başkasının sesiyle konuşurcasına.

Belediye Başkanı Bay Martin Benedek, başucu masasının üstünde duran mumu yakıp saatine bakıyor: on biri geçmiş. Avludaki köpek, canhıraş havlayışını sürdürüyor, havaya gerilmiş telin üzerinde kayan zincirini çekiştirmesi iştiliyor. Biri olanca gücüyle kapıyı yumrukluyor. Bay Benedek sabahlığını sırtına geçirip, püskülü kulağına düşen takkesini başından çıkarmaya hacet görmeden odadan çıkıyor. Mumu havaya kaldırınca, kapının önünde, kucağında sımsıkı tuttuğu kızıyla duran kadının Bayan Brenner olduğunu görüyor. Çocuk boğuk hıçkırıklarla sarsılıyor. Bayan Brenner tek söz etmekten aciz. Belediye Başkanı istemeyerek hole alıyor kadını.

Köpek havlamaya devam ediyor, bir çocuk ağlamasından çok bir ihtiyarın yakarmasını andıran o hayvani, korkunç iniltilerle. Bayan Brenner, bir hayvan gibi inildemeyi sürdüren çocuğuna sarılmış, yüzünde ölümcül bir beyazlık, perişan bir halde, Belediye Başkanı'na geliş nedenini açıklamaya çalışıyor.

"İşte siz de görüyorsunuz ne halde olduğunu," diyor güçlkle duyulan sesiyle.

“Evet, görüyorum,” diyor Belediye Başkanı. “Ama kusura bakmayın, sizi pek iyi anlayamıyorum.”

Çocuk şimdi başını ona çevirmiş, Belediye Başkanı’nın o zamana kadar hiç görmediği bir bakışla bakıyor ona.

“Hepsi öldü,” diyor küçük kız. Ve yeniden hıçkırmaya başlıyor bütün bedeni sarsılarak.

Bay Benedek sorgulayıcı bir ifade takınıp çocuğun annesine bakıyor.

“Onları aynada gördüğünü söylüyor. Hepsinin öldürüldüğünü söylüyor. İşte siz de görüyorsunuz ne halde olduğunu.”

“Aynada mı?” diye soruyor Belediye Başkanı.

Ardından Bay Benedek’i ikna etmek için uzun bir açıklama geliyor. Bay Benedek deneyimli bir adam sıfatıyla (yirmi değilse de en azından on beş yıllık bir deneyim) mucizelere inanmaz, yalnızca bilime inanır. Küçük kız, diyor içinden, bir histeri ya da sara krizi geçiriyor (ama söylemiyor bunu). Yarın sabahtan tezi yok, doktora götürmek gerekir, belki de kabız, belli mi olur. Şimdi –neredeyse gece yarısı olacak– lütfen evinize dönün, hepsi düzelecek. Çocuk küçük bir *cauchemar* görmüş olmalı (ağır ağır, sözcüğü Fransızca vurguyla telaffuz ederek söylüyor, daha inandırıcı olur diye, tıpkı doktorların teşhislerini Latince söyledikleri gibi); meyve tuzu vermek lazım (alın, yok yok bütün şişeyi alın), insaf edin Bayan Brenner, gece yarısı bu saatte jandarmalarla, hasta bir çocuğun kâbuslarının doğruluğunu kontrol için ormanda arama yapmaya gidecek halim yok herhalde! Durumu vahim değil, ateşi çıkmış o kadar. Küçük kabakulak geçirdi mi? Geçirdi mi? Peki ya boğmaca? Gördünüz mü işte... Belki boğmacadır. Bunlar ilk belirtiler. Gerginlik, or-

ganizmada genel bir gevşeme, güçsüzlük... Çünkü insanın bedeni acı çekince, ruhu da... Derken, Bay Benedek ruhsal ve bedensel olguları farksız kılan sıkı bağlar konusunda başlı başına bir kuram geliştirmeye başlıyor; bir yerlerde kâğıt oynarken Doktor Weiss'tan dinlediği bir kuram olacak bu. Eğer kitabın birinde okumamışsa tabii. Ola ki *Aradi Napló*'da. (Rica ederim, hepsi düzelecek.)

Nişanlar, ölümler, orman yangınları, cinayetler, odun, bakır, buğday fiyatları konusunda günü gününe haber almak için Bay Brenner'in kuşkusuz Bay Benedek kadar düzenli okuduğu, adı geçen *Aradi Napló*'nun 1858 yıllığında bu öykünün sonunu buluyoruz. (Gazete, resmi haberlerin yanı sıra taşra mektupları, tarım konusunda eğitici yazılar, yasalara ilişkin tavsiyeler, hatta Budapeşte at yarışları, Yunanistan'daki ayaklanmalar, Sırbistan'daki saray entrikaları üzerine kısa haberler yayımlıyordu.) Tarihi, Franz Joseph'in tahta çıkışının ilk dönemlerine rastlayan aynı gazetede, Belediye Başkanı'nın bizzat kendisinin yeminli tanıklığına da rastlıyoruz; Belediye Başkanı'nın, gene kendi deyişine göre, hiç boşinancı olmayıp aksine "pozitivist" eğilimli bir adam sıfatıyla yaptığı bu tanıklık, böylece bir o kadar daha değer kazanıyor olmalı.

"Sahne korkunçtu" (diyor Bay Benedek *Aradi Napló* gazetesine). "Kurbanların içinde bulundukları acıklı durumu anlatmamızı tek, okuyucuyu koruma kaygımız önlüyor. Bay Brenner'in başı gövdesinden bıçak ya da baltayla koparılmıştı, kızlarsa..." Bunu iki adamın tecavüzüne uğradıktan sonra kızların da babaları gibi gırtlaklandıklarına dair temkinli bir değinme izliyordu.

İğrenç cinayeti kimlerin işlediğini bulmak (*Aradi Napló*'yu özetliyoruz) güç olmadı, çünkü küçük kız, canileri aynada açıkça görmüştü. Birincisi, Fuchs adında biri, yaşı yirmi sekiz, öbürü Mészáros diye biri, boşta gezer. İkisi de olaydan bir yıl önce Bay Brenner'in yanında çalışmışlardı. Fuchs'un dükkânında bir tomar kanlı parayla yakalandılar. Eldeki kanıtlarla köşeye sıkıştırılınca, her şeyi itiraf ederek cinayetin bu kadar çabuk ortaya çıkmasında Tanrı'nın parmağı olduğunu kabul ettiler. Günah çıkarmak için bir rahip getirilmesini istediler.

Bu acayip olayı başka Avrupa gazeteleri de aktardı okurlarına, hatta kimisi, hastalıklı bir sakınım göstererek; bu da pozitivistimin burjuvazinin ilerici çevrelerinde gitgide daha çok yayılmasının bir sonucuydu aslında. İspritizma dergileri –etkileri hiç de azımsanacak gibi değildi– olayı insanın manyetik güçlerinin canlı kanıtı olarak örnek gösterdiler. Olay, bu dalda tartışılmaz bir uzman olan ünlü Kardec –karanlık güçlerle anlaşmış bir adam– tarafından da yorumlandı.

Üstad ile Müridin Öyküsü

Okuyacaklarınız, geçen yüzyılın sonunda, “gizler kenti” Prag’da geçiyor. Olayı –eğer buna olay denebilirse– farklı yazarlar önemsiz küçük ayırım ve çeşitlemelerle aktarmışlar, ben Hayım Frankel’in yorumuyla yetineceğim: Gerçekten de bu yorum, Üstad hakkında yazmış olan öbür müritlerin farklı çeşitlemelerini tek metin halinde özetlemiş olma üstünlüğüne sahip. İnanç, ahlak, hasidicilikle ilgili birtakım uzun, karmaşık –aralarına sık sık Zebur’la bizzat Frankel’in yersiz uslamlamalarından bilgiççe alıntılar da karışan– dinsel tartışmalardan soyutlarsak hikâye özetle şöyle:

Büyük bilgin Ben Haas (asıl adı Oskar Leib) İbranice şiirler yazmaya on dört yaşında başlıyor. Ben Haas, 1890 yılına doğru, Kutsal Yerleri ziyaret için çıktığı bir yolculuk dönüşü yerleştiği Prag’da, kendi düşüncelerini paylaşan bir avuç insanı, elyazısıyla çoğaltılan ve okuru kadar sayısı olan *Ha-Yom* dergisi etrafında topluyor. Ben Haas ahlak ve edebiyat öğretiyor. Pek çok fikir çatışmasıyla yazıda sergilenen, ancak (gene Hayım Frankel’in titiz çalışması sayesinde) yakın bir tarihte, o da kısmen yayımlanabilen Ben Haas öğretisi,

özünü Eflatun'dan alan ahlaki bir ikileme dayanıyor; şöyle özetleyebiliriz: Sanatla ahlak iki farklı öncülünden çıkar, bu yüzden de bağdaşmazlar. Frankel'in de belirttiği gibi, Ben Haas'ın gerek şiirsel gerek düşünsel bütün yapıtının bu olguyu kanıtlamaktan, bu ikilemi aşmaya çalışmaktan başka amacı yok denebilir. Her ne kadar düşünceler tarihinden, öncelikle de edebiyat tarihinden çıkardığı örnekler, bu ikilemin neredeyse aşılmaz olduğunu Ben Haas'a kanıtlamış olsa da, o, Kierkegaard'ın "ya... ya da..."sını yumuşatma çabasını sürdürmüştü. İhükümdar Davut'tan Yuda Halevi'ye, Salomon İbn Gabriol'a büyük adamların yaşamöykülerini incelediği yapıtında, Ben Haas, "Sanat boşluktan çıkar, ahlaksa boşluğun yokluğundan" sözünü pek çok yerde tekrarlıyor. Ben Haas'ın yönettiği dergâh (kimine göre beş, kimine göre yedi kişi) örnek ve eylemlerle bu ikilemi çürütme amacına yönelmiş; yani "şiirsel deneyin ta kendisinde", Frankel'in dediği gibi, Yahudi-Hıristiyan geleneğine, Zebur öncüllerine, Kant, Spinoza, Kierkegaard'a uzanmanın yanı sıra, birtakım "anarşizm yanlısı öğeler"den de yoksun kalmayan, katı kurallı bir ahlaka bağlanma amacına... Eğer Frankel'i doğru anladıysak, "bu katı ahlak zorunluğu" (sözcükler Ben Haas'ın) yasa kitabından hazcılığa ilişkin birtakım ilkeleri hiç de dışlamış değil: Beklenenin tersine, votka, hintkeneviri ve tensel zevkler, okuma, yolculuklar, kutsal yer ziyaretleriyle aynı derecede önemli. Frankel bunun sanatla ahlaki en basit biçimleriyle ("iyilikle kötülük ötesinde") karşı karşıya getiren güçlerin alt düzey kesişme noktasından başka bir şey olmadığını savunuyor ki içinde gerçek payı yok sayılmaz: asıl ahlaki ikilem boşluk meselesiyle başlıyor, onunla bitiyor, üst tarafı ahlak yasası alanı

dışında. Bu hassas noktada bazı koşutluklar çıkıyor ortaya; Frankel'in Buda öğretisi ve –Tao adındaki hakikat yolunda, tensel zevkleri birer engel saymayan– Buda papazı uygulamalarıyla kurduğu koşutluklar, bize öyle geliyor ki, Doğu bilgeliğinin dolaysız bir etkisinden çok, her şeyden önce, Ben Haas'ın kişisel düşüncelerinin ürünü. Öyleyse, Prag'ın adı kötüye çıkmış bir mahallesinde, Ben Haas'ın (ahlak yasasını saptadıktan bir hayli zaman sonra) otuz yaşında görülmüş olmasını, onun *Yaz ve Çöl* kitabında belirtmiş olduğu ilkelerle çelişen şaşırtıcı bir olgu olarak görmek kesinlikle yanlış. “Sanat bilgidir, bilgiyse cinsiyetsizdir; cinsiyetsiz, yani ahlakdışı” sözlerini, Frankel, Haas'ın yapıtının temel öncüllerinden biri olarak alıntılamış. Hem şair hem de ahlakçı olan, yani karşıt iki istidat geliştiren Ben Haas, sanatın her çeşit deneye açık cinsiyetsiz bilgisini, kendi ahlak yasasının ilkeleriyle bağdaştırmaya çalışıyordu belki ama bu bilgiyi fakirleştirmeden: “Herhangi birinin sözüne, bu söz Tanrı Sözü bile olsa, körü körüne inanma olgusu, içinde, bu Sözü önerdiği yasağı çiğnemekten çok daha vahim bir ahlaki çöküntü barındırır.” Haas fikriyatının başlangıç döneminden yapılan bu alıntıda, Haas'ın belirsiz yeni sözcükler, anlamını çıkaramadığımız kavramlarla dolu bir Kabal dili kullanarak bundan birkaç yıl sonra geliştirdiği o karmaşık, yoğun, neredeyse anlaşılmaz öğretisinin temel düşüncelerinden birini en basit biçimiyle buluyoruz. Ancak Haas'ın öğretilerinde sonradan ortaya çıkan bu güç anlaşılabilirliğin, Frankel'in iddia ettiği gibi, kuşkunun bir sonucu, “olgunluğun” bir ürünü olduğunu söylemek bir hayli güç. (Ben Haas'ın yapıtlarının eleştirildiği bir kitabın yayımlanmasına ket vuran pek çok engel var; onun yapıtlarını inceleme

ve yayımlamakla görevli derneğin içinden kimi haham ve ahlakçılar bu engellerin başında geliyor.)

Ne var ki, burada kısaca aktaracağımız bizi ilgilendiren olayın Ben Haas'ın kendi düşünsel öğretisiyle doğrudan bir ilişkisi yok; her ne kadar önemsiz görünse de, bu olay onun öğretisinin kendi doğasından kaynaklanıyor ve bütün bir değerler dizgesini sınava tabi kılıyor: hikâyeden çıkan bir çeşit ahlak öğretisi diyelim biz buna.

1892 yılında, daha o dönemden Üstad olarak anılan Ben Haas, adı kötüye çıkmış o mahallede, kendisiyle söyleşmek isteyen bir delikanlıyla tanışır. Üstad, ahlaki ve şiirsel ilkelere arasında bocalayadursun –çünkü birinci ilke, bu tanışmayı reddetmesini söylemektedir ona, ikincisiyse kabul etmesini– pis bir meyhane masasına delikanlıyla karşılıklı oturmuş bulur kendini ve garsona iki kadeh paskalya votkası söyler; bu votka törenin bir parçası anlaşılan. Yeşua Krohal –delikanlının adı böyle– Üstad'a, onun kitaplarından birini okuduktan beri bu mahalleye sık sık geldiğini, okuduğu kitabın kendisini deneyin “cinsiyetsiz”, yani ahlakdışı olduğuna inandırdığını, ancak *Yaz ve Çöl*'de övgüsü yapılan ruhsal dengeye ulaşmayı başaramadığını açıklar. Öğretisinin ahlak ilkelerine dayanan bütün öteki öğretiler gibi, olgunluğa ermemiş kimselerin eline geçince iyilikten çok kötülük getirdiğini anlayan Üstad, birden boğucu bir sıkıntıya, pişmanlığa kapılır. (Eflatun'un da dediği gibi, usta çırağını seçebilir, ama kitap okuyucusunu seçemiyor.) Şeytanca bir düşüncenin dürtüsüyle, bir de herhalde votkadan kafası iyice dumanlandığından Ben Haas bu anlamsız insanı (bu arada çırak, Üstad'ın gizli sorularından birine olsun cevap vermiş değildir) bir *hasidi* (mürit, bilgin, fakir anlamında)

yapmaya karar verir; eğer Frankel'in düşündüğü gibi, o an bilinçdışı bir isteğe, Pigmalion parodisi yapma isteğine kapılmadıysa tabii. Delikanlı, *Yaz ve Çöl*'ün kendisine kerhane-ye gitme gücü kazandırdığını, bunun her şeyden önce "ampirik bir eylem" olduğunu, ancak yaratıcılığın hizmetinde kullanılmadığı takdirde bu "ampirik eylem" in en ufak bir değer taşımayacağını idrakine vardığını itiraf eder. Delikanlının o sıralarda üzerinde çalışmakta olduğu kitabın başlığını (*Kenan Diyarı Yolu*) duyunca, Ben Haas votka kadehini gayri ihtiyari masaya çarpar. Üstad diye anılan adam, aklın sesini dinlediği takdirde, istikbaldeki müridini kanatları altına almaktan kendisini caydırabilecek kesin kanıtları gece boyunca birkaç kez ele geçirmez değil; çünkü aptallığın hırs- la işbirliği yaptı mı her çeşit çılgınlıktan daha tehlikeli hale geldiğini bilir. Gene de delikanlıya üç ay sonra aynı meyhanede buluşmak üzere gün verir; ona Kenan Diyarı mucizesi ve kurtuluşuna adanmış yirmi yedi kadar kitabın listesini uzattıktan sonra yanından ayrılır. Ağustos sonunda, Yeşua Krohal, elinde *Kenan Diyarı Yolu* metniyle, kararlaştırılan yerde peyda olur. Üstad'ın şöyle bir göz gezdirdiği yüz yirmi sayfalık bir metin... Metinde fazlaca titiz bir elyazısının yanı sıra birkaç yazım hatası da çarpar gözüne. Delikanlıya gene üç ay sonraya gün verir; içinde İbranice yazım kılavuzu da bulunan bir kitap listesi uzatarak başından savar.

1893 Şubat'ında, üçüncü karşılaşmada, Üstad, su arama çatalını andıran parmaklarıyla metnin sayfalarını çevirirken, korktuğunun başına geldiğini fark eder: yetmiş ikinci sayfadaki yazım hatası düzeltilmiş, ancak metnin üst tarafına dokunulmamıştır. Üstad birden pişmanlığa kapılarak –belki insafa da gelmiştir, bilmiyoruz– (sıradan bir

vatandaşı, kendi örneğiyle kendinden daha karamsar bir *hasidi* yaptığını, böyle şeylerin ne çaresi ne de geri dönüşü olmadığını anlamış ya da sezmiş olarak) metni alıp gider. Bir kez yapmış bulunduğu bir hatayı değersizlik ve anlamsızlığıyla sürekli başına kakan *Kenan Diyarı Yolu* metninin karşısında geçirir geceyi: Bundan dokuz ay önce, o gece, eğer şiir ilkesini değil de ahlak ilkesini dinlemiş olsa (aralarındaki gerçek sınır kim bilir nerede!) şimdi vicdanında –bundan böyle ahlak yasalarından medet umarak uçurumun kenarından kurtarmaya çalışacağı– boşa geçmiş bir hayatın ağırlığını duymayacak. Ve bir zamanlar sağlıklı biri olan bu delikanlı, belki yanlış anladığı belki çarpıttığı ama sonuçta gene de onun öğretisi olan bir öğretilen böyle zehirlenmiş olmasa, Ben Haas şimdi titiz, kocaman bir elyazısıyla yazılmış olan –ve esinini yalnızca varoluşun uyumsuzluğundan, ya da bu uyumsuzluğu herhangi yaratıcı bir eylemle kanıtlamak iyi olur sanısından, böylesine boş bir sanıdan, bir önseziden alan– bu anlamsız metin karşısında sabaha kadar böyle uykusuz kalmayacak. Ben Haas ansızın içine doğan bir esinle, kendi boşluğu, kendi şiirsel zirzopluğu, fikir çatışmalarına beslediği kendi merakı yüzünden bu noktaya geldiğini anlar: *Pigmalyon*’da bir efsaneye yakışan ahlaki gücün bulunmadığını, *Pigmalyon*’un efsane süsü verilmiş sıradan, rezil bir söylenti niteliğinde olduğunu müritlerine kanıtlamak için.

Kenan Diyarı Yolu’na bütünüyle karşı çıkarak, o zaman otuz üç yaşında olan zavallı Yeşua Krohal’i tehlikeli bir açmazda bırakmış olmamak için, Üstad diye anılan kişi, metinden, yazarın kendisinin, yazarın boşluğunun yansıması–yani onun ölümlü varlığının tek özelliği– olan bütün her

şeyi siler; dönemin olaylarına, ilişkin kötü niyetli göndermeleri ve “Taç” meyhanesindeki kızıl saçlı Alman kadına benzetilmeye çalışılmış olduğunu anladığı Lut’un karısı gibi Kutsal Kitaba ilişkin tutarsızlıkları (Alman kadınla Lut’un karısı arasında gizemli sayılabilecek tek benzerlik, kadının koltukaltları etrafındaki genişçe beyaz ter lekesiyle, Yeşua Krohal’in kendi itirafına dayanarak onunla arkadan ilişkide bulunduğunu kabul etmesinden öteye gitmiyor) kıvrak kalemıyla bir çırpıda çizerek metinden çıkarır.

Tamamı yüz yirmi sayfa olan *Kenan Diyarı Yolu*’nun bir nebze –bir öz görünümü oluşturabilecek kadar– eğretileme içeren bölümlerini birbirine bağlayan Ben Haas, kitabın yaklaşık üçte birini korur. Ertesi gün, yorgunluğunu üzerinden atamamış olarak ve keyifsiz bir halde, kaftanının cebinde metinle “Taç” meyhanesine gider. Yeşua Krohal bir hayli bezgin görünür gözüne. Delikanlı tedirgin olduğunu ifade eder: yaptığı seçimin boş ve kaçınılmaz olduğunu anlamıştır. Eğer Üstad, *Kenan Diyarı Yolu*’nun bir biçim bulma lütfundan yoksun olduğunu düşünüyorsa, kendisinin çekilmekten başka yapılacak işi kalmamaktadır. Delikanlı, sözcüğü belirsiz bir biçimde, *Yaz ve Çöl*’deki anlamından farklı, daha kötücül bir anlam yükleyerek söylemiştir. “Eğer çelişen bu ahlaki ve şiirsel güçlerin uğursuz birleşiminde etkinlik gösteremeyeceksen çekil. Bahçende lahana sula, gülleri de yalnızca mezarlıkta yetiştir. Çünkü güller ruhun sonu demektir.” Üstad olarak anılan adam, bunun üzerine, karalamalarla doldurduğu metni ipek kaftanının cebinden çıkartarak delikanlının önüne bırakır.

“Yanılmıyorsam,” der Yeşua üzüntüyle, “metnimden geriye pek bir şey kalmadı.”

“Tam tersine,” der Ben Haas, “metninden geriye, bir öz görünümü verilebilecek şey kaldı. Öz görünümüyle Öz arasındaki fark öylesine küçük bir farktır ki, yalnızca insanların en bilge olanları ayırt edebilir onu. Dünyada da çok az bilge olduğundan –bazısına göre sayıları otuz altıyı aşmıyor– bu farkı çok az kişi görebilecek. Çoğunluk için Görünüm Öz’le aynı şeydir.”

Yeşua Krohal’in yüzü birden aydınlanır, çünkü Üstad’ın sözlerinde kendi gizli, kendi parlak düşüncesini bulmuş sayar kendini: öyleyse yeryüzünde olup biten her şey, özü öz görünümünden ayıran o kavranması imkânsız ince sınırda, yalan dolanla olup bitmektedir, birinin ve ötekinin ne olduklarını kimse değerlendiremediğine göre (Yeşua’nın görüşü bu noktada Üstad’inkinden tamamen ayrılıyor), ahlaki ve şiirsel bütün değerler birer beceri ve kısmet işidir: yani biçim, yalnızca biçim. Ben Haas, müridinin gizli düşüncesini tahmin ettiğinden –zira Üstad diye anılan bu adam Gerçeği Yalan’dan ayırt etmeyi bilir– delikanlıya özle yanılsama arasındaki farkı göstermeye karar verir. Yeşua Krohal’i evine götürerek bütün gece metin üzerinde (metinden geriye kalan üzerinde), basit ve anlamlı örneklerle, bir fikrin, fikir gibi bir şeyin, ya da bir imgenin –sözcüklerin büyüğü, anıştırmanın tılsımıyla– biçimin lütfuna nasıl kavuştuğunu açıklamaya kalkışır. Yeşua Krohal, Üstad’ın (deriden kitap ciltlerinin dayanılmaz kokusu hafiflesin diye pirinçten *menorah*’lar içinde buram buram sandalağacı tütsüleri –kutsal yerlerden toplanmış anılar...– yaktığı) odasından şafak sökerken çıkar. “Taç” meyhanesine uğrayıp kendine bir gulaşla bir bardak bira söyleyerek metnin kopyasını çıkarmaya başlar. Öğleye varmadan, *Kenan Diyarı Yolu* başlıklı bu Kutsal Ki-

tap meselini kocaman elyazısıyla temize çekmeyi bitirmiş, önüne çekmiştir bile. Yeşua Krohal, Üstad'ın düzeltmelerinin bulunduğu metni tuttuğu gibi, bir katedralin cennet ve cehennem kapılarını andıran büyük çini sobanın içine atar. Ateş, Üstad'ın el izlerini ve diri diri yakılan bir insan gibi ruhunu da yok edince, Yeşua Krohal metni katlayıp mantosunun cebine yerleştirir ve içinin şimdiye kadar hiç böyle yanmadığını düşünerek bir bardak bira daha söyler. Carolina birayı masanın kenarına bıraksa da, Yeşua ansızın yerinden sıçrayarak onun diri kocaman memesine saldırmayı becerir. Carolina, Lut'un tuzdan bir sütuna dönüşen karısı gibi kalakalır, sonra kendini toparlayarak kolunu havaya savurur. Kocaman eli delikanlının burnunu sıyırıp geçer. "Öz görünümü işte bu," diye çokbilmiş bir tavırla öne atılır Yeşua, "ama deminki Öz'ün kendisiydi." Parmaklarını açmış, avucunu çukurlatmıştır.

Kenan Diyarı Yolu, bin sekiz yüz doksan dörtte, ilk önce *Ha-Yom* dergisinde İbranice, ardından bir yıl sonra Almanca çevirisiyle kitap halinde yayımlandı. Görüş bildirenlerin ortak beğenisiyle karşılandı; herkes, Frankel'in de belirttiği gibi, *Kenan Diyarı Yolu*'nda Öz'ü yakaladı. Uzun, ciddi bir çözümlemeye tabi tuttuğu metnin, "meseli, içinde yüzdüğü boşluktan kurtarmaya çalışan" Üstad'ın elinden çıkmış olduğunu yalnızca bir genç (sonradan Hayım Nahman adıyla ünlenecek olan) Biyalik buldu. Biyalik'in eleştirisi şu sonuçları doğurdu: *Kenan Diyarı Yolu*'nun son sözünde Krohal, Biyalik'in frengili olduğunu ilan ederek, madrabaz ve "ruhların bozguncusu" olarak nitelediği Ben Haas'ın öğretisini herkesin önünde inkâr etti. İnkârına sadık kalarak Üstad'ın düşmanlarıyla işbirliği yaptı ve yeni

çıkan *Kadima* dergisinde Üstad'a karşı, "birtakım entrika ve iftiralara başvurarak yetenekten tamamen yoksun olmadığını kanıtladığı" uzun, acımasız bir mücadele başlattı. Sonradan, Ben Haas'ın evrakı arasında bulunan "Üstad ile Müridin Öyküsü" başlıklı mesel, bitmemiş olduğu için bu konuda herhangi bir ahlak öğretisi önermiyor. Şu hariç belki: Öz ile öz Görünümü arasında ahlak yönünden kesin bir fark bulmak oldukça güçtür. "Üstad diye andığımız adam bile bunun üstesinden gelemedi," diyor Frankel. "Uçurumun kenarında, o bile boşluğu bir Anlam ile doldurmanın o boş keyfinden kendini alamadı." Bundan, öyküye yeni bir ahlak dersi çıkarabiliriz, çünkü öykü bize tıpkı bir özdeyiş gibi, başkasının boşluğuna dalmanın tehlikesini sezdiriyor; sanki bir kuyu ağzından dipteki kendi yansımızı görmek istemiş bile olsak sadece; çünkü bu da boş. Boşların boşu.

Vatan İçin Ölmek Şereftir

O nisan günü –imparatorluk yönergesiyle saptanmış infaz günü– şafak vaktinde, gardiyanlar hücrelerine girdiklerinde genç Esterhazi’yi yere diz çökmüş, dua için avuçlarını bitişirmiş buldular. Başı öne eğilmişti; başının iki yanından sarkan açık kumral saçının arasından uzun ince boynuyla, yakasız keten gömleğinin içinden omurga kemikleri gözüküyordu. Gardiyanlar bir an oldukları yerde çakılıp kaldılar; bir kontun Tanrı’yla söyleşmesi, İspanyol usulü ayinin katı kurallarını bir an için de olsa unutmak için yeterli nedendir diye düşündüklerinden olacak. Rahip de geri çekildi, dua için bitişirmiş olduğu ellerini birbirine biraz daha yapıştırarak. Terli avuçları dua kitabının fildişinden kapağının üstünde hain izler bırakıyor, boncukları birer zeytin tanesi büyüklüğündeki tesbihi sessizce iki yana sallanıyordu. Yalnızca gardiyanlardan birinin elindeki kocaman halkadan sarkan anahtarlar bir-iki kez çınladı ama hiçbir ritme uymadan.

“Amin,” dedi genç adam fısıltıyla sabah duasını bitirirken. Hemen ardından yüksek sesle ekledi: “Affedersiniz, Peder.”

Tam bu sırada, sanki bir emri yerine getiren davulun yağmur gibi hüznü tek düze yankısı duyuldu. Kırmızı yüzlü, kirpi bıyıklı bir süvari subayı, iki yanında duran birer Hırvat süvarinin uzun tüfeklerinin zaptırdığı altında infaz hükmünü okumaya başlamıştı. Hücreyi doldurmayan güçsüz bir sesi vardı. Hüküm katı, amansızdı: İdam. Genç soylu, elde silah, arada bir ülkeyi sarsan halk ayaklanmalarına katılmıştı; kestirilemeyen, beklenmedik, kanlı, acımasız, ümitsiz biçimlerde patlak verip gene beklenmedik, kanlı, acımasız, ümitsiz biçimlerde hemen bastırılan ayaklanmalar... Mahkeme genç soylunun kökeniyle aile adını suçu ağırlaştırıcı unsurlar olarak değerlendirmiş, eylemini yalnızca hükümdara değil, aynı zamanda bağlı olduğu sınıfa da ihanet saymıştı. Cezanın ibret vermesi gerekiyordu.

Mahkûm, çekilen bir tesbihin boncukları gibi peş peşe dizildikçe kulaklarında tıpkı davulun gürültüsü gibi çınlayan bu tek düze hecelerden ancak tek tük sözcük çıkarsayabiliyordu. Zaman durmuştu. Geçmiş, şimdi, gelecek birbirine karışmıştı; davulun sesi yankılandıkça, zaferli savaşlarla, galibiyetle sonuçlanmış saldırıların uzak sesleri, kendisinin değil, başkalarının ölümünü ilan için çalınmış olan üstü siyah örtülü başka davulların seslerine de karışarak şaşkın tek bir kalbin atışı gibi şakaklarında zonkluyordu. Genç olmasına rağmen (aslında olgun bir adamdan çok erken boy atmış toy delikanlıları andırıyordu), kan nasıl akar daha önce görmüş, şimdiye kadar ölümle yüz yüze gelmişti gelmesine ama hiç bu kadar yakından değil. Zaten bu yakınlık, ölümün soluğunu böyle ensesinde duyuyor olmak, zihninde gerçeğin görünümünü bozan asıl bu; nasıl bir astigmat için, nesnelerin yakınlığı onların sınır çizgilerini bulandırmaktan

başka bir işe yaramazsa öyle. Şu anda önem verdiği tek şey –onun dünyasında en yüce değer şerefli bir hayat ile şerefli bir ölüm çünkü– böyle bir anda, bir Esterhazi’den beklenen saygınlığı korumak.

Geceyi uykusuz geçirmişti, ama gözleri kapalı, duyulabilir diye nefesini bile tutarak; kapı deliğinden gözünü ayırmayan gardiyan, “Mahkûm, o gece, sabah sanki ölmeyecekmiş de evlenecekmiş gibi deliksiz uyudu,” diyebilirdi; tuhaf bir biçimde zamanı ters çevirerek, gardiyanın, subay yemekhanesinde “Beyler, genç Esterhazi, o gece, sabah sanki idam günü değilmiş de düğün günüyümüş gibi deliksiz bir uyku çekti, nefes bile almadan. Subay şerefim üzerine yemin ederim! Beyler, kadehlerimizi onun anısına kaldırıyoruz!” diye anlattığını şimdiden duyarak. Sonra tokuşturulan kadehlerden çıkan billur çınlaması işitilmişti (işitmişti): “Haydi, bir dikişte!”

Ölüm karşısındaki o metanet, kendini koyvermemiş olmanın o zaferi bütün sabah sürmüştü; duanın verdiği güç sayesinde azmini korumuş, bağırsaklarıyla karın boşluğunun –azmin iradesine ihanet eden o alçakların– ödleğe tepkilerini dişlerini sıkarak bastırmıştı; erkeklik haysiyetini şanlı aile geçmişinin anılarıyla perdahlıyordu. Dolayısıyla, “Son isteğiniz nedir?” diye sorduklarında, bir bardak su yerine, içinin ateş gibi yanıyor olmasına rağmen bir sigara istemişti; nasıl ki vaktiyle atalarından biri, hani bir parça tütün istemiş, tütünü ağzının içinde güzelce çiğneyip celladın yüzüne tükürmüştü öyle.

Subay topuk vurup gümüş tütün tabakasını uzattı. “Beyler, size şerefim üzerine yemin ederim, titremedi eli; bakın şu kadehi tutarken benim elim ne kadar titriyorsa o kadar!

– Hadi, bir dikişte!” İşte, hücrenin içine, ermiş türbelerindeki eski usul resimlere yansıyan ışık gibi, yandan vuran sabah güneşinin ilk ışıklarında sigara dumanı sabah alacasını andıran mavisikle tavana yükseliyor şimdi. Mahkûm, dumanın, bu muhteşem yanılsamanın, gücünü kırdığını, kendisini alt ettiğini hissediyor bir an, uzak bir yerde bir ovada yankılanan bir kaval sesi duyuyor sanki. Sigarasını birden yere fırlatarak, mahmuzu sökülmiş süvari çizmesinin ucuyla üstüne basıp çiğniyor.

“Beyler, ben hazırım.”

Bir emir gibi kısa, kınından çekilmiş bir kılıç gibi yalın, onun kadar soğuk olma niteliklerinin yanı sıra askeri sadeliği için de seçilmiş bu cümlelerin, bir parola gibi, içine en ufak iç ezici bir tını katılmadan söylenmesi gerekiyordu; nasıl bir içki âleminde çıkarken “Beyler, iyi geceler!” denirse öyle. Ama şimdi bu cümlelerin kulağa pek tarihsel bir söz gibi gelmediğini düşünüyor kulağa. Evet, sesi berrak, gür çıkmış, heceler tane tane, cümle de sade ama sanki içi kof, çatallı sanki.

Annesi ziyaretine geldiği günden beri, Esterhazi çılgın – çılgın olduğu kadar da gizli– bir ümide kapılmış olmasına rağmen bundan böyle hayatının neredeyse Tanrı kadar güçlü birtakım insanlar tarafından yönetilecek gülünç bir oyundan öteye gitmeyeceğini anlamıştı.

Annesi şurada karşısında durmuştu; bütün heybeti, kudreti, yüzünde tülüyle; hücreyi, bütün varlığı, bütün kişiliği, tüylü kocaman şapkası, kıpırdamadığı halde hıştısı duyulan kat kat etekleriyle kaplayarak. Buralarda o vakte kadar kimseye gösterilmemiş bir ikrama girişen süvari subaylarının, otursun diye uzatmış oldukları hücrenin basit tabure-

sine oturmak istememiş, ipek etekliğinin yanında korkunç derecede basit kaçan, yanına bıraktıkları tahta sırayı da görmezlikten gelmişti. İmparatorluk zindanlarının bu kibirli ziyaretçisine karşı bir önlem ya da uyarıdan çok, soylu birine (en az imparatorunki kadar eskiye dayanan bir soyluluk) teşrifatçıdan selam mahiyetinde, biraz arkada, makul bir mesafede, kılıç omuzda esas duruşa geçmiş olan süvari subayının kafası karışsın diye de Fransızca konuşmuş, “Ayaklarına kapanırım onun,” diye fısıldamıştı.

“Ben ölmeye hazırım, anne,” der demez, annesi sözünü sert bir şekilde yarıda kesmişti; fazla sert bir şekilde belki:

“Monfils, reprenez courage!”¹

Annesi başını gardiyana doğru hafifçe ilk o zaman çevirmişti. Kat kat ipek eteklerinin hışırtısına karışan bir mırıltıyla, “Balkonda olacağım,” diye bir solukta söylemişti. “Beyaz giymişsem, başardım demektir...”

“Aksi takdirde, siyah giyersiniz herhalde,” demişti genç soylu.

Uyuşukluğundan davulun yeniden yankılanan sesiyle silkindi Esterhazi; ses şimdi daha yakından geliyor gibiydi; o âna kadar sessiz bir süreklilik içinde donmuş gibi duran sahnenin ansızın canlanışından anlamıştı: Subay parşömeni dürmüş, rahip üzerine eğilip haç çıkarmış, kutsamıştı onu; gardiyanlar koltuklarından tutarak kaldırmaya kalkışmıştı. Bırakmamış, süvarilerin kollarına abanmadan kendisi davranmıştı. Henüz hücrenin kapı eşiğine varmadan göğsünün içinde bir yerde, apansız bütün benliğini kuşatan kesin bir inancın kıpırdanışını hissetmişti: bütün bunların hayatın mantığı ne emrediyorsa öyle biteceği inancı. Çünkü her şey

1 “Oğlum, cesaretinizi toplayın!” (ç.n.)

ölümün karşısındaydı artık; her şey bu kâbusta hayattan yanaydı: gençliği, kökeni, imparatorun hatırşinaslığı; arkadan bağlı kollarıyla şu arabaya sıradan bir haydut gibi binerken üzerine vuran güneş, o bile.

Ama bu da uzun sürmedi; araba, imparatorluğun dört bir yanından sökün etmiş gürültücü bir kalabalığın beklediği caddeye varıncaya kadar sürdü ancak. Fasıllı davul sesleri arasından, ahalinin uğultusunu, onun tehditkâr mırıltısını duyuyor, hınçla havaya kaldırılan yumrukları görüyordu. İmparatorluğun yasalarını alkışlıyordu ahali; ahali kazananı alkışlar. Bu saptamayı yapınca beyninden vurulmuşa döndü. Başı biraz öne kaykıldı, darbe almamak ister gibi, omuzlarını kaldırdı (arada bir taş atıyorlardı üstüne), biraz küçülttü cüssesini. Ama onun artık cesaretini yitirmekte olduğunu, gururunun kırıldığını, kalabalığın sezmesine yetti bu. Hemen ardından, sevinç taşkınlığına varan bağırış çağırışlar duyuldu. (Gururlu, cesur insanların yıkılışını seyretmeye doyamaz ahali.)

Caddenin bitimine doğru, soylu evlerinin başlayıp kalabalığın seyredildiği yerde, Esterhazi gözlerini yukarı kaldırdı. Sabah güneşinin ışığında, balkonda, parlak beyaz bir karaltı seçiliyordu. Bembeyaz giysiler içinde, parmaklıktan sarkan annesi ordaydı, annesinin arkasında da –sanki giysisinin zambak parlaklığı daha iyi ortaya çıksın diye– bir devetabanının koyu yeşil, kocaman yaprakları vardı. (Bu giysiyi iyi hatırlıyordu, aile yadigârıydı: ailesinden bir hanımın bir kraliyet düğününde giydiği giysi.)

Bir Esterhazi'nin öyle kolay kolay ölmeyeceğini, dağ haydutları gibi idam edilemeyeceğini bu tehditkâr gürüha küstahça haykırmak istercesine birden toparlandı.

İdam sehpasında da korudu tavrını. Cellat tabureyi ayağının altından çekerken bile bir mucize bekliyordu. Sonra birden, bedeni ipin ucunda fırdönmeye başladı, gözleri yuvalarından dışarı fırladı, sanki iğrenç, korkunç şeyler görüyormuş gibi.

“Beyler, iki adım ötesinde duruyordum onun,” diye anlatmaya başladı kirpi bıyıklı süvari, aynı akşam, subay yemekhanesinde. “İpi boynuna geçirdiklerinde sakın sakın celladın ellerine baktı, sanki boynuna brokardan bir fular bağlıyorlardı... Size subay şerefim üzerine yemin ederim Beyler!”

İki sonuç olabilir. Ya genç soylu, yürekli, haysiyetli bir biçimde, ölümünün kesin bilinciyle, başı dik öldü; ya da bütün bunlar, aslında gururlu bir ananın iplerini çektiği, akıllıca kotarılmış bir sahnelemeden ibaret. Birinci yorum, kahraman yorumu, Sankülotlar ve Jakobenlerce önce söylenti halinde, ardından bunların makalelerinde yazılı olarak yayıldı. İkincisi, genç adamın son âna kadar bir mucize beklediğine dayanan yoruma da bir efsanenin doğmasını önlemek amacıyla, kudretli Habsburg Hanedanı’nın resmi tarihçileri sahip çıktı. Tarihi kazananlar yazar. Efsaneleri halk dokur. Yazarlar hayal eder. Yadsınamayan tek şey ölümdür.

Krallar ile Soytarılar Kitabı

Kırk yıl kadar sonra işlenecek olan cinayet, ağustos bin dokuz yüz altı tarihli Petersburg gazetelerinden birinde haber olarak çıkmıştı. Makaleler tefrika halinde yayımlanmıştı, altlarında da derginin yazı işleri müdürü Kruşevan, A.P. Kruşevan diye birinin, vicdanında elli kadar cinayetin yükünü taşıyan Kişinev Yahudi kıyımı elebaşlarından birinin imzası vardı. (Işık almayan odalarda, kan gölleri ortasında, parçalanmış erkek cesetleri uzanıyor ve ırzına geçilmiş küçük kızlar, boşluğa çakılı afallamış bakışlarıyla, delik deşik edilmiş ağır perdelerin arkasında bitkin öylece duruyorlar. Ne var ki sahne gerçek, cesetler gibi, onlar kadar gerçek. Bu kâbus mizanseninde yapay olan tek şey kar. *“Sokaklarda, paramparça edilmiş eşyalardan, aynalardan, kırılmış lambalardan, yırtılmış giysi, şilte, yorganlardan geçilmiyor. Yollar karla örtülü: ince dokusuyla her şeyi örtmüş, ağaçları bile.”* Öyleyse Hıristiyanlığa, Çar’a ve kurulu düzene karşı düzenlenmiş bir komplonun varlığını kanıtlayan ilk belgeyi yayımlamış olma şerefi Kruşevan’a ait. Ancak Kruşevan –suçlamasına dayanak teşkil eden– bu esrarengiz belgenin kaynağını

açıklamayıp laf arasında söz konusu metnin “Fransa’da bir yerde” kaleme alındığını belirtmekle yetiniyor. Metnin adı belirsiz çevirmeni ona “Komplo, ya da Avrupa Toplumlarının İflası” başlığını vermiş.

Kruşevan, bir yıl sonra, İmparatorluk Muhafız Alayı’nın girişimiyle kitaba dönüştürülecek olan *Komplot*’nun geliştirilmiş bir nüshasını çarlık sansür heyetinin incelemesine sunar. *Komplot*’nun yayımcısı Petersburg Sağır Dilsizler Derneği’dir. (Bunun arkasında gizli bir simgebilgisi var mı yok mu, kesin bir şey söylemek güç.)

Kruşevan’ın metinleri merak konusu olup kuşku uyardıktan sonra, Tsarskoye Selo’nun dinginliğinde gökten bir işaret bekleyerek mistik açım lanmalarını yayıma hazırlayan garip bir keşişin şahsında kendilerine bereketli bir alan, dikkatli bir okuyucu buluyorlar. Sergey Baba denen bu adam, *Komplot*’yu kendi kuşkularının bir teyidi, inançla göreneklerin tamamen iflas ettiklerinin bir kanıtı olarak değerlendirip bu değerli belgeyi, iki ruhta birden baş gösteren bir açım lanmanın ayrılmaz unsuru –ve melek ordularının henüz yenik düşmediğinin bir kanıtı olarak– görüp *Deccal* başlıklı kitabının kapsamına alıyor.

Bölgedeki Kızıl Haç Derneği kitabı yayımlamaya aday oluyor. Kötülüğe karşı sığınabileceğimiz son kişi, Platoncu yeni coşkuların kaynağı olarak görülen bu insanın nelere kadir olduğunu okuyucuya hatırlatmak için yapıt, altın yaldızdan kenar süslü Japon kâğıdına basılıyor. Bir nüshası da Majesteleri Çar II. Nikola’ya gönderiliyor. (Çar mistik yapıtları yutarcasına okur, eğitim ve kurnazlık yoluyla insanın cehenneme gitmekten kurtulduğunu düşünürdü.) Bu kitabın açığa vurduğu Büyük Sır’a erme ayrıcalığına kavuşan-

lar beyinlerinden vurulmuşa dönerler: neredeyse Fransız Devrimi'nden itibaren Avrupa tarihinin bütün mekanizması apaçık önlerindedir. Şimdiye kadar rastlantının, Tanrı'nın işi, soylu ilkelerle yazgının çatışması olarak görmüş oldukları her şey –Olympos tanrılarının şımarıklıklarını andıran bütün o bulanık tarih– birdenbire saydamlık kazanmıştır. Bu yalnızca Deccal'in varlığının değil (ona ne şüphe), aynı zamanda Şeytan'ın da yeryüzünde müritleri bulunduğunun kanıtıdır. Rus devletlerinin metropoliti bir gaflet uykusundan uyandırılmışçasına, Deccal ordularının Rusya'yı ele geçirmesine ramak kaldığına hükmederek bu metinden birtakım bölümlerin Moskova'nın 168 kilisesinde birden dua niyetine okunmasını emreder.

Böylelikle, adaletle ağır cezayı öğretilen İncil'in katı kurallarına, bundan böyle bir de bu esrarengiz *Komplo* eklenmiş olur. *Komplo*'da, en azından görünürde, kutsal kitaplara malzeme oluşturmuş ne varsa hepsi mevcuttur: yasalar, yasalara karşı çıkanlar için de bir yargı... Kitabın kaynağı, İncil'inki kadar esrarengizdir; mütevazı yazarıysa –Nilus– basit bir yorumcu, bir redaktör, bir çeşit aktarıcı olarak çıkar karşımıza. *Komplo*'nun İncil'den tek farkı, belirsiz kaynağına rağmen insan elinden çıkmış olmasıdır. Dolayısıyla *Komplo* bir o kadar daha cazip, daha belirsiz, daha öldürücü bulunur.

Biz bu metinde, kitabın kaynağını araştırmaya, (utanç, verici yöntemlerini adsızlığın kutsal ayrıcalığıyla örterek) onu uyduran kişileri şöyle bir gözden geçirmeye, sonunda da bu kişilerin eylemlerinden doğan felaketleri anlatmaya çalışacağız.

Deccal'in yazarı Sergey Aleksandroviç Nilus –müritler için Sergey Baba– tarih sahnesine doğrudan Rus ortaçağ tarihinin karanlıklarından çıkar. Topraklarını yitirdikten sonra hayatını kutsal yer ziyaretçisi olarak sürdürmeye karar veren Sergey, günahkâr ruhların huzuru için sarı, uzun mumlar yakarak başını manastır hücrelerinin soğuk duvarlarına vura vura bir manastırdan ötekine gezip durmaya başlar. Keşiş kitaplıklarında, ermişlerle *iyodrodivyi*'lerin hayatını araştırırken, kendi ruhsal hayatıyla onlarınki arasında bir hayli benzerlik bulunduğunu görmüştür. Anarşizmle inançsızlıktan inanç gerçeğine uzanan yolculuklarını hikâye ederek buluşunu bütün dünyaya duyurma düşüncesini uyandırmıştır zihninde bu onun. Çağdaş uygarlık iflasa sürüklenmektedir; Deccal kapıya dayanmış, iğrenç damgasını gizli yerlere, kadınların memelerine, erkeklerin kışlarına şimdiden basmaya başlamıştır.

İşte tam da bu dönemde, o kendi yaşamöyküsünü bitirirken çıkar Kruşevan'ın yazıları. “Tohum, yeşerecek bereketli bir alan bulmuştur kendine.”

Fransız gezgin du Chayla, (ihtiyar günahkârın devrimin kargaşasında kayıplara karıştığını düşünerek) 1921 Mayıs'ında, ölmüş birinden bahseder gibi, Nilus'u saygıyla andığı bir yazı yazar: “Değerli sandukayı açmadan önce, Nilus, kitabından bazı bölümlerle yayıma hazırladığı birtakım belgeleri bana okumaya başlamıştı: Metropolit Filaret'in düşleri, X. Pius'un papalık genelgesinden alıntılar, Sarov'lu Aziz Seraphim'in kehanetleri, Ibsen, Soloviev, Merejkovski'den metinler vs... Derken sandukasını açtı.

Sandukada, tarifi imkânsız bir karışıklık içinde, bir semaver, gömlek yakaları, gümüş kaşıklar, çeşitli teknik okul armaları, İmparatoriçe Aleksandra Feodorovna'nın tuğrası, bir de Légion d'Honneur nişanı vardı. Nilus, sanrılarında, bütün bu eşyaların üstünde, bir ya da iç içe geçmiş iki üçgen biçiminde, "Deccal'in damgası"nı görüyordu: Riga'daki "Treugolnik" (Üçgen) isimli fabrikanın imal ettiği kauçuk ayakkabılar, İmparatoriçe'nin adının stilize edilmiş başharfleri, Légion d'Honneur haçının beş dalı, hepsinde..."

Aydınlanma Çağı gelenekleriyle uyum içinde eğitilmiş olan Monsieur du Chayla, bunları sakınım ve kuşkuyla karşılar; *pozitif kanıtlar* peşindedir o: "Deccal saltanatının temel yasaları" tıpkı Katolik dünyanın bir zamanlar gerçekliğine inanmış olduğu Drumont ya da Leo Taxil'inkiler gibi birer yutturmacadan ibarettir. Pozitivist bilginlerin bu sakınımlı öğrencisi, duyduğu kuşkuları dile getiredursun, Sergey Baba birden yerinden kalkarak gidip mumu, fitili iki parmağının arasında kıştırarak söndürür. Güneş çekilmiştir, fakat odanın içi henüz aydınlıktır. Dışarıda kar her yeri bembeyaz örtmüştür; semaver bir fener gibi ışıldamaktadır. Kar beyazında, manastıra doğru yürüyen bir adamın karaltısı seçiliyordur; karı gıcırdatan ayak sesleri duyulur. Ayak sesleri uzaklaşınca, "Kim biliyor musunuz bu?" diye sorar Sergey Baba, gözlerinde deli pırıltılarla. "Eczacı David Kozelsk ya da Kozelski. (Bunların sağı solu belli olmaz.) *Bunu* ele geçirmek için, sarnıca giden en kısa yoldan geçme bahanesiyle, kilisenin etrafında böyle dolaşıp duruyor. – Oysa sarnıç, manastırın öteki tarafında..." Derken Sergey, hâlâ masanın üzerinde, siyah, kılıf gibi bir şeyin içinde duran kitabı, kocaman köylü eliyle örter. Kılıfın üstündeki melek Mikail'in

altın yaldız küçük ikonası, alacakaranlığa rağmen bütün çizgileriyle seçilebilmektedir. Sergey Baba sanki ekmek kutsar gibi kılıfın üstüne parmağıyla haç çıkarır.

3

Kızlık adı Buturlin olan Maria Dimitrievna Kaşkına, aradan geçen otuz yıldan sonra Sergey Baba'yı bakın nasıl hatırlıyor: "Manastıra ait küçük bir evde yaşırdı, kızlık adı Ozerova olan karısıyla birlikte; bir de ilk karısı, boşandığı bir kadın vardı. Hep hasta olan bir üçüncü kadın, yanında on iki yaşındaki kızıyla arada sırada ziyarete gelir, onlarla birlikte kalırdı. Nilus'un küçük kızın babası olduğu söylenirdi. (Nilus'la arkadaşlarının düzenlediği ispritizma seanslarında medyumluk yaparmış kız.) Sık sık birlikte yürüyüşe çıkarlardı. Nilus ortadan yürürdü, uzun beyaz köylü sakalı, sırtında uzun, beyaz köylü gömleği, belinde keşiş urganıyla. Kadınlar, biri bir öteki diğer yanında, sadık birer dinleyici vazifesi görürlerdi. Küçük kızla anası az geriden peşlerinden giderlerdi. Ormana varınca bir ağaç altına yerleşirler, Ozerova resim yapmaya koyulur, öbür kadın örgü örür, Nilus yere uzanır, dalgın bakışlarını göğe çevirir, tek söz etmezdi."

Aynı M.D. Kaşkına, *Komplot'*nun yeşerecek bereketli bir toprak bulduğu bu çılgın dünyayı örten gizlilik perdelelerinden birini daha aralıyor bizim için. Bu çılgın dünyada, hurafeler, gizcilik ve mistik çılgınlık, dinsel tutuculuk ve sefahatla iç içe anlaşılan.

"Manastırda, Nilus, bir keşişle dostluk kurmuştu. Pek tekin biri değildi bu adam ama üstün bir resim yeteneği vardı. Nilus'un ricası üzerine Keşiş, Çar, Çariçe ve oğullarının

bulutlar arasında uçtukları bir resim yaptı. Resimde, bulutların her yanından küçük Çar'ı korkutmak için dil çıkaran boynuzlu, eğri büğrü şeytanlar fırlıyordu. Ama bu şeytanlar, şeytani güçleri etkisiz kılıp yola getirerek Çar'ın oğlunu kurtarmaya olay mahalline koşan, "Yalın Ayak Mitia" lakabıyla maruf, Kozelsk doğumlu Mitia Kalyada tarafından bozguna uğratılıyordu. Kızlık adı Ozarava olan karısının desteğiyle Nilus, bu resmi St. Petersburg'a göndermeyi başarınca Mitia alelacele saraya çağrıldı. Nilus da peşinden, meczup Mitia'nın tek kelime anlaşılmayan öğretilerini yorumlamak için saraya gitti.

4

Nilus'un 1936 yılında Novi Sad'da yayımlanmış bir yaşamöyküsünde, Sergey Aleksandroviç bir hak adamı olarak tanıtılıyor; *Komplot* hakkındaki esrarengiz belgeyse, Şeytan'ın ta kendisinin adeta bir medyumun ağzından konuşuyor olduğu otantik bir yapıt. (Tsarigrad'dan geçerken yolu Novi Sad'a düşen ve orada Fruska Gora göğü altında, kendi çocukluğundakine benzer manzaralar –yeşil bir dalga gibi hafifçe yükselerek tepe yamacına dönüşen ova manzaraları– bulan, Prens N.D. Jevakhov, *Komplot*'da ileri sürülenler konusunda en ufak bir kuşkuyla kapılmıyor: *Komplot*, "Hristiyan devletlerle dünya egemenliğinin gizlerini ortadan kaldırmak için izlenmesi gereken yöntemleri Şeytan güdümünde yazan bir dinsizin işi." (Prens Jevakhov'un bizzat kendisine gelince, galiba onunla, 1965 yılında, havanın buz gibi soğuk olduğu bir gün, Novi Sad'da, Katolik mezarlığının yanındaki selfservis bir lokantada karşılaştım. Uzun boylu, sıska,

kelebek gözlüklü, hafifçe kambur duran bir adamdı; üstünde eprimiş koyu renk bir ceket, boynunda, yağ içinde siyah bir boyunbağı vardı. Tıpkı kendisini görenlerin anlattığı gibiydi. Hissedilir bir Rus şivesiyle konuşuyordu; ceketinin yakasında da bir Nikola nişanı taşıyordu. Bir masanın kenarında ayakta, nikotinden sararmış parmaklarıyla, kitap sayfası karıştırır gibi böreğinin hamuruyla oynayıp durmuştu.)

Jevakhov'un yazdığı yaşamöyküsünden, Sergey Aleksandroviç Nilus'un kızlık adı Ozerova olan karısıyla devrimi izleyen yıllarda, Güney Rusya'da bir yerde sakin bir hayat sürdürdüğünü hayretle okuyoruz. (Öbür iki kadın, devrimin kargaşasında kayıplara karışmışlar; ancak medyum küçük kızın sonradan poliste casus olduğuna dair birtakım ipuçları var anlaşılan.) Nilus o dönemde evini Seraphim adında bir keşişle paylaşıyor olup bitişik kilisede rahiplik yapıyor. Basıkı, açlık, dökülen kan, bütün bunlar, Deccal'ın zuhur edişinin *Komplo'*da anlatılan senaryoya uygun olarak gerçekleştiğinin ek birer kanıtı olup çıkıyor. Eskiden esrarengiz belirtiler diye bilinen üçgenler, şimdi artık böcek gibi her yanı sarmış durumda, asker üniformalarının düğmeleriyle kasketlere damgalanmış. (Sergey Baba, cüppesinin kocaman cebinden, *corpus diabolici* olarak bir avuç demir düğme çıkarıyor.)

(Prens Jevakhov'un eline, öteki dünyadan bir belirti gibi, üstünde Oran, Marsilya, İstanbul, Paris, Sremska Mitrovica, Novi Sad damgalarıyla geçen) bir mektuptan, o korkunç 1921 yılı içerisinde, bir Kızıl Ordu mangasının, iki bilgenin yaşadığı evin izini bulduğunu, askerlerin Nilus'la arkadaşını öldürmeye kalkıştıklarını öğreniyoruz. Derken, ellerini göğse kaldırmış bir keşiş peyda oluyor askerlerin karşısında. Manga başı, alnına devirmiş olduğu başlığında açık birer yara

gibi parıldayan üçgenler bulunan yöreden bir haydut, atının üstünde ansızın iki büküm olarak sanki yıldırım çarpmış gibi yere yuvarlanıyor. At dönenip kaçıyor, arkasından haydutlar... Keşiş Seraphim ile Sergey Baba, hayatlarını kurtaran esrarengiz keşişe teşekkür etmek için davrandıklarında, onun az önce ellerini göğse açarak durduğu yerde artık bir sis bulutunun dalgalandığını görüyorlar, ayaklarıyla bastığı otlarsa yeşil yaylar gibi birer birer havaya fırlıyor.

Ama son zaferi gene Şeytan kazanıyor. Günün birinde, N.K.V.D'nin adamları, gece geç vakitte manastır evinin kapısına dayanıyorlar. Karısıyla henüz sıcaklığını koruyan sobasının arasında mışıl mışıl uyuyan Sergey Baba'nın üstünde bir el fenerinin ışığı geziniyor. Sergey Baba'yı sakalından yakalayıp yataktan kaldırıyorlar. Kendisini bundan önce kurtarmış olan hakbilir-koruyucu bu sefer peyda olmuyor. Sergey Aleksandroviç Nilus, çok geçmeden işlenecek olan cinayeti hazırlamış olduğunu hiçbir zaman bilmeyerek bir toplama kampında, 1930 yılbaşı günü kalp krizinden ölüyor. (Eski bir saray hanımefendisi olan karısı Ozerova'ysa yedi yıl sonra, Kuzey'in bir toplama kampında intihar ediyor.)

5

Sergey Baba, dünyanın karmaşasından uzakta, şeytani kehanetlerini peş peşe sıralayadursun, kitabının bir nüshası, Yekaterinburg'ta İpatiyevlerin malikânesinde sürgünde yaşayan devrik imparatoriçenin eline geçiyor. İyi teçhizatlandırılmış bir beyaz süvari birliği, imparatorluk ailesini kurtarmak için şehri kuşatmayı başarabilmiş. Ama artık çok geç: İmparatorluk ailesinden geriye bir kemik

yığına kalmış. Aynı dönemde orada bulunan Bykov namında biri olayı bakın nasıl anlatıyor: “Gece saat ikiye doğru İpatiyev’in villasının mahzeninde ansızın bir yayılım ateşi başladı. Ümitsiz imdat sesleri duyuldu, ardından herhalde çocuklardan biri daha fazla can çekişmesin diye sıkılan birkaç kurşun. Sonra Sibiry gecelerinin yoğun sessizliği çöktü etrafa. Henüz sıcaklıklarını koruyan cesetler büyük bir gizlilik içinde civardaki ormana götürülerek parçalara ayrıldıktan sonra üzerlerine sülfür asitle benzin dökülerek yakıldılar. Çürümüş, biçimini yitirmiş bu insan yığını, bu kömürleşmiş kemik ve ziynet parçaları, üzerlerinde elmasların pırıldadığı irin toplamış et parçaları, hepsi, temizlenen bir mayın çukurunun içine fırlatıldı.”

İpatiyevlerin villasında, imparatorluk ailesinden kalan malların (fildişi kulplu Tula semaverleri, halılar, gece mavis Fransız porseleni vazolar, ikonalar, XVIII. yüzyıldan birkaç usta ressam tablosu ve cennete doğru süzülen bir bulutun karnında, gözleri oyulmuş imparatorluk ailesi üyelerinin temsil edildiği imzasız bir resim) dökümünü çıkaran komisyon, değerli eşyalarla ikonalarla oluşan öteberinin altında, İmparatoriçe’nin yanından ayırmadığı kişisel kitaplığını ortaya çıkartıyor. Kitaplıkta dinsel yapıtların yanı sıra Almanca, Fransızca, Rusça mistik kitaplar da var. Bu kitaplardan üçü kuşkusuz İmparatoriçe’ye ait: Rusça Kutsal Kitap, *Savaş ve Barış*’ın ilk cildi ve Nilus’un kitabı (üçüncü, 1917 baskısı). İmparatoriçe, sonunun kaçınılmaz olduğunu sezdiğinden olacak, kitabın üstüne, mutluluk ve Tanrı bağışının simgesi olan gamalı bir haç çizmiş.

İmparatoriçe'nin hayırlı elinde gamalı haçlı bir *Komplo*'nun tesadüf eseri bulunmasını çoğu insan bir açım lanma olarak değerlendirir. Denikin ordularına katılan İngiliz subaylarının tanıklığına göre, "okuma bilen bütün askerler" faydalanсын diye kitabın halk baskısı yapılır; bu baskı yalnızca savaşılanların çöken maneviyatını güçlendirmeye değil, aynı zamanda şehit Aleksandra Feodorovna'nın anısını yüceltmeye de yarayacaktır. Askerler ortadaki ateşin çevresine, kendilerine gür bir sesle Nilus'un kehanetleriyle *Komplo*'dan parçalar okuyan subayların etrafına toplanmışlardır. İki laf arasında çöken sessizlikte, iri kar tanelerinin sesiyle bazen Kazak atlarının sanki uzaktan gelen kışnemeleri duyulur.

"Her Devlet'in iki düşmanı olduğuna göre –diye okumaya başlar Subay, etrafı çınlatan billur sesiyle– ve Devlet'in dış düşmanlarına karşı, gece baskınları ya da çok daha önemli sayıda adamla saldırı düzenleyerek her çeşit yola başvurması serbest sayıldığına göre, mevcut toplumsal düzenle refahı yıkan en kötü düşmanına karşı aynı önlemleri alması, ne diye yasak ya da doğaya aykırı sayılsın?"

Subay işaret parmağını sayfaların arasına koyarak kitabı indirir.

"İşte Beyler, *bunların* öğretiledikleri ahlakı görüyorsunuz."

(Emir subayı, verilen arayı fırsat bilip, çadırın üstünde biriken karı subayın başı hizasından yere silker.)

"Özgürlük kelimesi –subay kelimeyi sanki italikle yazılmış gibi söylemiştir– her çeşit güce, tanrısal olanı da dahil olmak üzere her çeşit iktidara karşı insanları mücadeleye

kışkırttığına göre, *biz* dünyayı ele geçirdiğimiz zaman...” (Subay burada gene işaret parmağını sayfaların arasına koyarak kitabı indirir.) “Beyler, metindeki bu esrarengiz *biz*’in arkasında kimlerin olduğunu size açıklamaya gerek görmüyorum... *Biz*, yani *onlar*,” dedikten sonra, hemen ardından tekrardan okumaya başlar, bu hitap biçimini epey alımlı, oldukça da şık bulduğu anlaşılmaktadır. “Öyleyse *biz* –yani *onlar*– dünyayı ele geçirdiğimiz zaman şu ‘özgürlük’ kelimesini insanların lügatinden kaldırmayı görev bileceğiz, zira bu kelime hayati bir dürtünün dönüşmüş biçimi olarak kitleyi kana susamış hayvan sürüsüne çeviriyor. Evet, bu hayvanlar kana doyar doymaz uyuklamaya başlıyor, o zaman da zincire vurulmaları kolaylaşıyor.”

Bağnazlaşan askerler bu yeni bilgiler ışığında gözlerini bile kırpmadan kıyım üstüne kıyım yapmaya başlarlar. Katil Kitabın kitlesel kurbanlarının sayısı çok geçmeden on binlere varır. Nesnelliği kimilerince, özellikle *Kompro*’nun müritlerince kuşkuyla karşılanan bir *Ansiklopedi*, 1918-1920 arasında, sadece Ukrayna’da altmış bin kişinin katledildiğini açıklamaktadır.

7

(Vatanlarını müttefik gemileriyle terk eden) Beyaz ordu subaylarının bavullarında, Yeni Ahit, Dahl’ın sözlüğü, markalı havlular arasında sayfaları tırnakla işaretlenmiş olan *Deccal* de bulunmaktadır. Böylece, çok geçmeden kitabın Fransızca, Almanca, İngilizce çevirileri çıkar. Rus göçmenlerinin değerli dil yetilerinin bu çevirilerin gerçekleşmesinde büyük katkısı olacaktır.

Uzmanlar titiz yorumlarla metnin esrarengiz kökenini aydınlatmaya çalışırlar. Hepsi de birbirinden karışık, birbirinden çelişkili iddialar ortaya atılır; son tahlilde *Komplot*'ya kaynak oluşturan elyazması metne büyük tehlikeler pahasına ulaşılabilirdiği sonucu çıkar: metnin aslının muhafaza edildiği arşivin, insanın bir girdi mi bir daha çıkamadığı bir mahşer kapısı olduğu söylenmektedir. Ve sırrın yedi damgasıyla mühürlenmiş olan bu kapıdan, sadece –o da yalnız bir kereye mahsus olmak üzere– tilki kurnazlığıyla kedi çevikliğini soğukkanlılıkla meczedebilmiş biri geçebilmiştir. Fransız kaynaklarına göre, metni bir kadın Alzas' da (başka kaynaklara göre Nicc'te), gizli dünya hâkimiyeti hayalinin kör ve sağır insanlığa çok geçmeden açılacağından habersiz uyumakta olan sevgilisinin koynundan çalmıştır. Moskova eski Dinişleri Kurulu Başkanı, saray eski danışmanı falan P. Petroviç Stepanov'un bildirisine –17 Nisan 1927'de Stari Futog'ta ant içerek verdiği bildiri– göre, aynı kitabın bir elyazması geçen yüzyılın başında eline geçmiş, kitabın Rusça çevirisini, yazar ve yayıncı adı vermeksizin, “kişisel kullanım amacıyla” masrafını kendi karşılayarak bastırmıştır. Metni de bir hanım arkadaşı Paris'ten getirmiştir. Bayan Şişmarev namında bir kadın, metnin yazarının, Maimonide müridi Asher Ginzberg olduğunu ileri sürmektedir. Aynı kadının bildirdiğine göre, metin, Odessa'da bir yerlerde bizzat Ginzberg tarafından kaleme alınmıştır ve kitabın bütün çevirilerinin ilk kaynağını oluşturmaktadır. Kadın, Maimonide müridinin hastalıklı hayal gücünden doğan bu dünya saltanatı planının, Brüksel'de 1897'de toplanan gizli bir kongrede kompolar tarafından onaylandığını ileri sürmektedir. Rus göçmenleri aynı dönemde itibarlı hâmlerine *Deccal* çevirisinin

(içinde *Komplo*'nun da bulunduğu) daktiloya çekilmiş nüshalarını hediye etmeye başlarlar; 1923'te Paris'te verilen bir maskeli baloda, piyango ödülleri arasında, kızarmış kazla havyarın yanı sıra *Deccal*'e de rastlanmaktadır. Hatta bahtsız Prusya Prensi Joachim Albrecht bile sürgündeyken Nilus'un kitabını kahve garsonlarına, taksi şoförlerine, otel hamallarına dağıtacaktır. Biraz okusunlar da olup bitenleri, sadece Prens'in kendi sürgün nedenlerini değil, aynı zamanda akla durgunluk veren enflasyonla, otel hizmetlerinin utanç verecek derecede bozuluşunun nedenlerini de öğrensinler diye... Hohenzollern ailesinin son temsilcisinin gotik harfli imzasını taşıyan bir nüshasından (kitap ünlü bir Paris lokantasının aşçıbaşına imzalanmış olup kıymet bilmez mirasçısı tarafından bir açık artırmada elden çıkarılacaktır), kitabın Alman baskılarından ilkinin, 1920 baskısının, Prens'in mülkiyetinde olduğu anlaşılıyor. Yapıt, ünlü *Auf Vorposten* dergisini de çıkaran Alman milliyetçi seçkinlerin yardımlarıyla basılmış. Dergideki, "Matbaanın bulunuşuyla alfabenin icadından bu yana hiçbir kitabın milli ruhun uyanışına bu kadar emeği geçmemiştir" yazısını okuduğunuzda, ister istemez bunun anlamlı bir abartma olduğunu düşünüyorsunuz. Yazının sonuç bölümünde kıyamet haberciliği yapılıyor: "Eğer uygar Avrupa halkları, bu kitaplarda gizli planlarını açığa vuran ortak düşmana karşı şimdiden cephe almazlarsa, uygarlığımız ikibin yıl önce Antik Çağ uygarlığını yıkan yozlaşma tohumlarına yenik düşecek."

Art arda çıkan beş baskı, halkın kitaba gösterdiği ilginin kanıtı.

Kitabın gerçeğe uygunluğuna gelince, bundan kimsenin kuşkusu yok: Nilus'un diğer çevirilere kaynak oluşturan

Deccal'i, British Museum'un bodrum katında beyaz üstüne siyah yazısıyla pekâlâ mevcut. Ve ölümlülerin büyük çoğunluğu, yayımlanan her metni Tanrı Kelamı olarak gördüklerinden, bu kanıtlamayı zihinsel en ufak bir ihtiyat payı bırakmadan, kuşkuculuğa kapılmadan kabul edenlerin sayısı bir hayli kabarık. "Bir avuç katil çıkıp böyle planlar düzenlesin, sonra da bu planların gerçekleşmesinden keyiflensin, olacak şey mi?" diye dehşet içinde soruyor kendi kendine *Times*'dan bir gazeteci. Yüce kanıtın bulunduğu kitaplık bodrumu şimdilik tozlu raflarında üstü külle örtülü epey sır barındırıyor. Rastlantı, yazgı ve zaman elbirliği edip de koşullar elverirse, bu güçlerin kesişme noktası yeniden British Museum'un karanlık mahzenlerine uğrar herhalde.

8

Bu romanın çeşitli uzantıları bizi bir meydanın kenarına, köhne bir otele götürüyor şimdi. Karşımızda bir din anıtı var; katedral ya da cami. Kartın üstündeki rengi uçmuş yeşil pula bakılırsa, ihtimal Ayasofya. Damga 1921 tarihini taşıyor. Bir Rus göçmeni kalıyor otelde: Adı Arkadi İpolitoviç Belogortsev, süvari yüzbaşı; sivil hayatta ise su ve orman işleri mühendisi. Geçmişini iyi bilmiyoruz, anlatmaya pek istekli görünmüyor. (Mektuplarında iklimden, Tanrı'dan, Doğuluların göreneklerinden bahsediyor.) Okhrana'da gösterdiği yararlıklar şimdi sürgünde gözüne hiç de o kadar şanlı gelmiyor artık. Rusya'yı, her şeyden önce, Çar'a sadık kalacağına dair and içtiği için bıraktığını söylüyor: asker andı ihanet kabul etmez. Kendine biçtiği mutlak zorunluluk –şeref bahsinde her şeyden önce sadakat– icabı, bir

İngiliz gemisiyle İstanbul'da almış soluğu. Pislik yuvası oteller, hamamböcekleri, sıla özlemleri... A.İ. Belogortsev çok geçmeden kibirli edasından vazgeçmek zorunda kalıyor. Önce, üstünde İmparator'un adının başharfleri bulunan gümüş saatini, (babasının hediyesi) altın zincirini rehine veriyor; ardından (üstünden eski sahibinin mührünü –çatılmış iki kılıçla ortada bir haç– çıkardıktan sonra) Dahl'ın *Rus Dili Sözlüğü*'nü; sonra da sırasıyla tören kılıcını, gümüş tabakasını, mühür yüzüğünü, güderi eldivenlerini, kehribar ağızlığını; sonunda da kauçuk tabanlı ayakkabılarını satıyor.

Günün birinde kiraz rengi bavuldaki öteki kitaplara geliyor sıra. (Dönem, sıla özlemi çeken Beyaz Rus subayların ürkütücü boyutlara varan işsizlik koşullarında, ruh sağlığı endişesiyle, siyaset merakını bırakıp şiire yöneldikleri dönem. Rus şairlerinin yapıtları, eski kitapçı dükkânlarının da karıştığı kapalı bir döngü içinde, yeşil örtülü kumar masalarındaki oyun kâğıtları gibi el değiştirmekte.) Arkadi İpolitoviç Belogortsev, durum icabı geliştirdiği engin bir düşünceyle avutuyor kendini: Olgunluk çağına varmış bir adam, kitaplardan öğrenebileceği her şeyi –yani yanılsamayla kuşkuyu– öğrenmiş sayılır. İnsan salyangoz gibi kitaplığını sonsuza kadar sırtında taşımaz: Kişisel sayılabilecek tek kitaplık akılda kalandır – yani öz, tortu. (Şu Dahl sözcüğü, o kadarı bile, vicdanına bir şiir başlığı gibi seslendiğine göre...) Peki, nedir öz, tortu denilen? *Onegin*'i ezbere biliyor; *Ruslan ve Ludmila*'yı nerdeyse ezbere; Lermontov'u, ustura kesiğinin üstüne kantaşı çubuğunu bastırarak okuyor kendi kendine (*S svintsom v groudi...*) ve bazen de Blok'u, Anienski'yi, Gumiliov'u... Ötekilerini de kısmen, parçalar halinde. Peki, tortu ne? Fet, Byron, Musset'den birkaç dörtlük. (Stoacılar

ne derlerse desinler, açlık hafızaya iyi gelmiyor işte.) Verla-
ine, “Le Colloque sentimental”; Lamartine, bağlamdan ko-
puk, beklenmedik anda peyda olan dizeler; Corneille ya da
Racine’den: “Öldünüz kıyısında bırakıldığınız yerin.”

“Zaten Beyler, kişisel kitaplık neye yarar? – Her şeyden
önce hafıza tazelemeye değil mi? Şiiri bir kenara bıraka-
lım da,” diyerek devam ediyor aile kitaplığının eski sahibi,
“daha ciddi şeylere gelelim.” (Bolşevikler, belki de haklı ola-
rak, şiirin bir sis bulutu, bir propagandadan öteye gitmedi-
ğini söylüyorlar.) Ormandayız, Anadolu ya da Sırbistan’da
bir yerde. (A *propos*¹, şimdi herkes Sırbistan’a gidiyor artık.)
Yanımda sevgili Yekaterina Alekseyevna da var. (Kadının
yanına gidip elini tutuyor: “Ormanda gezintiye çıkmışlar.”)
Ay ışığı. Ben, Trismegistos’un dediği gibi, neysem o, Arkadi
İpolitoviç Belogortsev yani; sivil hayatta da su ve orman iş-
leri mühendisi. (Bakın burası çok önemli Beyler, *su ve orman iş-
leri mühendisi*.) Ansızın Yekaterina Alekseyevna o kaçınıl-
maz soruyu sormasın mı: “Şu çiçeğin adı neydi, lütfen söyler
misiniz?” Ben dürüst adamımdır, uydurmak nedir bilmem.
Sevgili dostum... vesaire vesaire... size bilmediğimi itiraf edeyim...
Ama –diyorum hemen ardından– yanımdan eksik etmedi-
ğim kitaplığımı araştırıp size söyleyebilirim.”

Herkes gülmeye başlıyor. Ama gene de –azıcık sarhoş ol-
sun ya da olmasın– Arkadi İpolitoviç’in bütün bunları, dağ
taş demeyip bir salyangoz gibi sırtında, meşin bavulunda
taşımış olduğu kitaplığını satarkenki üzüntüsünü gizleye-
mediği için anlattığını görüyorlar.

Bu arada, olup bitenleri belli bir mesafeden seyreden
talihli alıcı X, kendini rahatsız hissediyor. Bütün bakışlar,

1 Sırası gelmişken. (ç.n.)

olanca suçlayıcılıkla kendine çevrilmiş gibi bir izlenime kapılıyor.

9

Ertesi gün, Bay X, Arkadi İpolitoviç gibi, o da içkiden hafifçe başı ağrıyarak, o âna kadar tam anlamıyla inceleyememiş olduğu kitapları karıştırmaya koyuluyor. Kitapların –duygusal olanlar hariç– değerleri konusunda kendisine söylenenleri şimdi biraz abartılı bulmaya başlamış artık. Aralarında dikkate değer gördüğü tek kitabı, *Bir Rus Subayının Savaş Güncesi*'ni, hakaret sayılmayacağından emin olsa onu bile hemen, derhal Arkadi İpolitoviç'e iade etmeye hazır. Bu kitapları, sonradan belirteceği gibi, “bir de üstelik kişisel dost olan bir çarlık subayının manen çökmesine” dayanamadığı için *en bloc*¹ satın almış. Ne var ki, Bay X'in, meşin bavulun yanına çömeldiğinde Lajetçnikov imzalı bu *Savaş Güncesi*'ni merak ettiğini, hem de çok merak ettiğini inkâr etmek mümkün değil; perişan “Royal Otel” odasında (hayır ortadaki değil, rengi silinmiş tabelasını alay etmek istercesine vitrinleyen öteki...) “Peki bizden geriye ne kalacak beyler?” demiştir o an sanki kendi kendine konuşur gibi. “Aşk mektupları!” “Ve ödenmemiş otel hesapları” diye eklemekten kendini alamamıştır öteki.

Liste fazla kalabalık değildir. De Las Cases: *Sainte Helène Anıları* (basım tarihi yok; basımevi adının bulunduğu sayfanın yırtıldığı anlaşılıyor); *İmparator I. Aleksandr Hazretleri'nin Nükte ve Fıkraları*, Moskova, 1826; M.A. Volkov'un *Bayan Lanska'ya Mektupları*, M., 1874; M. Bykov: *Çarlığın Son Günle-*

1 Toptan. (ç.n.)

ri, Londra (tarihsiz); *Napoléon Bonaparte'ın Başrahip Maurry'ye İtirafları*, Fransızcadan çeviri, M., 1859; I.P. Skobaliev: *Dost-larım Armağanlar ya da Rus Subayların Mektuplaşmaları*, Sa-int-Petersburg, 1833; Marmont: *Anılar: 1772-1841*, Paris, 1857 ("Marmont, Mareşal ve Raguza Dükü" imzalı ilk üç cilt); Denis Davidov: *Çağdaş Savaş Tarihi İçin Kayıtlar* (tarihsiz ve yersiz); Mistris Bradon: *Aurora Flojd*, roman, SPB, 1870; Kont F.V. Rasputçin: *Defterler*, M., 1889; D.S. Merejkovski: *Tolstoy ve Dostoyevski*, SPB, 1903 (V.M. Chtchoukina ismin-de bir kadına imzalanmış); A.S. Puşkin: *Yapıtlar*, V.I. Saitov başkanlığında İmparatorluk Bilim Akademisi baskısı (3 cilt), SPB, 1911; Knut Hamsun: *Bütün Yapıtları* (ilk üç cilt), SPB, 1910; *Rusya'da Yahudi Kıyımı Üzerine Tarih Kayıtları*, Petrog-rad, 1919; A.S. Puşkin: *Mektuplar 1815-1837*, SPB, 1906; L.N. Tolstoy: *Savaş ve Barış*, üçüncü baskı, M., 1873; L.N. Tolstoy: *Sivastopol Anlatıları*, M., 1913; R. Vilton: *Romanovların Son Günleri*, Londra, 1920; *Rusya Tarihine İlişkin Not, Gazete, Anı, Mektup, Yolculuk Defterleriyle Rusça Basılmış Kitaplardan Özet-ler* (üç kitap); Novgorod, 1912; Elie de Cyon: *Çağdaş Rusya*, M., 1892; Jehan Préval: *Anarşi ve Hiççilik*, Paris, 1892 (bu tak-ma adın arkasında R.J. Ratchovski diye birinin gizlendiğine dair ciddi bulgular var); W. Thackeray: *Boşluk Panayırı. Kah-ramansız Bir Roman*, Tauchnitz Yayınları, Leipzig (tarihsiz); N.I. Gretch: *Hayatımın Defterleri*, SPB, Souvorine Yayınları (tarihsiz); Melhior de Vogus: *Rus Edebiyatının Büyük Ustala-rı* (cilt, 55, 56 ve 64), 1884; *Bir Rus Subayının Savaş Günce-si*, I. Lajetchnikov yayını, M., 1836; *Serbest İktisat Cemiyeti – Rusya'da Tarımın Gelişmesine Yönelik Çalışmalar*, SPB, 1814; N.V. Gogol'ün *Mektupları*, Chenkor derlemesi, M., tarihi yok; D.I. Zavalichine: *Aralıkçılar Güncesi*, SPB 1906 (Zavalichine

tarafından İpolit Nikolayeviç Belogorstev'e ithaf edilmiş); nihayet ucuz ciltli ve başlık sayfası olmayan bir kitap.

(Okuyucu, bu listede aile mirasına ait –meşin ciltli olan– kitapları, hakkında zaten çok az şey bilinen eski bir Okhrana subayının aydın kimliğine ışık tutan daha geç tarihli yapıtlardan ayırt edebilecektir umarım.)

10

Kitapları bir hayli merak ve bir çeşit fizikötesi daralma duygusuyla karıştırdıktan sonra ("Peki bizden geriye ne kalacak Beyler? Aşk mektupları... ve ödenmemiş otel hesapları") X, onları yeni alınmış çizmeyle lavanta kokan bavula yerleştirip başlık sayfası bulunmayan kitabı incelemeye başlıyor. (X'i bavulun yanına çömelmiş, yapıtı lamba ışığına eğmiş olarak hayal ediyorum.) Kitabı elinde evirip çevirdikten sonra burnuna yaklaştırıyor. (Eski kitap kokusu hoşuna gidiyor.) Tam bu sırada, kitabın sırtında, ilk bakışta bir roman başlığına benzettiği küçük harflerle yazılmış bir sözcüğe takılıyor gözü. Dokuzuncu sayfada, Machiavelli'nin bir düşüncesi –ya da Machiavelli'ye mal edilmiş bir düşünce– dikkatini çekiyor: *"Devletlerin, bir kez kuruldular mı, iki çeşit düşmanı olur: iç düşmanlarla dış düşmanlar. Peki devletler, yabancılara karşı savaşırken hangi yollara başvururlar? Düşman iki ordunun generali, karşılıklı savunmaya geçebilmek için, birbirlerine savaş planlarını hiç anlatırlar mı? Gece saldırıları düzenlemekten, tuzaklar pusular kurmaktan, sayıca eşitsiz ordularla savaşmaktan vazgeçerler mi? Siz, bu tuzaklar bu hileler, savaşta elzem olan bütün bu strateji, iç düşmanlara, komploculara karşı kullanılmasın istiyorsunuz öyle mi?"*

Aynı anda Bay X, savrulan kar taneleri görür, akli otel odasından başka yere, uzaklara gider.

“Ulusal egemenlik ilkesi –merakı gitgide artmaktadır– her çeşit kurulu düzeni yıkar; devrim hakkını yasallaştırıp toplumu, iktidar ve Tanrı’ya karşı savaşa kıskırtır. Bu ilke, gücün dönüşmüş biçimidir. Halkı doyar doymaz uyuklayan kana susamış bir hayvan sürüsüne çevirir; o zaman da halkın zincire vurulması kolaylaşır.”

Dışarıda sıcak bir Akdeniz gecesi vardır, ama X iri kar tanelerinin savruluşunu görmekte, İstanbul’un gece sessizliğinde Kazak atlarının kışnemelerini duymaktadır. Sonra işaret parmağını sayfaların arasına koyarak elindeki kitabı indiren bir subay ilişir gözüne. (“İşte, Beyler, öğretiledikleri ahlakı görüyorsunuz.”) Emir subayı, verilen arayı fırsat bilip, çadırın üstünde biriken karı yere silker. Bay X bir de bakar ki kar kaputunun kol yeninden içeri girmiş. Baş ağrısı ansızın geçer. Sahne sanki uzak bir geçmişte oluyormuş gibi görünmektedir gözüne: Karpatlar ötesinde bir vadinin oralarda bir yerde ateşin çevresine oturmuş askerler, etrafına toplanmış oldukları subaylarından Rusya’ya Çar’a ve kurulu düzene karşı düzenlenen komplonun hikâyesini dinlemektedirler. Bu subay Topçu Albay Dragomirov Sergey Nikolayeviç’tir. Askerlere okuduğu kitap, Dragomirov (Yekaterinburg’un zaptı sırasında) şerefiyle ölünce, haliyle X’e kalmıştır.

Merakını yenemeyen X, Sergey Nikolayeviç Dragomirov-dan kendisine kalan kitabı, kitaplığında aramaya başlar. Okuyucu şimdiden tahmin etmiş olmalı; söz konusu kitap Nilus’un *Deccal*’idir. Dragomirov Tanrı kelimiymiş gibi inanmıştır kitaba. (Huzur içinde yatsın, Dragomirov’la Rusya’yı, Tanrı’yı, kadınları, atları, topçuluğu tartıştığı uzun geceler

geçirmiştir X.) X bakar, asker sırt çantalarında oradan oraya gezmiş, defalarca okunmuş olan kitap, lüks baskı fiyakasını henüz tam yitirmemiş. Sararmış sayfalarında, hâlâ eski sahibinin tırnağıyla çizdiği işaretler, parmak izleri var. – Kitabın bu dünyadaki varlığından demek tek bunlar kalmış.

X iki kitabı karşılaştırdınca, imzasız kitabın hemen giriş bölümünde, gene bir yerden aşına olduğunu düşündüğü bir bölümle karşılaşır: “Birbirini parçalayan ve adına insan denen bu hayvanları boyunduruk altında tutan nedir?” cümlesini okur önce. “Toplumsal hayatın başlangıcında vahşi, kaba güç var, ardından yasa geliyor, yasa, yani gene bir güç; hukuki yapılarla düzenlenmiş bir güç: güç hukuka her zaman baskın çıkıyor.”

Öteki kitapta, Nilus’un *Deccal*’inde, *Komplo* denen ek bölümde, kenarına tırnakla bir çarpı işareti çizilmiş bir bölüm gelir aklına. (X birden merhum Dragomirov’un etrafı çınlatan sesini duyar.)

“İnsan denen vahşi hayvanları güden nedir? Onları bugüne kadar yönlendirmiş olan nedir? Toplum düzeninin başlangıcında, insanlar önce kaba gücün, ardından da gene bir güç, ancak gizli bir güç olan yasanın boyunduruğuna girmişlerdir. Ben bundan, doğa yasasına göre, hukukun gücün elinde bulunduğu sonucunu çıkarıyorum.” (“İşte Beyler, öğretiledikleri ahlakı görüyorsunuz.”)

Ben, Graves’in de değindiği, doğuştan gelen alçakgönüllülüğüne rağmen, X’in (bu küçük düşürücü başharf, onun kendini gizleme endişesinin bir işaretinden başka ne olabilir) kendi buluşunun önemini farkında olduğunu düşünüyorum. X, müellifi bilinmeyen kitapta, yaklaşık yirmi yıldır korku, nefret ve ölüm saçan *Komplo*’nun esra-

rengiz kaynaklarını nihayet ortaya çıkarırken, her şeyden önce, kitabın komplocular diye adlandırdığı şahıslar üstüne yıktığı korkunç suçlamanın geçersizliğini de ortaya koymuş oluyor. (Tam bu sırada X'in gözü, küçük bir kızın afallamış bakışına takılır, Odessa'da bir yerde. İçine saklanmak istemiş olduğu bir dolabın göçük kapağına başını dayamış; hâlâ nefes alıyor olmasına rağmen sanki taşlaşmış gibi hareketsiz, yerde. Aynada, bir metinden alıntı gibi, uzuvları parçalanmış cesetler, mobilya, ayna, semaver parçaları, kırık lambalar, çarşaf, giysiler, delik deşik edilmiş yorganlar var; toprak yol karla örtülü; kar ince dokusuyla her şeyi örtmüş, ağaçları bile.) Öte yandan, X'in –yalnızca kendisi için, kendi ruhunda bir önemi var bunun– Topçu Albay Dragomirov'un çürütülemeyecek kesinlikteki teziyle, uluslararası gizli bir komplo varlığına dair kendi kuşkularıyla çakışan –her ne kadar bulmakta geç kalmış olsa da– bir delil var ne de olsa artık elinde. Uluslararası gizli bir komplo varlığı bu... “Ne zamandır *bilinen* Bolşeviklerinki hariç Beyler... Sırası gelmişken belirtiyim, General Denikin'in emri üzerine, Rusya'da Nilus'un anlattığı türden herhangi gizli bir komplocu örgüt var mı yok mu öğrenmek için bir tahkikat başlattığımı herhalde biliyorsunuz. Sonuç mu?.. Bulabildiğimiz tek yasadışı örgüt, Romanovlara iktidarı geri vermeyi amaçlayan örgüt oldu!.. Susun, lütfen susun. Bu konuda şahitlerin tanıklığını da içeren yasal mahkeme tutanakları bulundu... Evet. Herhangi bir Romanov... Bir gün Beyler, fesatçılar cezalandırıldıktan hemen sonra olay yerine vardığımda... Sahne açık yara gibi hâlâ zihnimde... Albayım, eğer fesatçılarınız o küçük kız gibiyse...” (Bırakın da sözünü bitirsin Beyler;

biraz anlayışlı olun!) “... ve eğer Rusya’nın ödeyeceği bedel buysa...” Sesiyle hatırladıkları, itirazlara, adamların hep bir ağızdan uzak, boğuk bağırış çağırışlarına karışıyor. (Beyler, uyku vakti geldi. Yarın hepimizi yorucu bir gün bekliyor... İzin verirsiniz dışarıda güneşin doğduğunu hatırlatmak istiyorum sizi sizlere.”)

X –artık satırlarının altı çizilmiş ve sayfa kenarlarına işaretle konmuş olan kitabı kapadığında– dışarıda güneş doğuyor. Yorgunluğuna rağmen uyuyamıyor. Saatin on olmasını bekleyip *Times* muhabiri Bay Graves’e telefon ediyor.

11

1921 Ağustos ayında, Londra’daki *Times* gazetesi –“olacakları” *Kompro*’da “önceden görmüş olan bu kehanet” nasıl açıklanır bilemediğini hayretle ifade eden gazete– sağduyuyla itiraz sanatını ele geçirmiş olan, evet *Times* gazetesi diyorduk, İstanbul muhabiri Bay Philip Graves tarafından yazılmış bir makale yayımlar. Graves söyleşi yaptığı kişinin arzusunu yerine getirerek ad vermez. (Böylelikle, daha önce de belirttik, bu meselede beklenmedik varlığıyla olduğu kadar vazgeçilmezliğiyle de öne çıkan kişi, meçhul X oluyor.) Bay X sadece toplumdaki mevkiini belirtmektedir: Ortodoks, mutlakiyetçi, antibolşevik. Sivil savaş sırasında Topçu Albay Dragomirov’un emir subaylığını yapmış. X’le arasında geçen, önemsiz bulduğu telefon konuşmasını atlayarak Graves, o öğleden sonra, “Royal” Otel’in (ortadaki, evet) barında aralarında geçen konuşmayı, saat beşten akşam sekize kadar süren o konuşmayı şu sözlerle özetliyor: “İstanbul’a sığınmış eski bir Okhrana subayı eski kitap çıkını satmak

zorunda kalmış. Bu kitapların arasında, başlık sayfası bulunmayan, ucuz ciltli, 14x9 forma Fransızca bir kitap da var. Meşin cildinin sırtında, Latin harfleriyle basılmış *Joly* yazısı görülüyor. Kitabın “Basit Duyuru” başlığını taşıyan önsözü, “Cenevre, 15 Ekim 1864” tarihli... Kitabın baskı tekniği ve basıldığı kâğıt 1860-1880 dönemini hatırlatıyor... Bu izahatı, belki kitabın başlığının bulunmasına yardım eder diye veriyorum. Kitabın ilk sahibi yaşlı Okhrana subayı, kitabı nerede bulduğunu bilmiyor, kendisi için pek önem taşımıyor bu. X, kitabın eşi bulunmayan bir kitap olduğunu ileri sürüyor. Bir gün, kitabı karıştırırken, birden gözüne çarpan bir bölüm ile ünlü *Komplo*’da geçen bir cümle arasındaki benzerliği görünce şaşırıp kalıyor. Bulduğu ipucunu araştırdıkça *Komplo*’nun büyük ölçüde Cenevre’deki özgün baskının bir yorumu olduğu kanısına varıyor.”

12

Bu iki kitap –bağnaz ordularını işbaşına getiren ve uğruna kanlı kurbanlar verilen Nilus’un kitabıyla, esirgenmiş, imzasız, kitaplar ailesinin yetim üyesi, eşsiz olan öteki kitap– insan düşüncesinin onca farklı ve onca benzer olabilen bu zıt iki ürünü, yaklaşık altmış yıl boyunca, birbirlerinden alfabenin dört harfi kadar bir mesafede, bir kabala mesafesinde (kabala sözcüğünü korkarak yazdığımı itiraf edeyim) birlikte oluyorlar. Öyleyse biri, uzun ve karanlık rafları bırakıp giderken, zehirli soluğu okuyucunun soluğuyla buluşur, sayfa kenarları bu buluşmaların, bu aydınlanmaların tanıklılıklarıyla dolarken (yani okuyucu, başka birinin düşüncesinde kendi kuşkularıyla kendi gizli düşüncesinin izini sü-

rerken diyelim), öteki, rafların üstünde, bir düşünce, bir ruh gibi değil de –okuyucunun, tesadüfen eline geçtiği zaman, aynı kitabı kendinden önce birinin açıp açmadığını, birinin dünya dünya olduğu sürece aynı kitabı eline alıp almadığını merak ettiği– ölü ve faydasız bir eşya, basit bir kitap olarak korunmuş olan öteki, toz örtüsünün altında uyuyakalıyor. Öyleyse, okuyucunun sıcacık eline tesadüfen, bir yanılığın sonucu (ya kitapları isteyen kişi numarayı yanlış yazdığı, ya da kütüphaneci numarayı yanlış okuduğu için) geçen bir kitap bu. Okuyucu, insanın, kendisinin de dahil olmak üzere her çeşit gayretinin boşluğu karşısında kara düşüncelere kapılıyor; çünkü herhalde başka bir şey peşinde; şiir ya da bir roman; bir Roma hukuku kitabı, bir balıkbilim yapıtı ya da Allah bilir ne, ama şu anda, sayfalarının arasına yılların tozu birikmiş olan –toz bile değil bu, bir uçuşma, unutuluşun külü, ölü düşüncelerin bir pusulası– küf kokulu şu kitaptan, gözüne daha sürekli, daha dolu görünecek bir şey.

İşte yolunu şaşıran okuyucunun düşüncesi böyle.

İleride, rastlantı, yazgı ve zaman, koşullar elverip de söz-birliği ettiklerinde, aynı güçlerin kesişme noktası bu kitaba uğrayacak ve onu eşsiz parlaklıkta bir gün ışığı gibi aydınlatarak unutulmaktan kurtaracak herhalde.

13

Günün birinde, British Museum kütüphanesine, dedektif gibi şapkalarını kaşlarının üzerine devirmiş iki gazeteci başvurur; ceplerinde Graves’den bir mektup vardır. Aradıkları kitabı Joly adı altında bulmakta güçlük çekmezler. Böylece *Komplo*’nun esrarengiz kaynağı, (Bayan Şişmarev’in, Asher

Ginzberg'in kaleminden İbranice çıktı, Prens Jevhakov'unsa doğrudan Şeytan yazdırdı dedikleri) kitap, yayımlandıktan uzun yıllar sonra gün ışığına çıkarılmış olur.

Delevski'nin tabiriyle, "açgözlüler" in alçakça emellerine alet ettikleri kitap *Machiavelli-Montesquieu Cehennem Diyaloğu ya da Bir Çağdaşın Gözünden XIX. Yüzyıl Machiavelli Politikası*'na gelince, Rollin'in de belirttiği gibi, şimdiye kadar çağdaş diktatörlerin ya da çağdaş diktatör olmak isteyenlerin kullanımına yönelik yazılmış ders kitaplarının en iyisidir; ama aynı kitap, Norman Cohn'a göre, XX. yüzyıl baskı rejimlerini de acımasız bir açık görüşlülükle haber vermektedir. "Rezil bir ölümsüzlük," diyor Norman Cohn kitap için.

14

İnsanın yeryüzündeki kalıntılarının toz haline gelmesi için gereken zaman (Flaubert'e bakılırsa, kendisinin sadece edebi amaçla incelediği bir mesele) konusunda rivayet muhtelif: on beş aydan kırk yıla kadar değişiyor. Demek ki, Graves'in, Maurice Joly'nin kitabını keşfederek, kitabı ölümler ülkesinden kaldırıp hayata kavuşturduğu sırada, kitabın yazarının kemikleri çoktan kömürleşip toz toprağa karışmış durumda; Joly öleli kırk beş yıl olmuş.

Bir belediye meclisi üyesiyle bir İtalyanın, Florentine Corbara'nın oğlu olan Maurice Joly, baroya 1859 yılında yazılıyor. Joly, kısa özyaşamöyküsünde, kendisini *Diyalog* kitabını yazmaya yönelten nedenleri şu sözlerle açıklıyor: "İmparatorluk mevzuatının devlet dairelerinin bütün kademelerinde yaptığı hasarı ve kamusal özgürlükleri yerle bir

ederek kazdığı uçurumları gösterecek bir kitap tasarlıyordum. Yalın biçimli bir kitabın Fransızlarca okunmayacağını düşündüğümünden, çalışmama acı alaydan hoşlanan ve İmparatorluk döneminden bu yana saldırganlığını aldatmacalarla kotaran bizim kafa yapımıza denk düşecek bir biçim aramaya başladım...

Birden, sadece meraklısının tanıdığı kitaplardan olan Rahip Galiani'nin *Buğdaylar Üzerine Diyalog*'ünün beni nasıl etkilemiş olduğu geldi aklıma. Yaşayanlarla ölüleri çağdaş politika üzerine konuşturmak... Kitabın ana fikrini bulmuştum. Bir akşam, Pont Royal civarında suyun kıyısında, rıhtımda yürürken... birden, ifade etmek istediğim düşüncelerin bir bölümünün kişileşmiş örneği olan Montesquieu'nün adı gelmişti aklıma. Peki Montesquieu'nün muhatabı kim olacaktı? Beynimde şimşek hızıyla bir fikir daha çaktı: Machiavelli! Hukuk politikasının temsilcisi, Montesquieu; Machiavelli de kendi iğrenç politikasını anlatan III. Napoléon."

Machiavelli-Montesquieu Cehennem Diyalogu Fransa'ya, yük arabalarında, saman yığınları altında, zorbalığı hor görenlerce bütün ülkeye dağıtılsın diye getirilir; (bu gizli işi üstlenen köylü, karton kutuların içinde kaçak tütün var zannetmektedir.) İnsanlar, özgürlük eksikliğinin verdiği güvenceyi, değişmelerden kaynaklanan güvence eksikliğine tercih ettiklerinden, kitabı ilk açan kişi (söylentiye göre sıradan bir posta memuru, "aktif bir sendikacı"), gölgeler ülkesinde geçen bu diyalogun ne anlama geldiğini anlayıp krala yapılan göndermeyi fark edince kitabı "korku ve tiksintiyle" bir kenara fırlatır. Aynı posta memuru, aylık ücretine zam yapılacağı beklentisiyle polise her şeyi anlatır. Jandarmalar kitap kutularını açtıklarında, tütün kaçakçısı bu numarayı fena

ödeteceğine dair olanca dürüstlüğüyle sövüp sayar. Polis müfettişinin dediğine bakılırsa, eksik tek kitap yoktur. Ateşle imha, barbarca bir eylem olarak ortaçağa ilişkin çağrışımları nedeniyle halka aykırı görüldüğünden, kitaplar şehir dışındaki Seine kıyılarına götürülerek üstlerine asit dökülür.

Maurice Joly mahkeme karşısına 15 Nisan 1865'te çıkar. Bahar yağmurlarıyla basının meseleye gösterdiği kayıtsızlık, mahkemeye bir avuç meraklı dışında kimsenin iltifat etmemesine neden olur. Mahkeme kararınca kitaba el konarak yasaklanır, Joly de "İmparator ve İmparatorluk erkini aşağılama ve hor görmeye teşvikten" asitle el emeği masrafı iki yüz frank para cezasına çarptırılır. Joly, Anarşist damgasını yemiş, dostları tarafından bırakılmış, doğru bildiğinden caymamış, kitapların dünyayı iyiye götüremeyeceğinin bilincine varmış olarak, 1877 yılında, bir temmuz günü, kafasına kurşunu sıkıverir. "Başka bir kadere layıktı o," diyor Norman Cohn. "Ölümünden sonra kudurmuş birtakım güçlerin yüzyılımızdaki siyasi yıkımları hazırlayacağı içine doğmuştu."

15

Tarihe amatör bir despot olarak geçen III. Napoléon'a ve onun zorbalığına karşı yazılmış olan bu yergi kitabı, (Delevski'nin ifadesiyle) "iğrenç bir dalavere" aracılığıyla gizli bir dünya saltanatı planına, *Komplot*'ya dönüştürülür. Utanmaz taklitçiler, Joly'nin kitabının bütün nüshalarının (Allah bilir hangi yoldan ele geçirdikleri tek nüsha dışında) polis kayıtlarına da geçen asitle imhası olayından faydalanmışlardır.

Birkaç sözcük değiştirilip, Hıristiyanlara aykırı gelebilecek birkaç alaycı ifade kullanılınca, Joly'nin (Machiavelli'ye söylediği) birtakım buluşlarından o zehir gibi ince alay sili-nip bütün sözler tarihsel bağlamdan koparılınca... işte size ünlü *Komplo*.

İki metnin karşılaştırılmasından, *Komplo*'nun bir sahte, bir kopya olduğu, endişelendirici pek çok gizin çözümünü barındırabilecek esrarlı, karanlık, tehlikeli bir gücün mevcut olmadığı, bu güç eliyle tasarlanmış hiçbir planın bulunmadığı, karışıklığa meydan vermeyecek bir biçimde ortaya çıkarılır. *Times*'ın "Komplo'nun Mutlak Sonu" başlığıyla yayımladığı bu olağanüstü açıklamanın, o zamana kadar epeyce kafa bulandırmış olan bu uzun ve üzücü meseleyi, mantığa göre nihayet bağlıyor olması icap ederdi.

Suçlu işleyenlerle sahtecileri bu şekilde hareket etmeye yönelten nedenlerin araştırılmasına, olaylara oranla yirmi yıllık bir gecikmeyle başlanır. Bu arada meselede parmağı olanların çoğu ölmüş, Rusya'nın dünyayla ilişkisi kesilmiştir. Nilus (Sergey Baba) manastır arşivlerini taramaktadır.¹

1 Bu dönemde Nilus bir keşişin güncesini aramaktadır. Jevakhov'a göre bu keşiş, ölümden sonraki hayattan olağanüstü bir gerçeklikle söz ediyor. "Uzak bir geçmişin olaylarına ışık tutarak yeryüzünde geleceği tahmin etmekle yetinmeyen günce yazarı, sadece sezgi gücünün değil, Tanrı'dan edindiği açınlanmaların da belirtisi olan bir gerçeklikle zenginleştirilmiş bir ahiret tablosu çiziyor okuyucuya. Annesi tarafından lanetlenince, meçhul bir güç (*nevedemoyu siloyu*) eliyle dünyanın etrafındaki boşluğa fırlatılan ve bu boşlukta kırk gün kırk gece, ruhlar arasında, ruhların sözünden çıkmayarak yaşayan bir delikanlının öyküsü kalmış aklımda. Anlatırım, uydurma ya da kurmaca eseri olabileceği ihtimalini bir kenara bırakıyorsunuz; içinde o kadar çok veri var ki... Anlatı ahiretle ruhlar dünyasının gerçekten varolduğunun kanıtlarından yalnızca birisi." [Prens N.D. Jevakhov, Sergey Aleksandroviç Nilus (Hayatıyla Yapıtına Bir Bakış), Novi Sad, 1936]

Komplo'nun ilk kaynaklarının araştırılması, içinde sayısız ipucu bulunan fantastik bir romanda başlı başına bir bölüm oluşturabilirdi. (Roman sözcüğünü burada ikinci kez ve sözcüğün olanca anlamıyla ağırlığının bilincinde olarak kullanıyoruz. Bir kötülük meseli olmaktan öteye gitmeyen bu öykünün, konusunun belirsiz bir zaman içinde, Avrupa kıtasının dört bir yanına, Urallar'a, Urallar ötesine, hatta iki Amerika'ya, çok sayıda kahraman, dehşetengiz bir manzara ve arka planda milyonlarca ölüyle yayılarak şaşırtıcı bir roman boyutlarına varmasını sadece sözden tasarruf ilkemiz engelliyor.) Dergilerdeki, özün sadece konuya indirgendiği kitap özetleri gibi, üzücü bir biçimde kalıplaştırılmış, çarpıtılmış olan bu bölüm belki şöyle toparlanabilir:

Komplo ya da Avrupa Toplumunun İflası'nın Kökenleri, (Kruşevan'ın da haklı olarak belirttiği gibi) Fransa'da, geçen yüzyılın son yıllarında, Dreyfus Olayı'nın etrafı kasıp kavurarak Fransa'yı ikiye böldüğü dönemde piyasaya çıkmıştır. Kitabın Rusça çevirisinin (ilk sayfasında "Deccal'in kanlı damgası"na benzeyen bir mürekkep lekesi bulunan o ünlü çevirinin), üslup acemilikleri, hatalarla dolu olması, bu kopyanın bir Rus'un elinden çıktığına kanıt. Nasıl ki bütün yollar Roma'ya çıkar, diyor Burtsev, *Komplo*'nun ilk metni de (Joly'nin kitabını utanç verici bir biçimde yağmalayıp soysuzlaştıran metin) bizi Ratşovski namında birinin huzuruna çıkarıyor. Ratşovski Paris'te Rus gizli polis şefi. Bu Ratşovski, diyor Nilus, şu dünyanın şeytan çeteleriyle çıkar ummadan mücadele etmiş olup "İsa'nın düşmanlarıyla epey pençeleşmiştir". Kendisini tanımaya fırsat bulan Pappus diye biri, simgecilerin prozodisini andıran bir biçimde –bu prozodiyi andırıyor oluşu sadece büyük harf kullanımı

nedeniyle de değil– Ratşovski’yi şu sözlerle tanıtıyor: “Eğer kendisiyle Dışarıda karşılaşırsanız, size en ufak bir güvensizlik telkin etmeyeceğinden eminim, çünkü Görünüşünde, karanlık işler çevirdiğine dair hiçbir ipucu göremezsiniz. Şişman, yerinde duramayan, daima güleç, çember sakallı, fıldır fıldır bakışlı biri; bir Rus Corentin’inden çok, keyifehli bir Gaudissart’ı andırıyor. Parisli Kızlar’a tutku derecesinde bağlılığından kaynaklanan görünür zaafı hariç, kendisi, Avrupa’nın on başkentinde bulabileceğiniz en işbilir örgütçü” (*L’écho de Paris*, 21 Kasım 1901). Devrimden on yıl kadar sonra, *Rus Siyaseti* kitabında, imparatorluğun çöküş nedenlerini her şeyden önce kendi için açıklamaya, bu olaylarda gizli polisin oynamış olduğu önemli rolü gözler önüne sermeye çalışan Taube Baronu, o da Ratşovski’yi tanımaya fırsat bulmuş: “Biraz fazla sokulgan mizacıyla tatlı konuşması –görseydiniz, pençelerini ustaca gizleyen kocaman bir yırtıcı hayvan derdiniz– bu adamın özüne, ince zekâsına, sarsılmaz iradesine ve İmparatorluk Rusyası çıkarlarına olan bağlılığına dair intibamı ancak birkaç saniye kadar bulandırabildi.”

Sarsılmaz iradeli bu adamın yaşamöyküsü, çok özgün diye niteleyebileceğimiz bir yazgı çıkarıyor karşımıza; ideoloji alanında, soldan sağa, sağdan sola çark etme, artık günümüzde Avrupalı aydınlar arasında sıradan bir şey; insan evriminin diyalektiğinde süreklilik bulunmadığına da kanıt herhalde. Ratşovski, gençliğinde, alçak sesle bildiriler, yasak kitaplar okunan, belirsiz bir geleceğin sönük ışığında gizli konuşmalar yapılan, gizli aşklar yaşanan ve “devrim romantizminin tek, eşsiz bir gündem” oluşturduğu dönemlerde yasadışı öğrenci örgütlerine katılmış. Çapraz giyip al-

nına indirdiği kasketiyle, gizli geçitlerden, *sang de boeuf* rengi yergilerle, hayal gücü fışkıran sahte isimlerin üretildiği, matbaa mürekkebi kokan karanlık mahzenlere inmişliği var. Tuzaklarla, tehlikelerle, tutkularla dolu bir hayat biçimi bu; parola söylendi mi, meçhul şahıslara, sakallı adamlara, değerli kürk mantolarından en az kürk mantoları kadar zarif tabancalar çıkaran bembeyaz elli genç kızlara geceyi geçirsinler diye kapıların hemen açıldığı bir hayat. Bütün gece karanlıkta sigara içerek sabaha kadar oturan, bakışları tutku dolu, sakallı adamlardan biri, “mahalle kilisesine bomba koymanın yararına pek inanmadığından olacak,” teröristlerin planlarını 1879 yılı kışı içinde ihbar ediyor. Bu kararsıza, General Drentel’e yapılan suikastın faillerinden birinin iki gün önce aynı yatakta yattığını çıtlatmış olan Ratşovski, çok geçmeden Adalet Bakanlığı’nın Üçüncü Şubesi’nde buluyor kendini. Sonra da Dostoyevski’ye layık bir sahneye tanık oluyoruz: Savcı, suçlunun kişiliğini tarttıktan sonra, lafı fazla döndürüp dolaştırmadan kendisine somut bir öneride bulunuyor: Ya Ratşovski, polisle işbirliği yapmayı kabul edecek (“Sonuç olarak, *goloubtchik ty moi milyi*, polis, Rusya’nın geleceğine devrimcilerden daha az sadakat gösteriyor dememez”) ya da... Kısacası Ratşovski fazla bocalamadan kabul ediyor. Sibirya’ya sürgüne gitmekle (“Sibirya, *ougourtchik ty moi*, bilindiği üzere, Dostoyevski’de bile romantiktir. Eğer bir sakınca görmezseniz söyleyivereyim: hikâyesi sıcak yorganların altında okunduğunda, Sibirya’nın yumuşacık, kapitone bir kumaştan farkı kalmaz”) Paris’e gitme imkânı (“tebdil-i mekân, *douchenka moia*”) arasında kalınca ikincisini seçer. Aynı dönemde yaşamış birinin de belirttiği gibi, Ratşovski’nin belagatiyle “hoş sohbet”i o 1879 Şubat’ından

kalma, savcının önerisini kabul ettiği dönemden. “Ürettiği ilk sahte, yaptığı ilk taklit oldu bu; savcı taklidi, o inanılmaz taklit.”

Şimdi olaylar sanki bir tren penceresinden seyrediliyor-muş gibi art arda gelip geçiyor: tutuklanıp (yalancıkdan hapse yattıktan) yaklaşık dört ay sonra, Ratşovski emniyet müdür yardımcılığına, bir sonraki yıl da, merkezi Paris’te olan gizli istihbarat başkanlığına atanıyor. Büyük özenle kurmuş olduğu şebeke, bütün Avrupa’ya yayılmış, mimari teknikteki kusursuzluğu –Paris-Cenevre-Londra-Berlin çizgisini– yakalayana kadar, haritaya uzun süre bakmayı gerektiren büyük bir karışıklık içinde... Şebekenin (odasındaki haritanın üstüne çizmiş olduğu) bir kolu da –“kalbin tam ortasına giren aort damarı gibi” diye belirtiyor Ratşovski’nin geçmiş özlemiyle yanan çağdaşlarından biri– Karpatlar’ın ötesine, Moskova’yla Petrograd’a uzanıyor.

Dalkavukluk, yozlaşma, casusluk, basiret (aynı zamanda da insanların durmadan konuştukları ve şampanyanın su gibi aktığı yemekler) sayesinde, Ratşovski, 1890 sonunda, Paris sayfiyesindeki bir kilitçi atölyesinde, bomba üreten gizli bir devrimci örgütün varlığını ortaya çıkarıyor. Bombalar Rusya’daki teröristler için üretilmekte. İmparatorluk Adalet Bakanlığı’nın Üçüncü Şubesi, Ratşovski’nin adlarını verdiği altmış üç teröristi Sibirya’ya göndermeyi böyle hallediyor. Bu arada, Burtsev’in meseleyi araştırarak, döndürülen dolapları ortaya çıkarması için (bütün Sibirya mahkûmları çoktan ölmüş olduklarından) yirmi yıl beklemek gerekecek: Bombalar Ratşovski’nin adamlarınca üretilmiş. Paris’teki kilitçi atölyesi de Ratşovski’yle çalışan bir Fransızın adına kayıtlı.

Anarşist ve buna benzer başka “nihilist”lerin altın çağıydı, diyor Norman Cohn; el yapısı bomba üretimi, Avrupa’da olduğu kadar Rusya’da da tırmanış halindeydi. O suikastların çoğunun (Millet Meclisi’ne atılan içi çivi dolu bombayla, Liège’de patlayan öteki, daha tehlikelisi) arkasında, gizli bir tanrı gibi, “işbilir Gaudissart”ımız Ratşovski’nin parmağı olduğunu, bugün artık kesinlikle biliyoruz. Avrupa’ya kuşku aşilayarak onu Rusya’nın yanına çekmek Ratşovski’de sabit fikir haline gelmişti. “Artık polis şefliğine tenezzül etmeyen bu kurnaz Rus, yüksek siyasete oynamaya başlamıştı... Çünkü Ratşovski’nin hırslarındaki ölçüsüzlük, ancak ondaki o vurdumduymazlıkla aşık atabilirdi.”

16

Ratşovski şaşmayan basiretiyle, çok geçmeden, bombalı suikastların ancak göreceli bir etkileri olduğunu farkına varıyor. O dönemde, sağduyuya aykırı suçlar ile nedenleri pek açık olmayan cinayetleri kamuoyu inatla görmezlikten gelmeyi alışkanlık edinmiş, tıpkı şimşegin aniden çakışı karşısında olduğu gibi, olayı bir an önce unutma korkusuna ya da ümidine kapılarak. Oysa Ratşovski, şimdiye kadarki deneyiminden, entrikaların, tahrip gücü bir bombanınkinden çok daha yüksek patlamalara yol açabileceğini öğrenmiş durumda. İnsanlar her çeşit dalavereye inanmaya dünden razı; hele bu dalavere, o âna kadar ahlakına en ufak leke süremeyecek birine yöneltilecek olursa. Soysuzlar kendilerinden farklı insanların bulunabileceğini düşünemezler, bu insanların olsa olsa kendilerini gizlediklerini sanırlar. “Düzmecenin maskesi düşene kadar, *douchenka moia*, Seine nehri

köprülerinin altından daha ne sular akacak.” Ratşovski’nin yaşamöyküsünü yazarlar, bu doğuştan entrikacının, daha lise döneminden, en eğlenceli işinin imzasız mektuplar yazmak olduğunu belirtiyorlar. Öğretmenlerine, arkadaşlarına, anasına babasına, kendine yollarmış bunları.

Artık yeni görevinde, eski oyunlarının zararlı etkilerini geçiriyor aklından. Derken, parayı da matbaayı da aklına estiği gibi kullanarak, Ratşovski sözümona eski devrimcilerin, uğradıkları düş kırıklıklarından bahsettikleri, itiraf süsü verilmiş yergiler yayımlamaya başlıyor. Ve bu yergilere başka bir isim altında gene kendisi cevap veriyor... Sürdüğü bu karışıklık iğrenç bir şey.

“P. Ivanov” imzalı bir yergi yazısı vesilesiyle, Ratşovski, istikbal vaat eden bir çalışma arkadaşına, iftiracılığın yollarıyla faydalarını şu sözlerle açıklıyor: “Önünüzü ısıtırken, *goloubtchik*, kışınız donar. Ateş karşısında ısınırkenki gibi. Nasıl desem, sanki hep bir yanınız açıkta kalır. Ve bu alanda, ikisi de birbirinden yararsız, sadece iki savunması olabilir insanın. (Üçüncüsünü henüz kimse bulamadı.) Ya susarsınız, hakkınızda yayılan söylentileri –üstelik, unutmayın, *yazılı olarak* yayılan söylentileri– insanların ciddiye almayacağını umarsınız; ya da haysiyetiniz kırıldığından iftiraya karşılık verirsiniz. Birinci durumda, susuyor çünkü kendini savunmak için bir şey bulamıyor derler, ikinci durumdaysa, kendini savunmaya kalkışıyor çünkü vicdanı rahat değil.

Rahat olsa niye kendini haklı göstermeye çalışsın? İftira, *ogourtchik moi milyi*, Malta humması gibi bulaşıcıdır.” (Malta humması o zamanlar çok moda.)

Joly'nin *Cehennem Diyalogu*'nun Ratšovski tezgâhında tahrif edilen kopyası Nilus'un eline yıldırım hızıyla geçer. "Bu iki kafadarın, bu iki bağnazın buluşması kaçınılmaz bir şeydi," diyor o dönemden biri. Aralarındaki tek fark, Nilus'un, mistik çılgınlığına sadık kalarak, tıpkı *Ermişlerin Hayatı*'na inandığı gibi *Komplot*'nun gerçekliğine de inanıyor olması. Metnin elyazması, Nilus'un eline, Paris'te ispiritizma seansları düzenleyen ve sürgündeki Rus teröristlerini rapor eden Bayan J.M. Glinka aracılığıyla geçiyor. Bayan Glinka bir gazeteciye verdiği beyanatında bu işin şerefine biraz da kendine ait olduğunu belirtmekte. Fakat sırası gelmişken, bir de ahiretle temasta olduğunu ve imparatorluk ailesinin ölmüş bireyleriyle iletimi sürdürdüğünü belirtince, gazeteci, kadının tanıklığını ihtiyatla dinlemeye başlıyor. Ama ne var ki kendi nüshasını Kruşevan'a (yani metni gazetesinde ilk olarak yayımlayan kişiye) teslim eden de Bayan Glinka'nın kendisinden başkası değil. Demin de belirttiğimiz gibi, metin Nilus'a bu yoldan ulaşmış.

"Bu iftira şaheseri"nin yankıları, sadece dedikodular ile Malta hummasının erişebildikleri bir hızla, dünyanın dört bir köşesine yayılmaya başlıyor. Kitap Avrupa kıtasını, ardından Amerika'yı dolaşarak Doğu'nun en ücra köşelerine kadar yolculuk ediyor. Esrarengiz kaynağı ve şu tanırsız dünyada insanların tarihe bir anlam verme eğilimleri sayesinde, *Komplot*, tarihteki her bozgunun arkasında "esrarengiz, karanlık, tehlikeli bir güç" bulunduğunu telkin eden bir başvuru kitabı olup çıkıyor. Bu güç, dünyanın kaderini elinde tutmakta, iktidarın gizemli kaynağına yön vermekte,

savaşlar, isyanlar çıkarmakta olup “bütün kötülüklerin kaynağı”nı oluşturmakta. Fransız Devrimi, Panama Kanalı, Halklar Arası Dayanışma, Versailles Antlaşması, Weimar Cumhuriyeti, Paris Metrosu, hepsi *Komplo*’nun tezgâhından çıkmış. (Sırası gelmişken, kentin duvarları altına kazılmış olan bu metro, sayesinde Avrupa’nın bütün büyük kentlerinin havaya uçurulacağı bir denizkulağından başka bir şey sanılmasın sakın.) Bu “gizli ve sorumsuz örgüt” inançla yasanın düşmanlarına kendi kasasından para vermektedir; tuttuğu listelerde Voltaire, Rousseau, Tolstoy, Wilson, Loubet, Clemenceau, Eduard Scham, Lev Davidoviç Bronstein gibi isimlere rastlanmakta. Döndürdüğü dolapların kurbanları arasında, Çar II. Aleksandr, General Seliverstov, Arşidük Ferdinand; eylemci üyeleri arasında da Machiavelli, Marx, Kerenski, B.D. Novski ve bizzat Maurice Joly’nin kendisi var. (Joly soyadı bir evirmece; ismin kaynağı, Maurice isminin ses düzeninden kolaylıkla çıkarsanabilir.)

18

Komplo’nun Paris’te yirmili yıllarda yayımlanmış olan dört ciltlik baskısının kitabın en ünlü, en eksiksiz baskısı olduğunu söylemek yerinde olur. Monsenyör Junius, kitabı, yedi yıl emek vererek seksen dört yaşında tamamlayabilmiş. Junius’un yaşamöyküsünü yazanlardan birinin de belirttiği gibi, “acil bir faydası olduğu pek söylenemeyecek özellikte güç” Slav dillerini, hayatının son yıllarında öğrenme azmini göstermiş olan, çok dil bilen bir uzmanın, bir meraklının yapıtı bu. Yapıt, konu hakkında dönemin bütün bilgilerine yer vermekte, *Komplo*’nun Fransızcasını Rusçasıyla, Almancası-

nı Lehçesiyle, her birini de diğerleriyle karşılaştırarak, çeviriler arasındaki dilbilimsel farklılıkları en ufak ayrıntısıyla ortaya çıkarmaktadır, çeşitli *lapsus mentis* ve *lapsus calami*'nin yanı sıra, önceki baskılarda, bazen özgün metnin anlamını hissedilir bir biçimde bozan vahim baskı hatalarına da işaret etmektedir; bunlara, bu rezil kitabın rezil yazarlarını hiç tartışmasız töhmet altında bırakan Kutsal Kitap ile kurulan koşutlukları da eklemek gerekiyor. ("Bunları yazan eller Tanrı hayrına çalışmıyor.")

Şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki, Monsenyör Junius'un bu dev çalışması boşa çıkmamıştır. *Komplo*'nun bütün yayımcıları, yalnız Fransa'dakiler de değil, ucuza kotarılan kısa süreli başarılarla yetinmeyen *ciddi* bütün yayımcılar, bilgilenmek için bundan böyle Monsenyör Junis'un dört ciltlik yapıtına başvurmaya başlarlar. (Monsenyör Junius'un kanıtlamalarından bir ihtimal A. Tomić de yararlanmış. Tomić'in yorumu, *Gerçek Temeller* başlığı altında, 1929'da Split'te yayımlanacaktır; bundan beş yıl sonra, Belgrad'da o ikircil anlamlı *Kim İmparatorluğun İflasına Çalışıyor* başlığıyla çıkacak olan çevirinin Patrioticus imzasıyla yazan adsız yorumcusu da aynı kanıtlamalardan yararlanıyor.)

Almanya'da *Komplo*'nun gerçekliğine duyulan inanç "sarsılmaz ve kaya gibi sağlam"dır; pek çok kuşağın bilinçlenmesiyle vatanseverliğinin temelinde bu kitap yatmaktadır. Sosyal demokrat gazeteler, bu anlaşılması güç yapıtta ileri sürülen suçlamaların saçmalığını hararetle ilan ederken, basının telaşlandırıcı söylentiler yayma alışkanlığı olmayan bölümü, ("eşit derecede anlamsız") mümkün iki tavidan ikincisini seçer ve –hele *Times*'ın büyük yankılar uyandıran açıklamasından sonra– her türlü tartışmanın

bundan böyle saçma olduğunu ilan ederek olaylara kayıtsız kalır. O dönemde (henüz) ünlenmemiş olan amatör bir ressam, Ratšovski'nin psikolojik düşünme biçimi ve zıt iki tavrın sonucu doğrultusunda, kitabın gerçeğe uygun olmadığını kanıtlamak istemenin aslında onun "gerçeğe uygunluğunun bir kanıtı" olduğunu yazacaktır (*Mein Kampf*). O ünlü 1933 yılında, aynı amatör ressam *iyice ünlendiğinde*, *Komplot* Almanya'da otuzdan fazla baskı yapmış durumdadır; Der Hammer Yayınevi yüz bininci kitabın satışı onuruna bir kokteyl düzenler.

Sahibi Henry Ford olan yüksek tirajlı bir gazetenin desteği sayesinde kitabın, Nilus'un metni esas alınarak yapılan Amerikan çevirisinin satışı, 1925 yılında beş yüz bine ulaşır. Henry Ford'un hayatında iki takıntısı olmuştur: otomobillerle gizli çeteler. Kitap, Latin Amerika'da amansız parti çatışmalarında uzun yıllar doğrudan bir uygulama alanı bulacak, özellikle Alman uyrukluların başucu kitabı haline gelecektir. Kitabın İspanya'da çıkan üçüncü baskısının (kapağının üstünde bir haçla üç başlı bir yılan olan 1937 São Paulo baskısı) temel bir değer taşıdığını kabul etmek yerinde olur: bunu kaleme alan kişi gene Monsenyör Junius'un kanıtlamasından yararlanmıştır. Preziosi'nin yaptığı, aynı yıl çıkan İtalyanca çeviri de aynı kanıtlamaya dayanıyor. Bu arada kitabın László Ernő diye bir zatın zırvalarıyla dolu olan Macar baskısının (1944) yayımlanışından sonra basında çıkan yorumların doğrudan bir etki yaratmış olup evimizin pencerelerine av tüfeğiyle ateş edilmesi sonucunu doğurduğu göz önüne alınırsa, *Komplot* meselesinin beni kişisel olarak ilgilendirdiğini söylemek yanlış sayılmaz.

Bu kitap, büyük ihtimalle, sadece şu eski amatör ressamı, ünlü *Mein Kampf* yazarını değil, aynı zamanda, sonradan adı dillere destan olan meçhul bir Gürcü papaz okulu öğrencisini de büyük ölçüde etkilemişe benzer. Sibiryâ sürgününün o karlı uzun gecelerinde, dışarıdan fırtınanın uğultusu duyulurken, bir mum alevinin titrek ışığında, *Komplo'*dan okuduğu cümleler bu adamı İncil'de okuduklarından herhalde çok daha fazla etkilemiş olmalı.

Öyleyse bir Rönesans prensinin eğitimi için kaleme alınmış bu ders kitabı –Joly tarafından düşünsel açıdan bir biçime kavuşturulup Nilus'un panayır aynasında çarpıldıktan sonra– çağdaş diktatörlerin başucu kitabı haline gelmiştir. Nilus'un metninden aldığımız birkaç örnekle bu metinlerin tarihsel yansımaları, bu kitabı okumanın zararlı etkisini kanıtlayabilir sanıyoruz:

“Eğilimleri kötü olan insanlar, eğilimleri iyi olan insanlara oranla çoğunluktadır. İnsanları şiddet ve zorbalıkla yöneterek daha iyi sonuçlar alınmasının nedeni de budur zaten. Her insan iktidar olmaya can atar, olabilse herkes diktatör olmak ister; bununla birlikte, kendi iyiliği için başkalarının iyiliğini gözden çıkarmaktan kaçınmayanların sayısı da pek azdır.” (*Komplo*, s. 216)

Ya da:

“Hak güçlünündür. Hak kelimesi büyük sorumluluk taşıyan bir kelimedir ve hiçbir şey bu kelimenin bir anlamı olduğunu kanıtlayamaz. Hak neye dayanır? Nerede biter? İktidar örgütünün zayıf, hükümdarla yasaların güçlerini yitirmiş, liberalizmin verdiği hakların çözülmüş olduğu bir devletten ben yeni

*bir hak çıkarıyorum – en güçlü olanın hakkına göre iş görerek mevcut düzenle kurumları parçalamak.*¹ (s. 218)

Yapıt sözcüklerden önce mi gelir, yoksa yapıt sözcüklerin gölgelerinden mi ibarettir sorusunun ortaya atıldığı karmaşık ikilemde, *Komplot*'dan yapılan bazı alıntılar, içimizde idealist bir değişkeye inanma arzusunu uyandırabilir. Zor-baların bu okumadan çıkaracakları öğreti zamanla canlı ve sürekli bir uygulama halini alacaktır.

“Görevimiz, bütün Avrupa’da ve Avrupa’dan başlayarak bütün kıtalarda karışıklıklar, çatışmalar, düşmanlıklar çıkartmaktır. Bundan sağlanacak ikili bir kazanç vardır: bir yandan, bütün demokratik devletleri, kendilerini istediğimiz gibi çökertebileceğimizi ve toplum biçimlerini değiştirebileceğimizi ispatlayarak dize getirmiş olacağız. Öte yandan siyasetimiz, iktisadi ilişkilerimiz ve gündelik devlet işlerine sızma yoluyla, bütün hükümet dairelerinde işleri allak bullak edeceğiz.” (s. 235)

Düşünceler tarihinde, şimdiye kadar bir iktidar sahibine yöneltilmiş hiçbir felsefi düşünce böylesine bir yankı uyandırmamış, böylesine geniş ölçekte uygulanmamıştır.

“Politikanın ahlakla hiçbir ortak noktası yoktur. Ülkesini ahlaka uygun olarak yöneten bir devlet başkanı apolitiktir, öyleyse, yeri devletin başı değildir. Bizim şimdi yapmak zorunda olduğumuz bu kötülükten, sarsılmaz bir yönetimin hayrı doğacaktır: bu da, şu sırada liberalizm tarafından cendereye sokulmuş olan halk düşüncesince izlenmesi gereken tek yoldur... Sonuç nedenleri haklı çıkarır. Öyleyse planlarımızda dikkatimizi iyilikle ahlak üzerine değil, gerekli ve faydalı olan üzerine yoğunlaştıracaktır.” (s. 218)

1 Bu kesinlemelerdeki hamaset, *Bir Kıyım İçin İvrir Zıvrır* başlıklı yergi kitabının yazarı Doktor Destouches namında biri üzerinde *Komplot*'nun nasıl bir etki uyandırdığını gösteriyor.

“Her türlü çareye başvurarak, bize karşı komplo düzenlenmesine çalışacağız. Dolayısıyla, silaha sarılarak, iktidarımıza karşı çıkabilecek olanları, gözlerinin yaşına bakmadan cezalandıracağız. Her türlü gizli çete kurma girişimine karşı ölüm cezası uygulanacak. Bize hizmet eden ve hâlâ hizmet etmekte olan bütün toplulukların bünyesine sızarak bunların üyelerini Avrupa’nın en ücra köşelerine yollayacağız... Siyasi suçlara paye veren koruyucu haleyı ortadan kaldırmak için de kabahatlıleri, haydutların, canilerin ve öteki adi suçluların arasına, sanık sandalyesine oturtacağız. O zaman kamuoyu bu suçları öteki fesatlarla bir görerek bunları da ötekiler gibi aşağılamaya başlayacak.” (s. 268)

20

1942 yılında –Kruşevan, Petersburg’daki gazetesinde, yazılarını yayımladıktan otuz altı yıl sonra– cinayete tanık olmuş biri, güncesine şunları yazmış: “Bu cinayetlerin hangi hüküm temelinde sürdürüldüğünü anlayamıyorum. Herkesin seyredebileceği açık bir biçimde, sanki ortada bir sahne varmış gibi, insanlar birbirlerini öldürmeyi sürdürüyorlar.”

Oysa sahne gerçek; cesetler kadar gerçek.

“Bazalt çubukları gibi,” diye yazıyor zavallı Kurt Gerstein, “insanlar hâlâ ayakta; düşmek ya da eğilmek için olsun, en ufak yer bulamadıklarından. Ölüm anında bile herkes ailesinin peşinde, birbirlerinin ellerine sarılıyorlar. Bir sonraki yükleme için odalar boşaltılırken bu kucaklaşmaları bozmak imkânsız. Terle idrardan ıslanmış, morarmış cesetler, bacaklarında aybaşı kanaması pıhtılarıyla fırlatılıyor. İki düzine işçi, demir kancalarla açmaya uğraştıkları ağızlara bakmakla görevli. Ötekiler cinsel organlara, anüslere bakıyor, para,

elmas, altın... arıyorlar. Dişçiler ellerinde çekiçlerle altın diş, köprü söküyorlar. Ortalarında Yüzbaşı Wirth...”

Çemberin ortasında, ayakta, Yüzbaşı Wirth var. Asker ceketinin üst cebinde, sol tarafta, *Komplot*’nun meşin ciltli 1933 Der Hammer baskısı bir nüshasıyla. Bir yerlerden, bu kitabın Rus cephesinde bir astsubayın hayatını kurtardığını okumuş: Usta bir atıcının tüfeğinden çıkan kurşun, kalbin tam üstüne, sayfaların arasına isabet etmiş. Kitap Wirth’in içini rahatlatıyor.

Lenin Resimli Kızıl Pullar

Neşideler Neşidesi, 8,6

Sayın beyefendi, Michelet sokağında verdiğiniz konferansta, Mendel Osipoviç'in mektuplaşmasının akıbeti ne oldu sorusunu ortaya atarak, Osipoviç'in Çehov House yayınlarından çıkan *Bütün Yapıtları*'nın aslında eksik olup mektuplarının günün birinde bulunmasının muhtemel olduğunu ve o zaman bu mektuplaşmanın şimdiye kadar yayımlanmış olan on kadar mektupla sınırlı kalmadığının anlaşılacağını düşünmenin yerinde olacağını belirttiniz. Çok üzücü bir biçimde aramızdan ayrılan, eksikliğini duyduğumuz Jossif Bezimenski'ye bu konuda yaptığı çalışma için duyduğunuz saygıyı belirttikten sonra, mektupların bulunma ümidinin hâlâ var olduğunu, böylelikle giderilmesi mümkün olmayan bir eksikliğin doldurulmuş olacağını anlattınız.

Beni size yazmaya iten de, bu mektuplaşmanın büyük bir bölümünün hâlâ var olduğu, (aklımda kaldığı kadarıyla

alınılıyorum) “duygusal ya da başka nedenler yüzünden bu kıymetli belgelerden ayrılmak istemeyen” birinde bulunduğ u konusundaki sizin ş u inanılması güç –cesaretine inanılması güç demek istiyorum– azminiz. O an, konferansınızda, böylesi sarsılmaz bir kanıya öyle birden nasıl vardığınızı sormak aklıma gelmedi –çünkü böyle bir varsayımdan ne iki yıl önceki konferansınızda ne de kitabınızın önsözünde söz etmiştiniz– hatta size “Eğer şansımız yaver giderse, bu kişi hâlâ Paris, Berlin ya da New York’ta bir yerlerde yaşıyor,” dedirten böylesi sarsılmaz bir kanıya öyle birden nasıl varmıştınız bilmiyorum. Bu iyimser sonuca her şeyden önce merhum Bezimenski’nin araştırmaları ve size açtığı arşiv sayesinde varmış olmanız mümkün efendim.

Aradığınız kişi, Beyefendi, sizin tabirinizle “gizin anahatarını elinde tutan kişi” o konferansta sizden birkaç metre ötede oturuyordu. Bu kadını tabii hatırlamayacaksınız, dikkatinizi bile çekmemiş olmalı. Dikkatinizi çekmiş bile olsa konferanslara, her ne kadar görgülerini artırmak bahanesiyle –bu dünyadaki görevlerini yapmadan öbür dünyaya gitmemek, yolun sonunda, cehaletin karanlıklarında yaşamadıklarını kendilerine ispat etmek için– geldikleri düşünülse de esasında ölüm saplantısı hükmündeki yalnızlıklarını unutmaya, hiç olmazsa insan yüzü görmeye gelen kadınlardan olduğumu düşünmüşsünüzdür.

Yaşadığım yalnızlığın boyutları ne olursa olsun, Beyefendi, başkalarını –uçsuz bucaksız bir mezarlık gibi, nüfusu yalnızca ölümler olan– anılarımla bezdirmekten kaçınan biriyim; konferanslara gitmem, cevap gelecek diye vakit doldurmak için tanımadığım insanlara mektup yazma alışkanlığım da yoktur. Ancak Tanrı şahidimdir –siz de şahidim olacaksınız–

hayatımda az mektup yazmadım ben. Üstelik bu mektuplar hep tek ve aynı kişiye gönderilmiştir: Mendel Osipoviç'e.

Onun yapıtına vâkıf olan sizin gibi birine (amacım onun yaşamöyküsüne ilişkin birtakım belirsizliklere dikkatinizi çekmek de değil) fazla açıklama yapmak gereksiz; anlatacaklarımın içinde hangi sözün nereye gittiğini siz bulun. "Yıldız Yamyamlığı" başlığını taşıyan o gizemli şiirde (I. cilt, s. 42), "*iki gezegenin, iki insanın çarpışması*", Bayan Nina Roth-Swanson'ın iddia ettiği gibi, "bilinçöncesi etkinlikle bilinçdışı etkinlik arasındaki sıkı bir işbirliğinin ürünü" kesinlikle değil; 1922 yılının o karanlık kasım ayında, o gün (tesadüf eseri –ama ölümcül bir tesadüfün eseri– M.O. Paris'e uğrayıp da) Rus Arşivi'nin yazı işlerinde bakışlarımız birbirine çakıldığında, onun o an ruhunda çakan gök parıltısının şiirsel bağlama oturtuluşu yalnızca. Söz konusu hanımın belirttiği gibi, M.O. sıkıntılı mahrumiyetlerinin şiirini yazmadı; belki azıcık kara mizah da katarak kendisinin de belirttiği gibi "icabında şair" oldu o.

Ben o zaman yirmi üç yaşındaydım... Ama burada benim önemim yok, hiç önemim yok, biz yine Mendel Osipoviç'e dönelim. Aynı dönem şiirlerinde, "Açımlanma" şiirinde, "*yamyam gezegenler*", hiç de "geldiği yerle sürgünlük deneyimlerine bağlanan bilinçaltı korkular" değiller; "gördüğü bir kâbusun şiirsel bağlama oturtuluşu" da değiller, hele "totem" hiç değiller; bu gezegenler iki imgenin kaynaşmasından ibaret: Mendel Osipoviç, o gün, okur için kolaylaştırılmış bilgilerin yer aldığı bir bilim dergisinde, yamyam denen yıldızlarla yıldızlararası yamyamlık –yani, çift olup birbirine çok *yakın* duran ve Samanyolu ötesi yıldız kümelerinin uzak sisinde birbirlerini yutan gök cisimlerinin

yıldızlar dünyasındaki tezahürü– diye bir şey okumuştun (Alnıyla dokunup çenesiyle parçalar gezegen birbirini” dizesi oradan). Şiirin ilk çıkış noktası için söyleyeceklerim bu kadar. İkincisi M.O. ile tanışmamız oldu. Bu iki olay tek bir imge halinde kaynaşmıştır. Şairler de yalvaçlar adına söz aldıkları için, yıldızlar hakkındaki dörtlük haliyle yalvaçça olmuştur: İkimizin hayatı birer yamyam gibi birbirine girmiştir Beyefendi.

Tabii Mendel Osipoviç’in kim olduğunu onunla tanışmadan önce de biliyordum; o dönemde Rusya’da Yidiş dili konuşan herkes Mendel Osipoviç’in kim olduğunu bilirdi. Hakkında bir sürü söylenti dolaşıyordu; böyle güçlü ve özgün kişiler hakkında hep dolaştığı gibi: Anski’nin basit bir taklitçisiydi, nüfusuna kayıtlı olmayan bir çocuğu vardı, ünlü bir Alman oyuncuyla mektuplaşıyordu; on sekiz yaşından beri (ünlü bir Rus şairi olan kıskanç koca onun çenesini kırdığı dönem) takma çeneyle dolaşıyordu; şiirlerini önce Rusça yazıp sonradan babasının yardımıyla çeviriyordu; temelli olarak Filistin’e yerleşmek istiyordu, vesaire... Bir gün gazetede, Pyotr Rotov’un yaptığı portresini görmüş, resmi kesip günceme yapıştırmış, “Allahım, hayatımın erkeği bunun gibi olmalı işte! ” diye geçirmiştin aklımdan. (Ah, o dokunaklı dünyası gençliğimizin!..)

Bir de baktım ki –aman allahım– Rus arşivinin yazı işlerinde, karşımda Mendel Osipoviç, gözlerini üzerime dikmiş bana bakıyor. Titrediklerini görmesin diye ellerimi masanın altına sakladım.

Ertesi gün, Montparnasse’da bir lokantaya akşam yemeğine götürdü beni. Hakkında, umumi yerlerde yemek yiyen kadınları Byron gibi küçümsüyor dendiği için, kar-

nımın aç olmasına rağmen şekersiz bir çayla yetindim. Byron fıkrasının kötü sonuçlarını sonradan ona anlattım tabii. Bu olaydan, Bezimenski'nin "anatomik şiir" diye adlandırdığı o ünlü şiir çıktı: *"tenin zaferinden sonra, tıpkı ters çıkarılan deri bir eldiven gibi, iç organların ülküselleştirilmiş özü çıkar meydana; yalnızca yürek değil, aynı zamanda ciğerlerin leylak rengiyle bağırsakların dolambaçları da."* Öyleyse bu tam anlamıyla bir aşk şiiri oluyor, "ana rahmine ilişkin düşlemler" değil!

Kısacası, aşkımız "acımasız ve kaçınılmaz" hale geldi; engellere rağmen hayatlarımızı birleştirmemiz gerektiğini anladık. Göğüslememiz gereken bütün o güçlükleri isterseniz anlatmayayım: ailelerimiz, her çeşidinden çete, arkadaşlar, Yazarlar Örgütü... ve tabii M.O'nun hep son gerekçe olarak karşısına dikilen hasta kızı.

Onun isteği üzerine, Rusya'ya geri dönerek *Der Stern* dergisinin yazı işlerine girdim. Artık birbirimizi her gün görebiliyorduk. Hayatım onun etrafında döner olmuştu; bunu gölgesinde yaşıyordum dememek için söylüyorum belki. "Pembe Abajur Altında Güneş" şiiri, bu konuda kendisine yaptığım uyarılara Mendel Osipoviç'in verdiği alaycı bir karşılıktan öteye gitmez. ("Aybaşı kanaması saplantısı" değil. İnsaf!)

O dönemde M.O. evli ve bir kız çocuk babasıydı; (ya da, Bayan Nina Roth-Swanson'ın deyişiyle, "M.O. gençlik düşlemlerini bir gayri meşru çocuk anası kadın kişiliğiyle taçlandırmıştı"): bunu bilmiyor olamazsınız Beyefendi. Doğuştan hasta olması sanki Mendel Osipoviç'in yaşamöyküsüne gölge düşürürmüş gibi, Bayan Roth-Swanson'ın es geçtiği bu zavallı çocuğun varlığını, benim için bu her ne kadar güç olsa da size hatırlatmam gerekiyor.

Beyefendi, niyetim eleştirirlerimin keyfi görüşlerini düzeltmek kesinlikle değil, hele Nina Roth-Swanson denen hanımın çözümlemelerini düzeltmek hiç değil –aslında herkes kadar benim de az çok hakkım belki bu– fakat bu noktada bir eleştiri yapmam gerekiyor: Bu hasta küçük kızın varlığını pekâlâ bilen Bayan N. R. S., kadın dayanışması ya da analık içgüdüsünden olacak (ki bunların eleştirel düşünceye yardımı dokunduğu şimdiye kadar hiç görülmemiştir), *kind* sözcüğünün geçtiği bütün şiirleri “birer suçluluk duygusu gibi yaşanan üstben yaptırımlarına bağlı boğucu sıkıntı!” olarak yorumlamaktan geri kalmıyor. Mendel Osipoviç bunları okuyacak olsa mezarında ters dönerdi. Yalnızca bu sözlerin iğrenç sıradanlığından değil, her ne kadar biraz bunun için olsa da... Asla Beyefendi, asla, Mendel Osipoviç, yazılarında bu çocuğa en ufak atıfta bulunmamıştır: o böyle bir şeyi kutsallığı hiçe saymak addederdi. Beyefendi, “*Suçlu Parthenogenesis*” benim; aramızdaki yaş farkı yedi yıl olsa da onun şiirlerinin “*mein kind*”ı benim. Onun *Av Köpekleri*, *Tuzdan Sütun* romanlarını, ayrıca *Kuyruklu Yıldız* şiir kitabını temel alarak o saçma ensest tezini, şu “tabuları dinlemeyip, tıpkı bir düştteki gibi katharsis yaşama girişimi”ni gerekçelendirmeye çalışan Bayan Roth-Swanson’ın “kapsamlı çözümlemesi”ni artık bir kenara bırakabiliriz bence. Affedersiniz ama bu hanım kendi totemleriyle tabularından Mendel Osipoviç’i artık kurtarsa ne iyi olacak.

Kendisini “çift zincirli iki çapa gibi” eli kolu bağlı bırakan bu bağları, M.O’nun birkaç kez koparmaya çalıştığını da belirteyim. Fakat bu zavallı kız çocuğu, onun kapıdan içeri girer girmez, yolda gelirken tıpkı imtihana giden bir öğrenci gibi zihninden geçirerek tekrarladığı cümleleri nihayet dile

getireceğini, ilmini yalnızca çocuklarla akli noksanların bildiği bir sezgi gücüyle adeta hissedirdi. Arkasında yastıklarla yatağın içinde oturur halde, bulanık bakışlarını ona doğru çevirir, korkunç ve hayvansı homurtularla son bulan birtakım sözler gevelemeye çalışırdı. Pişmanlıktan içi parçalanmış M.O. onun yanına oturur, elini ellerinin arasına alır ve beklenen ilan-ı aşk yerine, yasal karısının kucağına gömerdi başını. “Tanrı bana, bu çocukla bu yeteneği, gururumu kırmak, pes ettirmek için verdi,” derdi hep hıçkırarak.

Bun alıyor, edebiyata, o “*vaat edilmiş toprağa*” sığınıyordu. (Şu şiirin ona nelere, ne anlaşmazlıklara, ne ihanetlere mal olduğunu düşünüyorum da!..) Böyle anlarda beni bırakmaya karar verirdi... Hasta bir çocuk ya da akli noksan biri gibi, zili çalışından ya da kapı tokmağına asılışından çıkarırdım niyetini. “Kimsenin canı yanmasın,” derdi. “Benim âşık olmaya hakkım yok.” Böyle birkaç kez “temelli” ayrıldık; ilişkimizi ipek bir iplik gibi koparırcasına; “*ve inciler, bol suyla yıkanmış sarı taşlığa dökülür*” (Moskova’da, Merzliyakov sokakındaki bir binanın çatı katında, benim evimde) hemen arkasından barışıp kucaklaşarak; “*hiç acımadan*”. (“Belirsizlikler” şiiri bu parçalanmaların yansımasından başka bir şey değildir.)

Nihayet –nihayet diyorum ama yıllar süren acılardan, ayrılıklardan, bozuşmalardan sonra oldu– hayatlarımızın sonsuza kadar birbirine bağlı kalacağını ve kısıtlı insani olanaklarımızın, ne aşkımızla, ne de aşkımızın karşısına dikilen engellerle başa çıkamayacağını anladık. “Böylesi aşk ancak üç yüz yılda bir gelir,” diyordu M.O. “Bu aşk hayatın ürünü ve tek yargıcı var: hayat. Hayatla ölüm.” İşte “Belirsizlikler” şiirinin anlamı size; sırası gelmişken belirtiyim: Bayan Roth-Swanson,

yorumuyla tamamen anlamsız kılmış şiiri. (“Dere, ırmak imgesi, şiir dilinde kullanıldığında, hele silindiği, bastırıldığı durumlarda, düşlerin bilinçdışı mekanizmalarından kaynaklanır; bu düşlerdeyse, her ne kadar göze görünmese de varlığı hissedilen akarsu, yani –“ses çıkaran uçurum”– belli bir çağrışım dizgesi aracılığıyla, sözcüklerin mırıltısını olduğu kadar idrar sesini de akla getiriyor.” (Bu laf salatasının hangi anlama geldiğini ne olur açıklayın bana!)

Mendel Osipoviç kocam değildi Beyefendi; hayatıma anlam veren biriydi; bana gelince onun gözünde “üzüntüye deva”ydım ben (bkz. ikiz şiirler “Savurgan Oğul” ile “Gea’yla Afrodite”, c. III, s. 348/350). Bizimki, “ölümlülerin açgözlü mutluluğuna” gereksinim duymayan aşklardandı; gösterişe gereksinimi olmayan aşklardan; kendi kendine besleniyor, kendi kendine tutuşuyordu – ama paylaşılan bir ateşle. Artık “heyecanlı bozuşmalar dönemi” kapanmıştı: Birer tutsak, birbirimizin rehinesi olmuştuk; “şahane hastalığımız”ın ısı eğrisi dengelenmişti. Ben eğitimimdeki son yıkıntıyı, kendime duyduğum “saygı”yı bütünüyle yitirmiş durumdaydım. Ondan artık hiçbir şey beklemiyordum; orada kaya gibi sağlam durması yetiyordu bana. Guérin metoduyla, yalnızca benim okuyabildiğim birtakım kişisel işaretler de uydurarak steno öğrendim. M.O. o dönemde ününün doruğunda bir yazardı; yani saygı duyulan ve karşı çıkılan bir yazar; bense aramızdaki gizi bilenlerin gıpta ettikleri güzel kadın. M.O’nun o suçluluk duygusuyla sonsuz pişmanlık ateşi sönmüştü. Birlikte yaşadığımız o yıllarda, “o acımasızlık ve şefkat dönemleri”nde, M.O. en güzel yapıtlarını yazdı. (Motiflerini Kutsal Kitap’tan aldığı tiyatro yapıtlarına gelince... Bunların o “kurt kanunu dönemi”nde insanın, çekmecesine

kaldırmak için olsun, metnine ancak ölüm tehlikesini göze alarak geçirebileceği tehlikeli göndermelerle dolu olduğunu unutmamak gerekir efendim. Bayan Roth-Swanson'ın –özür dilerim, hep o çıkıyor karşıma, odanın orta yerine konmuş münasebetsiz bir dolap gibi– yorumlarını, onun Musa'ya ilişkin “haham babaya, zorba babaya karşı duyulan bastırılmış öfke” açıklamasını okurken, bu hanım Rusya'da yaşadığı yılları bir hayal âleminde geçirmiş olmasın diyorum kendi kendime, “koca ihtiyar Musa'nın acımasız göğü altında”, şiirin “kapsamlı açıklama”sını henüz kafaya takmamışken, henüz yalnızca sıradan bir çevirmen, bir okutmanken.) Ben Mendel Osipoviç'in bütün yapıtlarını daktilo makinesi ya da elyazısıyla temize çektim; edebi bütün yumurtlamalarında, sancı anlarında ona yardım ettim. (Bkz. örneğin “Kadın Amin Dedi” şiiri; c. II, s. 94) Yıllarca, şimdi çağırır diye, hazır bir bavulla yaşadım. Tahtakurusu kaynayan taşra otelleriyle kiralık odalarda “*acımasız bir ateşin gururuyla tutuşan geceler*” geçirdim. Bakü'nün bir otelinde, eşyalarımızı ilk kez birlikte yerleştirdiğimiz zamanı hatırlıyorum –hatırlamaya hakkım varsa eğer– askıya asılmış, dolaba yerleşmiş giysilerimizin o mayışık mahremiyeti... (Bayan Roth-Swanson'ın “Kenetlenmiş Bedenler” şiiri hakkındaki açıklamasını yorumlamayacağım – insan beğenisiyle zekâsının sınırlarını aşıyor çünkü.)

Herhalde kendinize, bütün bunların Mendel Osipoviç'in yapıtıyla ne ilgisi var, diye soruyorsunuz Beyefendi. Aynı isimle yayımlanan şiirdeki “Çiçektozundan Küme” benim efendim (bu şiirin anlamı ancak ikimizin hayatı bağlamına yerleştirildiğinde açıklık kazanıyor). “Bütün dizelerimin, bütün sözcüklerimin, bütün noktaların içinde sen varsın, bir çiçek tozu gibi,” diyordu M.O. “Yazdığım, hatta çevirdiğim

her şey, senin varlığıyla dolu.” *Neşideler Neşidesi*’ni 1928 yılı içinde, demek ki aramızdaki kırgınlığın bittiği dönemde çevirmiş. (Zanikovski’nin bu çevirinin “aslına uygun olmadığı” iddiası anlamsızdır! Metne pek bağlı kalınmadığı iddiası ancak Mendel Osipoviç’in bu konudaki kişisel kuramı bilindiğinde anlaşılabilir; Zanikovski’nin suçu üzerine attığı M.O’nun babası “saygıdeğer Josef Ben Berguelson”un bu işle kesinlikle ilgisi yok; M.O. çevirilerine bazı kişisel duygularını da katmıştır: “Yoksa, maddi güçlükler bir yana, o kadar keyifli nasıl çeviri yapardım,” derdi bana. Catullus’u, Petrarca’nın *Canzoniere*’sini ve rahmetli İzirkov’un yardımıyla çevirdiği Shakespeare sonelerini bu sözlerin ışığında okumak gerekir.)

Hayatımızın, üzerinden zalim bir görüntü gibi kaydığı tarihsel arka plana hiç değinmeyeceğim Beyefendi; arkama baktığımda, kar, yağmur, çamur kasırgalarının birbirini kovaladığı bir görüntü halinde, “*yekpare bir kışın cehenneminde*”, her şey birbirine karışıyor. Ama emin olun efendim, Mendel Osipoviç’in yüzü, onun katı kurallı düzyazısının düşündürebileceği gibi ciddi değildi; bana yazdığı mektuplarda M.O. bir Flaubert kadar barok olmuştur. Bu mektuplarda, yapıtlarında bahsettiği her şey vardı, ama bahsetmedikleri de: yaratıcılığın coşku ve sıkıntıları, ruh halleri, kentler, basur- lar, manzaralar, intihar ve hayata bağlanış nedenleri, düzyazıyla şiir arasındaki fark... Bu yıldırım pusulalarda, âşık ah vahları, erotik göndermeler, yazın kuramları, gezi anıları, şiirlerden parçalar, hepsi iç içeydi. Bir gülle bir şafak vak- tinin betimlerini de hatırlıyorum; tahtakuruları konusunda çeşitlemeler, ölümden sonra hayat hakkında derin düşünceler. Bir ağaç, bir benzetme –Kırım’da kaldığı otelde, pence-

relerin altında, cırcırböceklerinin sanki kurulan binlerce kol saati gibi ötmesi– bir ismin etimolojisi, bir kent, bir kâbusun çözümlenmesi, bunlar da kalmış aklımda. Üst tarafı, hâlâ hatırlayabildiklerim, aşk sözcükleri; kışın nasıl giyinmem gerektiği, saç biçimim konusunda öğütler, yalvarmalar, “*ince yaltaklanmalar*”, kıskançlık kavgaları – haksız yere, bilmem söylemem gerekir mi?

Sonra günün birinde bir mektup aldım, o korkunç kırk dokuz senesiydi, o dönemde olup bitenleri herhalde size anlatmama gerek yok; bildiğiniz gibi Beyefendi, Yidiş Yazarlar Örgütü’nün bütün üyeleri o kaçınılmaz yazgı senesinde yok edildiler. Bahsedeceğim olay bu korkunç olayların hemen öncesine rastlıyor. Bana gönderilmemiş olan bir mektup aldım. Merakımı görgü kurallarına tabi tutarak mektubun içeriğini okumamam beklenemezdi, hele zarfın üstüne Mendel Osipoviç’in elyazısıyla benim adımın yazılmış olduğu düşünülürse. Hayır, bir aşk mektubu değildi bu; içinde birtakım dizelerin anlamları, anlatım biçimleri söz konusuydu – Mendel Osipoviç’in şiirlerini Rusçaya çeviren genç çalışma arkadaşı hanıma öğütleri... Ne var ki bu mektupta bir çeşit belirsizlik hâkimdi; mektup o “*Dionisosçu vecd hali*” yle, (onun dizeleriyle söylemek gerekirse) “çöplük horozunun hizaya gelmez onuru”yla doluydu baştan sona: Mendel Osipoviç’in ruhunu avucumun içi gibi bilirim. Bugün bile Beyefendi, hâlâ eminim, (eğer bu benimki yalnızca bir teselli ya da aklanma sayılmazsa tabii) basit bir Liebersbrief bile beni bu kadar kıramaz, bu kadar sarsamazdı. Onun o “*Dionisosçu vecd hali*”ni affedebilirdim; eşsiz ve emsalsiz aşkımız adına tenin ihanetini de affederdim herhalde – şairlerin, tanrılar gibi, yaptıkları her şey affedilir.

Fakat mektubunda bu genç insana, şiirinden, benliğinden, esin dünyasının gizemli özünden bahsetmesi –şiirin kendisinden kaynaklanan– belirsiz bir bağlamda, o kızla, yalnızca benle ona (bir çeşit *jus primae noctis* gibi) ait olduğunu sandığım bir şeyi paylaşması, beni en derin yerimden vuran, bütün varlığımı sarsan, o eski serinkanlılığımı yitiren bunlar oldu. “*Sarı taşlık*”, sanki bir yer kaymasının etkisi altında çatlayarak ayaklarımın altında yarılıverdi; korkunç bir karabasandaki gibi gömülmeye başladım içine. Bu baş döndürücü düşüşü ancak bir şey yaparak, saçmasapan bir şey yaparak, bir aynayı, pembe abajurlu lambayı –onun hediyesiydi– çin porseleni çaydanlığı ya da kıymetli derecemizi kırarak durdurabilirim derken bir fikir geldi aklıma: mektuplar.

Evinde o zamana kadar birkaç kez arama yapıldığından, Mendel Osipoviç mektuplarımı benim evime bırakmıştı. “‘İsmi cismi belirsiz adamlar’ın senin benliğini didikleme fikrine tahammül edemem,” derdi. Mektuplarımızı, bana ilişkimizin başında hediye etmiş olduğu bir kurdeleyle bağlamıştım; bu siyah kadife kurdele, “artlamaların”, sarı saçlarda, şakakların üzerinden alna doğru kaydırılan saç bantları gibi dizeden dizeye atladıkları bir şiirinde de çıkar ortaya. Herhalde saçımı kesmek niyetiyle, o an elimde tuttuğum makasla kurdeleyi kesiverdim: Düşüşümün hızı kesilmişti. İlk mektubu yırttığımda, artık geri dönüşün mümkün olamayacağını biliyordum, içime bir bıçak gibi saplanan düşünceye rağmen yaptığım şeyden pişmandım, hemen o an pişman olmuşum. Aşk romanımız, sayfaları koparılmış değerli bir kitaba benzemişti; üstünde “hatalı” yaftasıyla kitapçıya geri götürülen o nüshalara. Öfke ve pişmanlıktan gö-

züm kararmıştı, balmumundan damgaları andıran pulların kızıl çıkartmalarından başka bir şey seçemiyordu gözüm. Mendel Osipoviç'in yapıtını iyi bilen biri olarak siz onun bu sahneyi nasıl anlatacağını düşünüyorsunuzdur herhalde: bir Felemenk portresi, perdelerin arkasından genç bir kadının yüzüyle ellerine vuran o ışık. Işık aşkına, görüntü aşkına, bir ateş yakar, ateşi besleyip sobanın kapağını aralık bırakırdı belki, ne dersiniz? Acaba bir yere bir şömine koyar mıydı? (Şöminem yoktu, sac soba da sönmüştü, aylardan mart olmasına rağmen; buz gibi soğuk bir mart ayı...) Sanmıyorum. Pencere kenarındaki kadının yüzünü aydınlatmak için "*saydam günbatımı*"nı yeterli görürdü herhalde; gene aynı şekilde, Lenin resimli kızıl pullar "*soylu kanın kızıl damgası*"nı vurgulamaya yeter de artardı bile. (Bu "*soylu kanın kızıl damgası*"na gelince, getirdiğiniz açıklama doğru.) Ah, cehennem ışığını yeniden yaratmanın bir yolunu bulurdu herhalde!

Vahim hatasının farkına varacağını tabii tahmin etmiştim. Beni görür görmez ne yaptığımı anladı: yanımda yırtılmış kâğıtlardan bir yığın vardı. Ayağa kalkarak kitaplarını eline tutuşturdum. "İthafları yırttım," dedim. Ardından, içi fotoğraf dolu bir zarf uzattım kendisine. "İkimizin birlikte görüldüğümüz fotoğrafları imha ettim."

Sonradan yalnızca bir kere gördüm onu – bildiri sunduğu bir toplantıda. Sonunun yakın olduğunu sezen kırgın bir adam olup çıkmıştı. Sonrasını biliyorsunuz. Bir gece "ismi belirsiz adamlar" mektuplarından geri kalanlarla alıp götürdüler M.O'yu. Böylece yapıtı beşinci cildinden yoksun kalırken, mektuplaşması da yayıncılarıyla dostlarına gönderdiği bildiğimiz yirmi kadar mektupla sınırlanmış oldu.

“Devrim’in kılıcı”yla yok edemediğini aşk çılgınlığı serdi yere.

Olan olmuş. Geçmiş içimizde yaşıyor, silemiyoruz onu. Düşler ölüm ötesinin birer yansıması, ölüm ötesinin varlığına birer kanıt olduğuna göre, artık düşlerde buluşuyoruz onunla: sobanın yanına diz çökmüş, içine ıslak odun tıkıştırıyor ya da boğuk sesiyle beni yanına çağırıyor. Uyanıp ışığı yakıyorum. Pişmanlıkla acının yerini yavaş yavaş anıların karanlık neşesi alıyor. Acımasız ve ateşli aşk romanımız hayatımı doldurdu, hayatıma anlam verdi. Kaderden yana bir şikâyetim yok Beyefendi, alacak talep etmiyorum. Adım, ne Mendel Osipoviç’in yapıtları dizininde, ne onun yaşamöykülerinde, ne de bir şiirin altına düşülmüş notta yer alacak. Ben Mendel Osipoviç’in *yapıtıyım* Beyefendi; o da benim. Bundan daha güzel Tanrı bağışı olur mu?

Ama Beyefendi, sakın “kaderle barıştığım”, her şeyden vazgeçtiğim gelmesin aklınıza. Mendel Osipoviç’in mezarının nerede olduğu bilinmediği için, (zavallı Z.’nin ilan ettiği gibi) “yanında uyumak” gibi bir niyetim yok. Ancak Diderot bütün maddeciliğine rağmen böyle kuruntularla kendinden geçebildiğine göre, ben de her çeşit maddeciliğin dışında onunla ölüm ötesinde buluşmayı ümit edemez miyim? Allah vere de yanında bir başkasının karaltısını bulmasam.

SONSÖZ

Bu kitabın bütün öyküleri, fizikötesi olarak niteleyebileceğim bir tema çizgisinde yer alıyor; *Gılgamış Destanı*’ndan bu yana ölüm sorunu edebiyatın vazgeçilmez temalarından biri olagelmıştır. Eğer divan sözcüğünün daha aydınlık, daha duru bir çağrışımı olmasaydı, bu kitap, herhalde alaycı, parodik bir küçük anlam farkıyla *Batı-Doğu Divanı* alt başlığını taşıyabilirdi.

“Kâhin Simon”, konusu gnostik bir efsaneden alınmış olan bir çeşitleme. Jacques Lacarrière’in sözünü ettiği *Katolik Din-bilim Sözlüğü* “borboritler”i rezil sapkınlar olarak tanımlıyor: Tertullien, borboritleri edebe aykırı davranmak ve kutsallığı hiçe saymakla suçluyor; Clément d’Alexandrie, “Nasıl tekele ruhlarını çamura bularlarsa, bunlar da gırtlaklarına kadar şehvete gömülüyorlar,” diyor borboritler için. Göreneklerindeki edebe aykırılık nedeniyle bu sapkınlar çamur –“*borborit*”– sözcüğüyle adlandırılmış. Gerçekten üstlerine çamur bulaştırıyorlar mıydı, yoksa bu bir eğretilmeden mi ibaret?

Engin bilgili, iyi niyetli biri, Simon’un öyküde betimlenen din sapkınlığıyla, Boris Souvarine’in 1938’de yazmış

olduğu bölüm arasındaki benzerliğe dikkatimi çekti. İşte söz konusu bölüm: “Stalin’le adamları her an, her zaman, her durumda yalan söylüyorlar ve öyle çok yalan söylüyorlar ki sonunda yalan söyleyip söylemediklerini tartamaz hale geliyorlar. Herkes yalan söyler olunca, yalan söylese de, kimse yalan söylememiş oluyor. Her şeyin yalan olduğu yerde hiçbir şey yalan değil... Yalan, sözde Sovyetik toplumun doğal bir unsuru... Kurultaylar, kongreler mi: hepsi tiyatro, mizansen. Kitlenin kendiliğindenliği mi: titiz bir örgütlenme. Sağ, sol: yalan, hepsi yalan. Stakhanov bir yalancı; Stakhonovizm: yalancılık. Yaşama sevinci: kasvetli bir oyun. Kültür: kültürsüzlük. Dâhi şef: dar kafalı bir zorba...” Ne var ki, adı geçen metinle her çeşit benzerlik tamamen bir rastlantı ürünü.

“Ölüye Son Saygı” öyküsündeki Jan Valtin ya da Valtin gerçek bir kişi. *Out of the Night* başlığını taşıyan kalın bir kitapta, izlek olarak oldukça uyduruk bir konuyu andırıyor olmasına rağmen, Valtin bu bölümü gerçek olarak aktarıyor. Öyküde görülen Felemenk motifleri, Terborch, Rubens, Rembrandt tablolarından yayılan atmosferle bu atmosferin yorumundan; ayrıca 1972 yılında Hamburg’a yapmış olduğum bir yolculuktan esinleniyor. Natürmort yapar gibi “tuvali şövaleye” yerleştirip modele bakarak doğrudan betimlediğim o mide bulandırıcı glayöller, o tarihten iki üç gün kadar önce bize O.V. getirmişti.

“Ölüler Ansiklopedisi” ilk kez 1981 Mayıs-Haziran’ında *Knjizevnost* (Edebiyat) dergisinde, ardından bir yıl sonra 12 Haziran 1982 tarihli *New Yorker*’da Ammiel Arcalay’ın çevirisiyle yayımlandı. Bu düşü gören kişi –aynı zamanda öykünün ithaf edildiği kişi– bir gün, dehşete varan bir şaş-

kınlıkla, en gizli kâbuslarının korkunç bir anıt gibi taş oyu-
larak cisimleştiklerini görmüştür. Bu kâbustan yaklaşık altı
ay sonra, bu öykü çikalı epey zaman geçmişken bir dergi,
“Arşivler” başlığı altında aşağıdaki yazıyı yayımladı:

“Utah eyaletinin başkenti Salt Lake City’nin doğusunda,
Kayalıkların granit dağlarından birinde, Amerika Birleşik
Devletleri’nin en şaşırtıcı arşivlerinden biri var. Söz konusu
arşivlere kayaya oyulmuş dört tünelle ulaşıyor ve bu ar-
şivler, birinden ötekine labirent biçiminde geçitlerle geçilen
yeraltı odalarında muhafaza ediliyor. Bu odalarda korunan
yüz binlerce mikrofilme, sadece kılı kırk yarararak seçilmiş
olan görevliler girebiliyor; arşivin girişinde de güvenlik sis-
temiyle donatılmış bir kapı var.

“Bütün bu önlemler çok gizli birtakım belgeleri koru-
maya yönelik değil, bu bir devlet arşivi ya da askeri arşiv
de değil. Kıyamet Günü Ermişleri Kilisesi’nin Soybilim
Derneği’nce bir milyon iki yüz elli bin mikrofilme özenle
kaydedilmiş, ölü ya da diri, tam on sekiz milyar kişinin adı
var burada. Kıyamet Günü Ermişleri Kilisesi Soybilim Der-
neği: bundan yüz elli yıl önce Joseph Smith adında biri tara-
findan kurulmuş olan ve Mormon istatistiklerine göre üye
sayısı Amerika Birleşik Devletleri’nde üç milyon, yabancı
ülkelerdeyse bir milyon olan Salt Lake City arşivcilerinin
resmi adı böyle.

“Akla durgunluk veren bu arşive yazılan adlar, dünya-
da akla gelebilecek bütün kütüklerin birer kopyasını çıkaran
ve bu görevi hâlâ sürdüren titiz kâtiplerce kaydediliyor. Bu
dev girişimin son amacı, bütün insan ırkının –gerek hayatta
olanların, gerek öteki dünyaya intikal etmiş olanların– mik-
rofilme çekilerek envanterinin çıkarılması.

“Gerçekten de Mormonlar için soybilim dinin temelini oluşturuyor. Bu harikulade arşiv sayesinde her Mormon, eskiye dönüp soyağacının en alt dallarına kadar inerek ‘Mormon açımlanması’nı tanıma mutluluğunu tatmamış olan soyunu sonradan vaftiz etmiş oluyor.

“Mormonlar bu işe büyük bir ciddiyetle sarılmışlar. Arşivler için en korunaklı yerin araştırılmasına 1958 yılında başlanmış ve bu işe adanmış kutsal dağı oyma çalışmaları 1961’de başlamış. Mikrofilmler büyük bir titizlikle korunuyor. Yeraltı odalarındaki sıcaklık sürekli olarak on dört derecede tutuluyor, havanın nemiyse yüzde kırkla elli arasında. İçeri en ufak toz ya da herhangi bir kirletici kimyasal madde girmesin diye hava bir havalandırma cihazıyla özenle süzülüyor.

“İki kat betonarmeden yapılmış dev boyutta altı odada, şu anda her biri 3000 sayfalık altı milyon kitap kapsamında veri toplanmış durumda.

“Eğer ileride gerek duyulursa Mormonlar yeni odalar açmayı da tasarlıyorlar. Her ay buraya on bin kilometre kadar uzunlukta yeni mikrofilm geliyor. Bu mikrofilmlerin haricinde, arşivlerde dolaylı ya da dolaysız olarak soybilim dalında kitaplar, bu konuda uzmanlaşmış dergiler, tarih yapıtları vb da bulunuyor.” (*Duga/Arc -en -del/*, 19-23 Mayıs 1981)

Efes Yedi Uyurlar Efsanesi, özünü herhalde Kuran’dan alan bir efsane ve VI. yüzyılın başında Suriyeli yazar Jacques de Saroug tarafından kaleme alınmış (*De pueris Ephesi*). Jacques de Saroug gibi Grégoire de Tours da (ö. 594) bu uyanışı ölülerin dirilişinin bir kanıtı olarak görüyor (*De gloria confessum*). Diriliş temasının başka bir yorumuna da Zebur’da rastlanıyor, “Mishna”da; bu yorumda, uyur, altmış beş yıl

sonra uyanıyor. Aynı efsane Arap yazar Tevfik el-Hâkim tarafından *Mağara* başlığı altında yeniden işlenerek değiştirilmiş. Eğer yanılmıyorsam, Kral Decius'un kızı Priska kişisini –ki kralın aynı adı taşıyan başka bir kızı üç yüz yıl sonra bu ilk Priska'nın suretinde yeniden dünyaya gelir– efsaneye sokan ilk yazar Tevfik el-Hâkim. Jan Potocki'nin *Zaragoza'da Bulunmuş Elyazması* romanına ek oluşturan yorumunda konuya şöyle bir açıklama getiriliyor: “Yedi Uyurlar, efsaneye göre, Decius katliamından (yıl 250) kaçıp Panayır Dağı'na sığınan Efes soylu sınıfından yedi genç. İki yüz otuz, bazı kaynaklara göreyse üç yüz dokuz yıl sonra uyanıyor fakat çok geçmeden ölüyorlar ve ölüleri taştan bir lahit içinde, Marsilya'ya Ermiş Viktor Kilisesi'ne taşınıyor. İsimleri: Konstantin, Dionysius, Yuhanna, Maximilien, Malchus, Martinian, Serapion.” Öykünün epigrafi Kuran'dan alınma: “Onlar, ‘Eshab-ı Kehf, üç kişidir, dördüncüleri de köpekleridir,’ derler. Bazısı da, ‘Beş kişidir, altıncıları da köpekleridir,’ derler. Bu iki söz gaybe taş atmaktır. Diğerleri ise ‘Yedi kişidir. Sekizincileri köpekleridir,’ derler.” Görüldüğü üzere uyurların sayısı bu efsanenin tek gizi değil.

Epigrafa aldığımız ayet konusunda, M. Hamidullah, “Bu dokuz yıl, ay yıllarıyla güneş yılları arasında denge sağlamak amacıyla eklenmiştir,” açıklamasını getiriyor.

“Meçhulün Aynası” konusunda, spiritizma müritleriyle bizzat Bayan Castellan'ın bu gazete haberini gerçeğe uygun gördüklerini belirtmek gerek. En az bu olay kadar ün salmış sayılabilecek *Ruhların Çoğul Dünyası* ve *Bilinmeyen Doğal Güçler* yapıtlarının yazarı gökbilimci Camille Flammarion da benzer bir olay aktarıyor. *Meçhul ve Ruhbilimsel Sorunlar* kitabında Flammarion eski milletvekili, yargıç Bay Berard

adında birinden söz ediyor: Bir gezinti sırasında Bay Berard “koruluk, dağlar ortasında” köhne bir handa geceleme zorunda kalır. Birden uykusunda, her şeyden habersiz uyuduğu odada, o tarihten üç yıl sonra işlenecek olan cinayeti en ufak ayrıntısına kadar görür; kurban, Victor Arnaud adında bir adamdır ve katil, Bay Berard’ın kesin olarak anımsadıkları sayesinde yakalanacaktır. Aynı olaydan, anılarının ikinci cildinde, nesnelliği ve hayal gücü yoksunu oluşu su götürmeyen polis müfettişi Bay Goron da söz ediyor. (Y. Castellan, *Spiritizma*; Paris, 1954)

“Üstad ile Müridin Öyküsü” ilk kez *Knyijevna Reç’in* (Edebi Söz) 1976 yaz sayılarından birinde yayımlandı. Öyküde psikolojik belirtileri daha o dönemden belirmiş olmakla birlikte önsezi düzeyinde kalan şey, müridin “üstada karşı birtakım entrika ve iftiralara başvurarak yetenekten tamamen yoksun olmadığını kanıtladığı bir mücadele” başlatmış olması. Böylelikle, zamanla öykü istiare niteliğini yitirerek gerçekçi hatta belgesel bir alana kaymış oldu.

“Vatan İçin Ölmek Şereftir”, çağdaş bir burjuva efsanesinin özgürce tasarlanmış bir yorumu; tarih ders kitaplarına layık gerçek bir yiğitlik metni; bu efsaneye çok sayıda ve oldukça sık yorum yapılmıştır; bu yorumların sonuncusu “Kara El” hareketi üzerine I-Gellé diye birinin yaptığı yorum. Üstelik bu yorumlar çoğu kez tarafsız, abartı ve duygusallıktan uzak oldukları pek iddia edilemeyecek Avusturya kaynaklarına dayandırılmıştır.

“Krallar ile Soytarılar Kitabı” başta deneme olarak tasarlanmıştı; nitekim bu türün belirgin izlerini taşımayı sürdürüyor. Niyetim, *Sion’lu Bilgelerin Sözleşme Tutanakları’nın* doğuş hikâyesini, gerçeğe uygun olduğu kadar gerçekdışı,

“inanılmaz derecede gerçekdışı” da olan o hikâyeyi ve bu *Sözleşme Tutanakları*’nın farklı okuyucu kuşakları üstündeki çıldırııcı etkisiyle öldürücü sonuçlarını kısaca ele almak. (*Kum Saati* kitabımın bazı sayfalarında da görüleceği gibi) bu konu bir kötülük meseli olarak yıllardır ilgimi çekiyordu. Dolayısıyla herkesçe kabul edilmiş olan tarihsel bir örneğe, az çok bilinen bir örneğe başvurarak, kitapların her zaman iyi bir etkiye yol açtıkları savını çürütmeye çalışmak istedim. Ne var ki kutsal kitaplar, aynen büyük düşünürlerin göklere çıkarılan yapıtları gibi, yılanın zehrine benzerler: hem ahlakın hem ahlak bozukluğunun, hem iyiliğin hem de suçun kaynağıdır. “Çok sayıda kitap tehlikeli değildir. Tehlikeli olan tek kitaptır.”

Bu bulanık öykünün bugün bile hâlâ gölgede kalan ve hep gölgede kalacak olan eksik parçalarını tamamlamaya, hayal etmeye kalkıştığım da, yani “zekâyı boşluk doldurmaya zorlayan o barok gereksinme” (Cortázar) içimde harekete geçip de gölgede kalmış o kişileri –öyküde adı Belgorotsev olan o esrarengiz Rus göçmenle, okuyucunun da fark edeceği gibi Sözleşmeler muammasının çözümünde büyük önem taşıyan daha da esrarengiz Bay X’i– canlandırmaya karar verdiğimde, *Sözleşme Tutanakları* üzerine tasarlamış olduğum deneme kendiliğinden dağılmaya başladı. Bu temanın derinleştirilmesinde, olaylar düzeyinde daha fazla yol alamayacağımı anladığım andan itibaren, deneme tür olarak deneme mantığını yitirmiş oldu. İşte o zaman da iç rahatlığıyla “Sözleşme Tutanakları” adını “Komplo” olarak değiştirdim. Olayların kıyısında –ancak olaylara bütün bütüne ihanet etmeksizin– başlayan öykü, tarihsel verilerin yetersiz, olayların meçhul, belirsiz kaldığı noktalarda, sınır çizgilerinin çerçevesinden

çıkarak hafifçe yana kaymaya başladı. Öyküye dramatik bir nitelik katabilmek için, Borges'in dediği gibi, kimi ayrıntıları çıkardım, kimini ekledim. "Yazar yapıtına roman diyorsa (N. Hawthorne 'romans' diyor), bu sözle, yapıtın biçimiyle olduğu kadar kullandığı malzemeye de ilgili bir özgürlük arayışı içine girmiş olduğunu söylemek istediğini ayrıca belirtmeye gerek yok." Aynı kesinleme, ille de belirtmek gerekiyor mu bilmem, tür olarak öyküye de uygulanabilir.

Meraklı okuyucunun *Komplo*'da ünlü *Sözleşme Tutanakları*'nı kolaylıkla tanıyabileceğini, aynı biçimde "fesatçı" ve "şeytan çetesi" adlandırmalarının ardında gizlenen şeyleri çıkarsayabileceğini sanıyorum. *Sözleşme Tutanakları* konusundaki (çok ufak değişiklikler ve eklemelerle büyük ölçüde hep aynı malzemeye dayanan) çok sayıda belge arasında Norman Cohn'un, You Delevski'nin yapıtlarının yanı sıra Henry Rollin'in *Çağımızda Kıyamet* kitabını anmak gerekiyor. Bu kitap sadece bu konudaki her çeşit araştırmanın ana kaynağını oluşturmakla kalmayıp, aynı zamanda öyküden çıkan ahlakı, öykünün mantıksal uzantısını da ortaya koyuyor. Kitap adeta "Komplo"nun kurbanlarına bir yenisi eklenmişçesine Paris'te Alman işgalciler tarafından yakılıyor! Dikkatli okuyucular, Belogortsev'in kitap listesinde bu konuya ilişkin bazı başlıkları hatırlayacaklardır.

Okuyucu, öykünün sonunda ortaya çıkan "zavallı Kurt Gerstein"ın kim olduğunu merak edebilir. "Alman direniş hareketinin bu trajik kahramanı, kıyım tezgâhını içeriden çökertmek amacıyla SS hareketine katılma cesaretini göstermiştir. Teknik alandaki bilgisi sayesinde, Wafen-SS'in 'Sağlık Hizmetleri' Bölümü'ne, yani mikroplardan arındırma bahanesiyle, zehirli gazlar üretimi işini ayarlayan bölüme

atanmayı başarır. Uzman olarak kendisi 1942 yılında Belzec toplama kampını teftiše gitmiştir. Kurt Gerstein, Belzec'e gittikten sonra insanları olanlar karşısında harekete geçirmeye uğraşacak, nitekim İsveçli bir diplomatla, Baron von Otter'le temas kuracaktır.. Gene Berlin Papalık Elçisi'yle de görüşme imkânı bulacak, ancak kapı dışarı edilecektir..." Ölümü hem trajik hem de saçma olmuştur: "1945 Mayıs'ında Fransız ordularınca tutuklanmış, Cherche-Midi cezaevine kapatılmış, aynı yerde, aynı yılın temmuz ayında, yalnız ve ümitsiz kalarak intihar etmiştir." (Leon Poliakov, *Nefret Kılavuzu*, Paris, 1951. M.H Krausnick'in Bonn 1956 tarihli *Dokumentation zur Massenvergasung* araştırmasında değindiği kitap.) Gerstein, tanıklığını Fransızca kaleme almıştı ihtiyaten, aynı zamanda Yüzbaşı Wirth yüzünden kendi dilinden nefret eder hale geldiği için.

"Lenin Resimli Kızıl Pullar" öyküsü, alıntıların fazla yer kaplamasına rağmen tam bir hayal ürünü; ama gene de... "şu ya da bu şekilde hiçbir zaman gerçekten olmamış şeyleri yazıya dökmek ya da kitaplar hayal etmek ne işe yarar, şahsen ben bunu hiçbir zaman anlayamadım." (Nabokov)

"Bütün maddeciliğine rağmen Diderot"ya gelince, Bayan Elisabeth Fontenay sayesinde keşfettiğim o mektuptan çıktı galiba: "Hayatları süresince birbirini sevmiş olan ve birlikte gömülmek isteyen insanlar belki de sanıldığı kadar deli değiller. Belki külleri uçuşup birbirine karışıyor, birleşiyor... Ne bileyim ben? Belki de külleri, bütün duygularını, ilk biçimlerinin bütün hafızasını tam kaybetmemiştir; belki de küllerinde bir nebze sıcaklık, hayat kalmıştır; o zaman bu hayattan göçtüğümüzde geriye, size dokunma, sizi hissetme, sizi sevme, sizi arama, sizinle birleşme, sizinle birlikte

erime ümidi kalmış olurdu; ilkelerimizde bir kaynaşma yasası bulunsaydı, tek bir varlık haline gelmemiz nasip olsaydı, ben gelecek yüzyıllarda sizle yeniden bir olabilseydim, yok olan sevgilinizin molekülleri coşup uçuşarak, doğanın içine savrulmuş olan sizin moleküllerinizi aramaya çıkmış olsalardı! Ah, bu kuruntuyu çok görmeyin bana, iyi geliyor, sizin içinizde ve sizinle birlikte sonsuzluk vaat ediyor...”

Tarih ile kurmacayı kılı kırk yaran bir dille harmanladığı oyunbaz metinleriyle, Joyce ile Borges arasında bir yerde konumlanan Yugoslav yazar Danilo Kiş, 20. yüzyılda Avrupa'nın yetiştirdiği en özgün kalemlerden biri olarak gösteriliyor. *Ölümler Ansiklopedisi* onun en bilinen kitabı. İçinde aşkın ve ölümün anlamı üzerine efkâr tozları serpen dokuz öykü var. Her birinde ayrı bir tını, aralarında hissedilir bir iç uyum... Bir derlemeden çok, özenle bir araya getirilmiş dokuz parçalık bir albüm tadı var bu kitapta.

Çeviren: Hür Yumer

 kirmizikedi.com
 /kirmizikedyayinevi
 /krmzkedikitap
 /kirmizikedyayinevi

ISBN 978-605-298-368-3

22.00